A.C. Joshi Library
P.U. Chandigarh

MSS No. 322 Subject संस्कृत विवेचना

Name of MSS ग्रह लाघव करण

Author विश्वनाथ

Period ______ Folios 33

Script SANSKRIT Source Prithi Pal Singh

Missing Folios ______

No 4

322

Graha laghava
Ganita shastra
by
Vishwanath

A. no. 322

Sans. Ms. 133.5		
G 823 322-Ms		ग्रहलाघव करण ; विश्वनाथकृत ३३ पत्रक॥ ल० अ० २० पं० प्र० पृ० ८ चैत्र शुक्ल पक्ष, १६०७ वि० ह० ल०

A. no. 322

ॐ श्रीगणेशाय नमः ज्योतिर्विद्गुरुणा गणेशगुरुणा निर्मथ्य शास्त्रार्णवं बुद्धिमन्थकेन ग्रहलाघवं विविवरणे कुर्वे स्वसन्प्रीतये
स्मृत्वा शंभुसुतं दिवाकरसुतं तस्मादिदं सन्नाथ्यः कृती ज्ञानपूर्वोक्तिसगर्वगोकुलपरित्राणाय नारायणः १ टीका श्रीमद्गुरुणा गणेश
दैवज्ञेन ग्रंथा कृताः तेभ्यः तत्र चेत्नन्दृसिंहज्योतिर्विदा संकृतग्रहलाघवटीकायां प्रश्नोकरणेन निविष्टाः तद्यथा कृत्वादौ ग्रहलाघ
वं लघुबृहत्तिथ्यादिचिंतामणि सिद्धान्तशिरोमणेश्च विवृतिं लीलावती व्याकृतिं श्रीवृंदावनटीकिकां च विवृतिं मौहूर्ततत्त्वस्य वै सत्क
ह्यादिविवरणं व्यक्तिविवृतीं छंदोर्णवस्याप्यदे २ सुधीरंजनं तर्जनीयंत्रके च सत्कृष्णाष्टमीनिर्णयं होलिकायाः लघूपायपातस्य यान्यानपूर्वा
गणेशो गुरुः बुधनिकीर्णमायत ३ टीका श्रीमत्कौशिककुलमिश्रेण वंशोद्भवजलधिनीरमृगांकरविकिर्दग्रामवासी सकलभूमंडलपति पूजित
चरणयुगलांभोरुह निखिलशास्त्रप्रवीण सद्भक्तिसिद्धांतोपपत्तिकोविदः समस्तवैमानकरणपद्धति प्रतिलिंत शास्त्रविचारचातुरः ज्योतिर्वि
त्कुलावतंसः श्रीमत्केशवदैवज्ञात्मजश्रीमद्गणेशदैवज्ञवर्यः ग्रहलाघवाख्यं करणं चिकीर्षुः तत्रादौ निर्विघ्नेन ग्रंथसमाप्त्यर्थं तत्प्रचा
र्यार्थं च आशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशात्मकानां मंगलानां इतिदेवतावाङ्निर्देशात्मकं मंगलं वसंततिलकया प्रतिबध्नाति स्म श्लोकः
ज्योतिर्प्रबोधजननी परिशोध्य चित्तं तत्सत्क्रकर्मचरणैर्गहनार्थपूर्णा सत्यान्तरा विचतदंशकृतैरुपायैर्व्यक्तीकृता जयति केशववाक्कृति
स्म १ टीका सा केशवस्य ग्रंथकर्तुः तत्स्वस्ववाक् वाणी जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते सा कृतिर्वेदोपिजयति कीदृशीति श्लोकेनाह ज्योतिर्बोध
जननी ज्योतिषां ग्रहनक्षत्रादीनां प्रबोधं ज्ञानं जनयतीति तथा ज्योतिः अन्यत्र ज्योतिषस्तेजसः परमब्रह्मस्वरूपस्य बोधो ज्ञानं तज्जनयति कि
कृत्वा चित्तं परिशोध्य चित्तं मनः संशोध्य निर्मलीकृत्य अन्यत्र चित्तं परिशोध्य निर्मलीकृत्य कैः तत्सत्कर्मचरणैः करणैः तेन केशवेन सत्कर्मा
नि कर्माणि ग्रहकरणानि तेषां चरणानि सदभ्यासास्तैः तदुक्तं ग्रहकरणानि ग्रहकौतुकादीनि सदभ्यस्य मनो निर्मलीकृत्य ग्रहादीनां प्रबो
धो भवतीत्यर्थः अन्यत्र तत्सांख्ययोगौ सत्कर्माणि नियमानि विष्णुसत्कादीनि तेषु कर्माणि धर्मकर्माणि अनुष्ठानादीनि तेषां चरणान्याचरणानि
तैः तदनुष्ठानैश्चित्तं निर्मलीकृत्य परमब्रह्मज्ञानी भवतीत्यर्थः पुनः किंलक्षणा गहनार्थपूर्णा गहनाः श्लिष्टा अर्था गहनार्थाः दुर्बोधार्थास्तैन
पूर्णा युक्ता समस्तविभावयत्रः सत्यान्तरा विलसत्या अन्यपादराणि परिमितानि राणि ननु सत्यान्तरा यासां वा कुर्वीयाः कस्याप्यर्थो बोधो न स्यादित्यत
आह तदंशकृतैरुपायैर्व्यक्तीकृता तदंशकृतैः तस्यां शास्त्रसंस्थानं तदंशाकृतैः कृतैरुपायैः टीकाभिर्व्यक्तीकृता अन्यत्र तदंशास्तस्याः कृ
तेरंशा रावणादयस्तैः कृतैः रुपायैः भाष्यादिभिस्तैर्व्यक्तीकृता प्रकटीकृता अथ निजकृतकरणस्य रामस्वरूपत्वविशेषप्रकाशं प्रयोजयन् तत्स्म
रणात्मकं मंगलमौपचंदसिकेनाह श्लोकः परिभग्नसमौर्विकेशचापं हठयुग्महारलसत्सुवर्णनाङ्कं सकलप्रदमातनदप्रभं तत्स्मर रामं करणं च वि
ष्णुरूपं २ टीका हे गणक त्वं विष्णुरूपं रामं स्मर तत्स्मरणं च कुरु तत्करणं वर्तमानं ग्रहप्रकर्णं च स्मर उभयोः स्मरणेन श्रेयः प्राप्तं भव
ति कथं भूतं विष्णुरूपं परिभग्नसमौर्विकेशचापं परिभग्नं द्विधाकृतं मौर्विकया सह ईशस्य महादेवस्य चापं धनुर्येन तद्वत् तत्सीतास्वयंवरे स

1A

स्यगृहं । अन्यत्रपारिगमं त्यक्तं समोर्द्धिकं जीवामास्तेते ईशाजं वृहद्भावं यस्मिन् तदस्मिन्काले जीवधनुर्वीन हृते इत्यर्थः पुनः कीदृशं हृद्गुणहार
लसत् हृद्याः संवृत्ताः गुणाः रज्जवो यस्मिन् स चासौ हारश्च तेन लसत् शोभमानं । अन्यत्र हृद्याः अपवर्त्तिता ये गुणकाहरास्तैः लसत् पुनः कथंभूतं हृ
त्तवाहुं हृद्वृत्तौ वर्तुलौ वाहौ यस्या तत् हृद्वृत्तवाहुः । अन्यत्र हृद्वृत्तानि क्षेत्रादीनि छेदांशवाहुभुजे यस्मिन् तत् हृद्वृत्त पुनः किंभूत फलप्रदं सफलं ।
सद्गुफलं मोक्षादि प्रकर्षेण ददातीति तत्सफल । अन्यत्र सफलान्नं दशीघ्रफलादीनि प्रददाति तत्सफलप्रदं पुनः किं आज्ञानन्द प्रभं । आज्ञाली कृता
नुः मनुष्यप्रभा आकृतिर्येन तदाननं प्रभं मनुष्यरूपं इत्यर्थः । अन्यत्र आज्ञाली कृतानुः शंको प्रभा छाया यस्मिन् तदानं । अथ पूर्वाचार्यैः
कृतेषु बहुकरणेषु तत्र किमर्थं करणमकार्षीत् तत्र करणं वसंततिलकयाह श्लोकः यद्यप्यकार्षुरखिलाः करणानि धीरास्तेषु अन्यकाधनुरपा
स्य सिद्धिरस्मात् ज्याचापकर्मरहितं सलघुप्रकारं वक्ष्ये ग्रहप्रकरणं स्फुटमुद्यतोऽस्मि २ टीका अहं गणेशः तस्मात् करणात् ग्रहप्रकरणं स्फुटं दृ
ग्गणितैक्यकारि कर्तुं उद्यतः उदयं प्राप्तोऽस्मि तस्मात् कुतः इत्याह यद्यपि धीराः पूर्वाः उरवः महांतः गणकाः करणानि अकार्षुः तेषु करणेषु अ
काधनुरपास्य जीवाधनुर्वीन्यक्रमाद्यन्नात् सिद्धिर्यस्मात् भवति इदं तु ज्याचापकर्मरहितं जीवाधनुराक्रमरहितं लघुप्रकारं सुतरां
सुलभकृपायुक्तं यच्च कल्पादेर्ग्रहानयनं सक्लिष्टं अतः यत्र युगादेर्ग्रहानयनं तज्ज्ञाय यत्र शाकात् ग्रहानयनं तत्करणं । अत एवं विधं शाकात्
ग्रहानयनं करोमीति सूचितं ... वृत्ताभिपरिलेखादीनि छेदांशिवा वाहौ भुजे यस्मिंस्तत् सफलप्रदं सफलं सद्गुफलं मोक्षादि प्रकर्षेण ददा।
तीति तत् । अन्यत्र सफलादीनि मंदफलशीघ्रफलादीनि प्रददातीति तत् आज्ञानन्द प्रभं आज्ञाली कृतानुः मनुष्यस्य प्रभा आकृतिर्येन तत् मनुष्यस्तत्परू
पर्थः । अन्यत्र आज्ञो अंगीकृतानुः शंकोः प्रभा छाया यस्मिंस्तत् अथ पूर्वाचार्यैः कृतेषु ग्रहकरणेषु तत्र किमर्थं करणमकार्षीत् तत्र करणं वसंत
तिलकयाह यद्यप्यकार्षुरिति अहं गणेशः तस्मात् कारणात् ग्रहप्रकरणं स्फुटं कर्तुमस्मि तैः कारिकर्तुं उद्यतः उदयं प्राप्तोऽस्मि तस्मात् कुतः इत्याह यद्य
पि धीराः पूर्वाः उरवः महांतः गणकाः करणान्यकार्षुः तेषु अन्यकाधनुरपास्य जीवाधनुर्भ्यां क्रमात् ग्रहादिसिद्धिर्यस्मात् भवति इदं ज्याचापकर्म
रहितं जीवाधनुरेतत्कर्मरहितं सलघुप्रकारं सुतरां सुलभक्रियायुक्तं यत्र कल्पादेर्ग्रहानयनं सक्लिष्टं अतः यत्र युगादेर्ग्रहानयनं तत् यत्र शाकान्ग्रहान
यनं तत्करणं अत एवं विधं शाकाद्ग्रहानयनं सूचितं । अथ तावद् अहर्गणानयनं श्लोकद्वयेनाह ॥ धस्त्रीद्वीनेतशकत्विति ॥ रवित्रिघ्नमिति तयोर्दो
उदाहरणं कमोलिख्यते श्रीमन्नृपतिविक्रमादित्यराज्यात गतसंवत्सरेषु १६६१ तथा शालिवाहनशाके वत्सरेषु १५२६ वैशाखशुक्लप्रतिपदि मार्गां १५
सोमे घटी ५८ पल १० विशाखा नक्षत्र घटी ३६ पल ५५ वरीयान् योगो घटी ० पल ८ तस्मिन् चैत्रपूर्वचंद्रपूर्वविलोकनार्थमहर्गणः साध्यते तत्र शाकः १५२६ धस्त्री
द्वेद्विचत्वारिंशदधिकचतुर्दशशतैः १४४२ ऊनो जातो वर्षसमूहः ८४ अयमेकादशभिर्निघ्नः एकाद्यं फलं चक्रसंज्ञं ८ शेषं ४ द्वादशभिर्गुणितं ४८ चैत्रमा
रभ्येष्टकालपर्यंतमेको गतमासः १ तेन युक्तं ४९ इदं द्विस्थं ४९ चक्रं ८ द्विगुणं १६ एतत्सहितं द्युपदश १० युक्तं ७५ अयं त्रिंशद्धि ३३ भक्तं फलमधिमासाः २
अनेन हि स्वयुक्तं जातो मासगणः ५१ अयं त्रिंशद्गुणितः १५३० गततिथयः ४ एतैर्युक्तः १५३४ निरग्रोऽयं वर्जितः एकः स्यात् ... द्विशालेन
युक्तः १५३५ इदं चतुःषष्टिभक्तं फलं न यदि वसाः २४ एतैः रूनं पृथक्स्थं जातोऽवमहर्गणः १५११ अथ वारानयनमाह चक्रं ८ शरघ्नं ४० अनेन युक्तोऽहर्गणः
१५५१ सप्तभक्तः अशेषं ४ भौमादारभ्य गतवारो बुधः अत्रागतः सोमवारः अस्मात् विशेषः अहर्गणमध्ये ... वारो नामा ... तद्दामी ... एकोनि
रेकोऽहर्गणः कार्यः किं च यस्मिन् वर्षेऽधिमासः पतति तत्रान्योविशेषः अधिमासात् पूर्वं मासेषु अहर्गणानयने पूर्वं चाधिमासो न याप्यद्य

द्विधास्थाप्याः

कोऽधिमासः पूर्वगतैर्न हिं तन्न ग्राह्यः किंतु पूर्ववर्षजन्तुल्यागतवाधिमासाग्रह्याः यथा शाके १५५५ तत्र चैत्रशुक्लप्रतिपदि १५ गतो ऽधिमासेन वर्षे वैशा
खाधिकोऽस्ति चैत्रशुक्लाहर्गणः साध्यते शाकः १५५५ घ्नं श्रीद्रौ १४४२ रूनः ११३ कादशघ्नि र्भक्तः लब्धं १० शेषं २ रविहतं १२ हतं ११ चैत्रतो गतमासैः ० शु
२ तेः दिनस्वं द्विगुणं ... युतं ५६ दशागुणं ६६ अमरैर्भक्तं लब्धा अधिमासाः २ अत्र वैशाखास्तागे वाधिकोऽधिमासो लभ्यते स न ग्राह्यः किंतु निरेकोऽव
१ ग्राह्याः १ अनेन युक्तं दिनस्वं युक्तं त्रिंशद्गुणितं ३३० गततिथियुतं ३३० चक्रस्य षड्गुणेन युतं ३३३ दिनस्य ३३३ चतुर्थ्याद्विभक्तं फलं तथाहाः ४९
तैरूनं दिनस्वं जातोऽहर्गणः २०९४ अत्र श्रीसूर्यवारार्द्धसेकः कृतः भृगुवारेऽहर्गणो ५० ९५ यदि तु यथागताधिमासैरहर्गणः क्रियते तदा वंसेव याते
११२४ अत्र श्रीसूर्यवारार्द्धनिरेकः कृतोऽहर्गणो ५ ११२३ मङ्गलः एतदुत्पन्नग्रहाणां विसंवादात् तस्मात्पूर्वाधिमासाग्राह्यः अधिको मासो लब्धो ऽधिनाग्रा
ह्यः एवं स्वल्पाधिमासोऽनन्तरमासे शुक्लेऽहर्गणानयनेयद्यधिकोऽधिमासो न लभ्यते तथापि ग्राह्यः यथा संवत् १६६५ शाके १५३० भाद्रपदोऽधि
मासोऽस्ति तत्र कार्तिकशुक्ले १ शनावहर्गणः साध्यते शाकः १५३० घ्नं श्रीद्रौ १४४२ रूनः ८८ द्वादशघ्निर्भक्तः लब्धं ८ चत्रं शेषं द्वादशगुणितं ० चैत्र
तो गतमासैर्युतं ७ द्विस्थं ७ द्विगुणं च ... युक्तं २२ दशागुणं २२ अमरैर्भक्तं लब्धाः अधिमासाः १ अत्राधिमासोऽधिको न लभ्यते तथापि ग्राह्यः
तथा कृतोऽधिमासाः २ अनेन युतं द्विस्थं ९ त्रिंशद्गुणितं ३० गततिथियुतं ३० चक्रस्य षड्गुणेन युतं ३० द्विस्थं ३० चतुर्थ्याद्विभक्तं फलं ४ अनेन
न हीनं द्विस्थं जातोऽहर्गणः २६७ अत्र श्रीसूर्यवारार्द्धनिरेकः कृतः शनिवारे जातोऽहर्गणः २६६ यदि तु यथागतैरधिमासैरहर्गणः क्रियते तदा
यं २२८ तस्माद्बुधशुक्रः एतदुत्पन्नखेटैर्विसंवादात् तस्मात्स्वल्पाधिमासोऽनन्तरमहर्गणे लब्धोऽप्यधिमासो ग्राह्यः एतदुक्तं सिद्धा
न्तशिरोमणौ श्रीभास्कराचार्यैः ॥ स्वल्पोऽधिमासः पतितोऽप्यलब्धो यदा तदासौ पतितो न लब्धः सैकेऽनिरेकैः क्रमशोऽधिमासैः साद्यादि निशो यः पि
स्याधिमासश्च साध्य अनन्यसाध्यं विशेषः अधिमासोऽनन्तरमहर्गणे साध्ये गतचैत्रादिमासग्रहणोऽधिमासो न गणनीयः अधिमासमध्ये अहर्ग
णानयने गततिथिग्रहणोऽधिमासश्चेतिवयोग्राह्याः इति अथ मध्यमहलाघवाहर्गणात् क्षुल्लकतुल्याहर्गणानयनप्रकारः श्रीमद्गणेशदैवज्ञेनापि
हितः स यथा विश्व १३ घ्नं अहर्गणो २२३ ११३ युतो ग्रहलाघवजो गणः चक्रघ्नपरतो धार्योऽ४०१६ क्षुल्लकतुल्यगणो भवेत् अथ यस्मिन् दिने तं गणं ध्रुव
कानाह ॥ खविधुताङ्केति स्पष्टार्थः अथ राश्यादीनां ध्रुवकानाह शैलाद्रीरवशराद्रु इति स्पष्टार्थः अथ स्पष्टीनां ध्रुवकानाह रुद्राद्रु इति ।
स्पष्टार्थः अहर्गणोत्पन्नग्रहाणां ध्रुवक्षेपकसंस्कारमाह दिनगणेति दिनगणादहर्गणादुत्पन्नोऽङ्कः समानरीत्या साधितो ग्रहः
चक्रेण निघ्नो गुणितो यो ध्रुवस्तेन ऊनः स्वक्षेपकेन युक्तः स्पष्टं तत्र गतोदिवसस्फुटतः ३ द्वयेन मध्यमः स्यात् लंकायां नगर्यां मध्यमस्फुटः स्यात्
स चैककालेन मध्यमग्रहो भवेदित्यभिप्रायः तदुक्तं सिद्धान्तशिरोमणौ दशाशिरः ४ ई मध्यमभास्करो निजसंज्ञितो धिगेहति मध्यम इति
तस्य स्वदेशीयकरणार्थं संस्कारमाह ॥ निजनिजेति निजं निजं स्थितं स्वदेशीयं पलं ग्रहे रेखामध्यरेखावान्तरोऽन्तरं ततः मध्येऽधिष्ठिताः तवर्हमानाहीज
न्मघातरसलवेनवडंशेन परिमितालिप्ताः कलाः स्वा ईदृशं वेदेशस्य पूर्वे प्राक् स्वार्लिका धोः तथा यथा मध्यमरेखायाः पश्चिमे स्वदेशे स्थितेऽलंका
याः प्राक्स्वस्वप्नमिथ्यार्थः ॥ मध्यमरेखामानमुक्तं भास्करेण ७ रीरतस्यामिति अत्रायं संस्कारः प्राङ्देशे कृतः अन्योऽन्तरसंस्कारः कृतः
तः अतो न दोषाय उक्तं सिद्धान्तशिरोमणौ ॥ स्वल्पान्तरत्वाद्धनतदुद्भवोऽस्मिन्नुभौ भावाद्भवस्य यासात् ग्रहस्य तैर्गुरुतामधेनयत्वं

चे

2A

नेर्योनतदूषणायेति ॥ अथ मध्यमरविचन्द्रकेतुधसाधनमाह ॥ खखनगेति ॥ गुणुत्रेो ऽहर्गणः १५२१ अयं द्विधा स्थापितः १५२१ रवेना
गमक्तः फलं भागाः २१ शेषं ५।६ द्विगुणितं ... सप्ततिभक्तं फलं भागाद्यः कलाः ४२ ७ शेषं द्विगुणितं २००० सप्तत्याभक्ते फलं कला
धोविकलाः ४२ एवमंशादिनं २।१।४२।४२ उर्ध्वस्थोऽहर्गणो हीनः १५२१ कार्यः तद्यथा अहर्गणे अंशा हीना स्तस्मादेको भागो ग्राह्यः त
स्मात् कलाः ताभ्यः प्राक्कलाः शोध्या स्ताभ्यः एकाकला ग्राह्या तस्याः षष्टिर्विकलास्ताभ्यः प्राग्विकलाः शोध्याः एवं विकला भवंति
एवं सर्वत्र ज्ञेयं तथा कृते जातं १४९९।१६।११८ अंशाद्याः अर्कभगणाः स्युः पूर्वं तस्ताः गणोऽहर्गणः १५२१ खवतिथिभिर्भक्तः १५०
लब्धेन कलादिना १०।८ लिप्तिकाभिः रहिताः १४९९।१६।१० अंशाद्या हि शाड्क्ताः शेषं अंशाः स्युः लब्धं राशयः द्वादशाधिकास्तु त्यक्ता
द्वादशभक्ताः शेषं राशि स्थाने अवशेलब्धस्य त्यागः तथा कृते जातो राश्यादिः ११२९।१६।१० दिनगणभवरवेर्ध्रुवं रवेर्ध्रुवः ०।१०।१४९
११ वक्षैगुणितः ०।१४।३६।२८ अनेन रहितो दिनमध्यकालरविः ११४।३२।४२ रवेः क्षेपकः ११।१९।४१।१० अनेन युक्तो जातः स्फुटः
११४।३२।४२ अथ चंद्रानयनं गणः १५२१ चतुर्दशगुणितः २१२९४ द्विस्थः २१२९४ अथैतत् दशभक्तं लब्धेन २१२५२।३।५।७ चतु
र्दशगुणितोऽहर्गणो रहितः लवाद्यकः २००४।११२६।४३ किं विशिष्टः गणः १५२१ रवमनुभिः १४० भक्तः लब्धं कलादिना १०
५।२ रहितः २००४।१।३।५२ ततोऽपरोऽराश्यादिकृतः ८।२।३।५२ चंद्रस्य ध्रुवः ०।३।१४।६।११ चक्रघ्नः १।१०।१९।२८ अनेन हीनः
७।१।४।४६ चंद्रक्षेपकेन ११।१९।१६।१० युक्तो जातो मध्यमश्चंद्रः ६।२।१।१०।२४ अथ चंद्रोच्चानयनं नवहृतादिनेत्यादुक्ति । गणः
१५२१ नवभक्तः लब्धमंशादि १६९।०।० गणः खनग ७० भक्तः लब्धं कलादि २१।४३ दंकलाः युक्तो १६९।२१।४३ राश्यादि
५।१९।२१।४३ ध्रुवश्चगुणितः ०।२२।१०।१० अनेन हीनः ५।२७।२।१४३ क्षेपकेन ५।१७।३।३।१० युक्तो जातश्चंद्रोच्चं १०।१४।५४
४२ अथ राहोरानयनं गणः १५२१ द्विधा १५२१ एकं ... नवकुभिः १९ भक्तः लब्धमंशादि ८०।३।१९ अपरं ... वेदै ४५ भक्तः
लब्धं कलादिः ३३।४८ अनयोरैक्यं ८०।३६।७ राश्यादि २।२०।३६।७ अथ ... दशराशिभ्यः ... जातो राहुः ९।९।२३।५३
राहोर्ध्रुवः ०।१।५।० चक्रघ्नः ०।२२।४।१० अनेन हीनः ०।१६।४।४२ क्षेपकेन ०।३।७।३।८।० युक्तो राहुः ११।१४।७।१३ अथ भौ
मसाधनमाह दिग्घ्नो द्विधा दिनगणादिति दिनगणः १५२१ दिग्घ्नः १५२१० द्विधा १५२१० एकं स्वांकार्य १९ भिर्भक्तं लब्धमंशादि ८००
३।१।२४ अपरं त्रिशैलैर्भक्तः लब्धं कलादि २०।८।२१ अनयोरंतरं ७९।१।३।१२ राश्यादि २।१।३।१२ भौमध्रुवः ११२५
३।२।० चक्रनिघ्नः २।२३।४।१६।१० अनेन रहितः ११।२२।४७।११२ क्षेपकेन १०।१।१८।१० युक्तो जातो भौमः ८।२९।५५।१२
अथ बुधकेंद्रसाधनं गणः १५२१ त्रिघ्नः ४५६३ द्विधा ४५६३ अथ प्रथमं ... शरादिभिर्भक्तः लब्धमंशादि १६२।७।५।०४
अनेन युक्तो द्वितीयो ऽहर्गणः ४७।२५।७।५।० गणः १५२१ अद्रिगुणैः ३८ भक्तः लब्धं कलादि ४०।१७ अनेन कलाद्यो हीनः ४।३५
७।५० राश्यादि ११।५।७।५० बुधकेंद्रध्रुवः ४।३।३।७० चक्रघ्नः ८।२।२।३ अनेन हीनः ४।७।६।५० क्षेपकेन ८।२९।३।३

स्फुटो जातं बुधशीघ्रकेंद्रं ११।७।१४।५० अथ गुरुसाधनमाह ॥ कुवेदेंदु इति गतः लः १५२१ द्वादशभक्तो लब्धमंशादि २२६
२ ४५।० गतः लः सप्तत्या भक्ता लब्धं कलाः २।४६ अनेन कलादिना हीनेन २२६।४३।१४ राश्यादि ७।१६।२३।१४ गुरोर्ध्रुवः ०।२६
१८।० वक्रघ्नः ७।०।२४।० अनेन हीनः ८।१५।४८।१४ गुरुः तेषु केन्द्रेनानेन ७।२।१।६।० स्फुटो जातो गुरुः ४।८।१५।१४ अथ
3 शुक्रकेन्द्रानयनं ॥ गतः लः १५२१ त्रिघ्नः ४५६३ द्विधा ४५६३ एकत्र पंचभिर्भक्तः लब्धमंशादि ९१२।३६।० अपरत्राष्टि
भाजी १८ र्भक्तः लब्धमंशादि २५।२।२।५० उभयोर्योगः ९३७।५८।२५ राश्यादि ७।७।५८।२५ शुक्रकेन्द्रध्रुवाः ०।१४
२।० वक्रघ्नः ११।१२।१६ अनेन हीनः ७।१५।४२।२५ तेषु चालनेन ७।२।१८।० स्फुटं जातं शुक्रकेन्द्रं ७।१५।४।२५ अ
थ शनेरानयनं ॥ खाग्न्युड्वित्युति ॥ गतः लः १५२१ खाग्न्युड्वुतः लब्धमंशादि ५०।४२।० गतः लः अर्थं पंचवर्ग २५६६
तः लब्धं कलादि ८।४५ अनेन युक्तः ५०।५१।४५ शनिध्रुवः ७।२५।४२ वक्रघ्नः ०।५।२६ अनेन हीनः ११।१५।१५
४५ तेषु केन्द्रेनानेन ८।१५।२।० स्फुटो जातो शनिः ११।०।२६।४५ गोतो इति स्पष्टोर्थः अथ राहुभौमादीनां गतिक
लां शहा ॥ राहोरिति स्पष्टोर्थः अथ पातानन्तरं ग्रहाणां तत्कालस्थापनमाह सौरोर्क इति अत्र चंद्रः गालितैक्ये अ
र्कः सौरः सौरपक्षीयः घटतत्र्यर्धः सर्वत्रापि पक्षसमत्वे सौरपक्षीयः एकककलाभिरूनः चंद्रः सौरपक्षीयः ग्रहहीनः
गुरुरार्यपक्षे ग्रहहीनः अस्याह आर्यपक्षजौ कुजबुधौ ब्रह्मपक्षे बुधस्य केन्द्रं आर्यपक्षे शनिः पंचमभागयुक्तः ग्र
हीनः शौक्रं केंद्रं कुजः आर्यमध्यगं ब्रह्मार्यपक्षयोः असाधितयोर्योगार्धतुल्यं घटतत्र्यर्धः इति अत्र नाप्रकारे
ण साधिताद् मेघहताः दशास्त्यतां गालितैक्यं यान्ति एवं बहुभ्यो ग्रन्थेभ्यः ग्रहाणां साधनं कर्तव्यमिति जरठक
मेदस्याद्यापार्थां लाघवार्थमिमं ग्रंथं कृतवान् इत्यस्मिन् ग्रंथे साधिते सति ग्रहो पर्व धर्मनयकार्यादि शेत
र्वग्रहकृतं धर्मो धर्मकृत्यं नयो नीतिः तत्कार्यादिकं विवाहादिकं व्रतबंधादिकं आदिशेत् यस्मिन् कस्मिन्काले
यदि गालितैक्यं कृतं तदेव आत्मं घटमानत्वात् इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञविरचिते ग्रहला
घवस्य मध्यमाधिकारस्योदाहृतिः समाप्ता ॥ १ ॥ अथ रविचंद्रस्पष्टीकरणं पंचांगानयनाधिकारो व्याख्यायते
तत्र तावद्रविस्पष्टीकरणाय भुजज्ञानं पदसंज्ञं तत्कर्तुमं दोश्चमाह दोस्त्रिभोनमिति त्रिभात् राशित्रयात् ऊनं यत्के
न्द्रं ग्रहादिसत्वे दोः भुजः स्यात् त्रिभाद्राशित्रयादूर्ध्वमधिकं षड्भैर्विशोध्य रसेभ्योसोधितं यत् केंद्र तद्भुजः स्यात्
षड्भैस्त्वपर्यंतं नदृसैः यद्विविशोध्यमेतरितं कार्यमवशेषं भुजः स्यात् एवं कः नवराशिभ्यो अधिकं चेत् तदा चक्रतः द्वा
दशराशिभ्यः शोध्यं भुजः स्यात् भुजोनेभुजेन ऊनितं राशित्रयं कोटिः स्यात् त्रिभिस्त्रिभी राशिभिरेकैकपदं स्यात् ३

विंशतिभक्तं भागादिकलं ग्रहमलिफसंस्कृतं स्पष्टमंदफलं भागं संस्कृतविंशतिभक्तं भागादिफलं मध्यमचंद्र
४ स्यांशस्थाने स्पष्टचंद्रनार्ल कार्यं ॥ अथ शकाः १६०० शालिवाहनाख्यः वेदाष्ट्यष्टः चतुष्कलारिंशदा
धिकं चतुःशतहीनः ततः खरसहृतः षष्टिभक्तः फलमयनांशाः स्युः कार्यं पलप्रभा ५।४५ चरखंडा
4 नि ५७।४६।१९ शकः १५२५ अनेन ४४५ हीनः १०८० षष्टिभक्तो यनांशाः जाताः १८।१० अथ चरान
यनरविः ११।५।४७।१० सायनः ११।२३।५७।१० अस्य भुजः ११।२३।५७।१० राशिप्रमितगतखंडयोगः ५७ भो
ग्यखंडकेन ४६ भागादि २३।५४।२० गुणितं १०८१।२३।३।४० त्रिंशद्भक्तं ३६ अनेन गतखंडं युतं जातं चरं ९२
सायनसूर्यस्य मेषादिषट्के स्थितत्वात् ऋणं चरसंस्कृतो जातः स्पष्टोऽर्कः ११।५।४२।३७ अथ चंद्रस्फुटकरणं
तत्र चरं ९२ ल ११७ गुणितं १०६ नवोद्धृतं फलं कलादि १२।४० अनेन मध्यमचंद्रो रहितः ६।१९।४९।४४ सूर्या
स्य मंदफलं धनं १।३७।२८ सप्तविंशतिर्भक्तं लब्धं भागादि ०।३।२१ अनेन चरसंस्कृत चंद्रः ६।१९।४६।
४० युक्तः ६।१९।५०।१५ रेखा ७६ रात्र्यां काश्यां देशांतरयोजनानि ६४ अस्य षड्भागाः कलादि १०
४० अनेन चरग्रहमलिफलसंस्कृतचंद्रः ६।१९।५०।५ रहितः जातः फलत्रयसंस्कृतचंद्रः ६।१९।३९।२
२५ अथ चंद्रमंदफलसाधनं तत्संस्कारं चाह ॥ विधोः केंद्रेति चंद्रोच्चं १०।२८।५४।४२ चंद्रेण रहितं जा
तं चंद्रमंदकेंद्रं ४।५।१२।१८ अस्य भुजः २।४।४७।१८ अस्यांशाः ६४।४७।१८ तस्य षष्ट्यंशाः १।४।४७
खरामाः ३० षष्ट्यंशोनाः २९।१२।३३ एभिः षष्ट्यंशोनैर्गुणिताः ३०।२।२१।१० पृथक्स्थापिताः ३०।२।२१।१०
अस्य विंशतिभागाः १।३०।६।३ अनेन रसाप्ताः ५६ अनिताः ४५।३७।१७ अनेन पृथक्स्थापिता भक्ताः हारवर्गे
नैभाज्य १४६४७० भाजकी १६४२३ भजनाल्लब्धं मंदांशाद्यं ४।३।३ मेषादिकेंद्रत्वात् जातं मंदफलं धनं
अनेन युक्तो जातस्पष्टचंद्रः ६।२४।५।३ नाभ्यां स्पष्टमंदफलाभ्यां संस्कृतौ रवींदू स्फुटौ भवतः ॥ अथ पातस्य
स्पष्टीकरणमाह केंद्रस्येति रवेर्मंदकेंद्रं १।१३।४६।१८ अस्य भुजः १।१३।४६।१८ अनेन रहितं राशिद्वयं जा
तं कोटिः ०।१६।१३।४२ अस्य लवाः ४६।१३।४२ विंशत्या भक्ताः फलं २।१८ अनेन रूपाः ११ हीनाः ८।४२
ते रवासिद्धिलवैर्गुणिताः २०२ वेदैर्भक्ताः ३ हताः फलं १।३३ दंड मकरादिकेंद्रत्वात् जातं स्पष्टगतिफलं ४

3A

तद्यथा प्रथमं राशित्रयं विषमपदं स्यात्ततो द्वितीयं राशित्रयं समपदं ततस्तृतीयं विषमं चतुर्थं समपदं स्या
दित्यर्थः सूर्यमंदोच्चं २ अष्टादशांशाः १८ सप्तति भागाः स्युः राशिद्वयं २ अष्टादशभागा ७८ इत्यर्थः मंदोच्चमिति मं
दोच्चं ग्रहेण रहितं कार्यं तदा स्वं बुधैः केंद्रमित्यादि तद्यथा यदा मंदोच्चाद्ग्रहः शोध्यते तदा मंदकेंद्रं भवति
यदा शीघ्रोच्चाद्ग्रहः शोध्यते तदा शीघ्रकेंद्रं भवति त्रिभाद्ये मेषादिषट्के केंद्रे स्वं धनफलं स्यात् तुलादिषट्के
ऋणमित्यर्थः अथ रवेर्मंदकेंद्रं कृत्वोदाहरणं तद्यथा रवेर्मंदोच्चं २।१८ रविणा ११।४।१३।१८ रहितं जातं र
वेर्मंदकेंद्रं ११।१३।४६।१८ अस्य भुजः १।१३।४६।१८ अस्य भागाः कार्यास्तद्यथा राशयस्त्रिंशद्गुणाः अग्रस्थाः
भागयुक्ताः एवं भागाः स्युरिति सर्वत्र ज्ञातव्यं तथाकृते जाता भागाः ४३।४६।१८ अस्य नवमांशाः ४।५१
४८ अनेन नखाः २० ऊनाः १५।८।१२ एते खेचरखंडैर्नैवगुणिताः १३।३६।५२ द्विधा १३।३६।५२ अस्य नव गोमूत्रिकया गुणिताः
मांशाः १।१२।४५ अनेन रहिता नगेषवः ५७ जाताः ४३।४७।१५ अनेन पूर्वकस्याप्तिना भक्ताः सर्वाप्तिनेन षड्गुणितं
षड्गुणितेन भाज्य २६५।१२ भाजकौ ४३।४७।१५ भजनाल्लब्धमंशाद्यं फलं ११।१२।२८ इदं मेषादिकेंद्रत्वा
ज्जातं धनं रवेर्मंदफलं अनेन संस्कृतो रविः ११।५।४६।१० अथ पलभाज्ञाने चरखंडसाधनमाह मेषादिगे एतानि चरखंडानि ८०।६६।२७
इति सायनभागसूर्ये अयनांशसहिते रवौ मेषादिगे राशिभागकलादिना अन्यथिते सति यद्दिनार्धं। पिष्टोरात्रे पलभा ८
जाभा दिनार्धं मध्याह्ने जाता या द्वादशांगुलशंकोः छाया सा पलभा भवेत् सा पलभा त्रिस्था क्रमेण दश
भिर्भुजगैर्दिग्भिः १०।८।१० हता गुणिता कार्या अंत्या गुणोऽत्रिभिः ३ हृता भक्ता त्रीणि चरखंडानि भवंति
मंदफलं संस्कृतः अथ चरसाधनमाह स्वायादिति सायनोः समांशयुक्तः मडस्फांशः सूर्यः तस्य भुजः तस्य त्रिंशता
शयः तत्संख्यानां चरखंडानां योगः कार्यः कथंभूतः राशिभ्यो ये वर्तमानाः लवा अंशाः भोग्यं भो
ग्यचरखंडं तेषां घातः तस्मात् खाग्न्याप्तिः त्रिंशद्भागः तेन युक्तः कार्यः चरं स्यात् तत्परं तुलादिषट्के तपने
सूर्ये धनं मेषादिषट्के सूर्ये ऋणं अस्तेसायंकाले अन्यथा भवति तुलादौ ऋणं मेषादौ धनमिति अथ च
रफलसंस्कृतिं अयनांशानाह देयं तच्चरासिति तच्चरं अस्तोऽर्कोदयं विकलासु यथागतं धनर्णं देयं त
च्चरं द्विगुणं नवोद्धृतं नवभक्तं मध्ये दोर्मध्यमचंद्रे कलात्मकं देयं फलमपि कलं सूर्यचंद्रस्य मंदफलं सह

कलं ०अनेन रहिता मध्यमगतिः ५८।८ जाता स्पष्टगतिः स्पष्टाः ५७।५६ अथ चंद्रगतिसाधनं तत्र चं
द्रमंदकेंद्रं ३।२५।१।१८ ०अस्य भुजः २।८।४६।४४ ०अनेन रहितं त्रिभं जातं कोटिः ०।२१।११।२८ विंशतिभक्ता १।४५
०अनेन रहिता ६ त्रिकं ८९।४५।५ एते खाभ्रिलवेन गुणिताः ३।१।१ हिगुणाः २८।२२ स्वकीयेन षडंशेन ४।२७ युक्ताः २८
२५ कर्कादिकेंद्रत्वात् जातं चंद्रस्पष्टगतिफलं धनं ०अनेन युक्ता मध्यमगतिः ७९०।३५ जाता स्पष्टगतिः ८१९।०।
०अथ तिथिनक्षत्रयोगकरणसाधनमाह भक्ता इति तत्सैकमिति तत्रादौ तिथिसाधनं व्यर्कविधोः विगतोर्कः
यस्माद्दैत्यं०चर्कः एवं विधश्चंद्रः रविहीनचंद्र इत्यर्थः रविः १।१५।४६।३८।३७ चंद्रः ६।१२।४०।११।५७ रविरहितश्चंद्रः ५।१८
५३।२६ ०अस्य भागाः १६८।५३।२६ यमकुभिः १२भक्ताः फलं जाता गततिथयः १४ ०अथ वर्तमानतिथौ विद्यमानत्वाद्
गता पूर्णिमा शेषं जातं गतं तच्छेषं ०।५३।२६ द्वादशभागात् शोधितं जातं भोग्यं ११।६।३४ गतभोग्ययोर्लिप्तिकलाः गतविलि
प्तिकाः ३२।१३ भोग्यविलिप्तिकाः ४०।२५ रविगतिः ५७।३६ चंद्रगतिः ८१९ ०अनयोरंतरं ७६१।५४ षष्टिगुणितो भाजकः
४५६८४ भाजकस्य षष्टिगुणितात् गतविलिप्तिकाः १९।४६ षष्टिगुणिता ११६।६० भाजकेन भक्ता लब्धा गतघटि
काः २ पलानि ३३ अथैष्यघटिकार्थं भोग्यलिप्तिकलाः ६।२५।४ षष्टिगुणिताः ३८।५२४० भाजकेन भक्ताः लब्धा
ते ष्यघटिकाः ५४ पलानि १० अथ करणानयने गततिथिर्द्विघ्नी द्विगुणिता शुद्धिभिर्गत शेषांकतुल्यं विद्यमान
तिथेः पूर्वार्द्धे ववकरणादारभ्य गणना यो विद्यमानकरणं भवेत् तत्करणं सैकं एकयुक्तं अथ वरदत्तेति येरुद्रा
र्द्रस्मात् अथ करणचतुष्टयस्य विशेषमाह कृष्णचतुर्दशीपरार्द्धे ततः शकुन्यादिचतुष्टयानि करणानि भवंति
०अथ नक्षत्रयोगसाधनमाह चंद्रस्य कलाः खखाष्ट ८०० भक्ता गतनक्षत्रं जातं शेषं गतैष्यलिप्ताः खषट् ६०
गुण्या चंद्रभुक्तिभक्ता गतैष्यघटिकाः स्युः सार्कचंद्रस्य लिप्ताः पूर्ववत् क्रियायोगाः स्युः ०अथ भौमादीनां स्पष्टीक
रणे भौममध्यमः ८।२९।५५।१३ स्फुटमध्यमः भौमशीघ्रकेंद्रं ११।४।३१।४२ स्फुटीड्भिमहीनः शीघ्रकेंद्रं मेषादिः ३।६
ता १८।२९ ०अस्यांशाः ९४।१८।२९ एते दिनकृत्पलफलांकं २६५ गतः ०अथ भांकः २६५ ०अस्मात् फलांकः हीनः जातः ४० ०अने
न शेषांकाः ०अंशादयः ४।१८।२९ गुण्या १२।२१।१६।२० दिनभक्ता जाताः ११।२९।७ एते युक्ता गतांकाः २३६
२९।७ एते दशभक्ताः फलं शीघ्रफलं २३।३५।५ ०अस्यार्द्धं ११।४७।३७ मेषादिकेंद्रत्वाद्धनफलार्द्धं संस्कृतो भौमः ९।०
१६।४४।४० भौमस्य मंदं ४।०।०।० मंदफलार्द्धसंस्कृतो भौमो भौमेन रहितं जातं मंदकेंद्रं ५।१६।४४।२० ०अस्य भुजांशाः

०।।६।।४४।।४०।दिनाद्यास्पष्टं २गतांकाः २९।१०भ्यांकाः ५७ अनयोरंतरेण २८ शेषं ।।४४।।४० गुणितं ४०।०
४० पंचदशभक्तं फलं २।१५।२२ अनेन गतांको युक्तः ३२।१५।२२ दशभक्तः मेषादिकेंद्रत्वात् जातं मंदफ
लं धनं ३।१।३।२२ अनेन संस्कृतो मध्यमो भौमो जातो मंदस्पष्टः १०।३।८।४५ प्रथमभौमः शीघ्रफलानयनं
तत्र प्रथमं शीघ्रकेंद्रं ३।४।८।२९ मंदफलं धनं ३।१।३।२२ तुलादिकेंद्रत्वाद्विपरीतं मिश्रितं लब्धं मंदफलेन रहि
5 तेशीघ्रकेंद्रं जातं द्वितीयं शीघ्रफलानयने शीघ्रकेंद्रं ३।१।४।५७ अत्र सांशाः ९।।४।५७ द्विनिघ्नं भक्ताः १५ फलं द
गतांकाः ३४ शेषांकः ३६ ५ अनयोरंतरेण ४० शेषं ।।४।५७ गुणितं ४३।।८।०० पंचदशभिर्भक्तं फलं २
५३।।२ अनेन गतांको ३४ युक्तः ३७।५३।।२ दशभक्तः लब्धं अंशादि शीघ्रफलं धनं ३।४।७।१९ अनेने
नयुक्तो मंदस्पष्टो जातं स्पष्टो भौमः ११।०।५।६।०।४ अथ बुध [illegible] स्पष्टमध्यमः स एव शीघ्रकेंद्र क्रिया ऊप
र्मध्यमाग्रानीतं बुधशीघ्रांशाः ७।।४।५० पंचदशभक्तं लब्धांकाः ३ गतांकाः १७ एष्यांकः १५० अनयो
रंतरेण ३३ शेषं २।।४।५० गुणितं ३४।८।३० पंचदशभिर्भक्तं फलं ४।५६।२८ अनेन गतांको १७ युक्तः २१
५६।२८ दशभक्तं फलं २।।१।२९ अधिकं जातं शीघ्रफलार्धं धनं ६।३५।४९ मध्यमो रविः स एव बुधः ।।४
१३।४२ फलार्द्धसंस्कृत ।।१०।१९।३१ अनेन रहितं मंदोच्चं ७।०।०।० जातमंदकेंद्रं ५।।१९।४०।२९ अत्र सप्तमांशा
शाः १०।२९।३१ पंचदशभिर्भक्ताः फलं ८।१५।३६ अनेन गतांको युक्तः ८।१५।३६ दशभक्तः फलमंशादि मं
दधनं ०।४९।३३ अनेन युक्तो जातो मंदस्पष्टो बुधः ११।५।३।२४ मंदफलेन ०।४९।३३ रहितं प्रागानीतं शी
घ्रकेंद्रं ११।७।२४।५० जातं शीघ्रकेंद्रं १७।१४।५० जातं शीघ्रकेंद्रं १।६।२।५।७ अत्र सांशाः ४६।२५।७ द्वि
निघ्नं भक्ताः फलं ३ गतांकाः १७ एष्यांकाः २५ अनयोरंतरेण ३३ शेषं १।२५।७ गुणितं ४६।५४।२ पंचदश
भक्तं फलं ३।०।३।७ अनेन गतांको १७ युक्तः दशभक्तः लब्धमंशाद्यं शीघ्रफलं धनं १२।०।१४।५ अनेन युक्तो
मंदस्पष्टो जातः स्पष्टो बुधः ११।७।०४।०० अथ गुरोः स्पष्टीकरणं तत्र शीघ्रोच्चं मध्यमो रविः ।।४।१३।
४२ गुरुमध्यमः ८।२।५।७ रहितः जातं शीघ्रकेंद्रं ८।२।५।८।२५ द्वंद्वं चरराश्यधिमतो द्वादशांशः शोधनं जा
तं ३।४।१ ३५ तदंशाः पंचदशभिर्भक्ताः फलं ६ गतांकाः ०६।१ एष्यांकाः १०८ अनयोरंतरेण शेषं ४।१
३५ गुणितं ८।३।१० पंचदशभिर्भक्तं फलं ०।३२।२ गतांको अधिमस्याधिकत्वात् कृतं १०६।३२।२।२

क्राः फलं ४ गतांशाः ४८।२ ऋणांशाः ४८।२ धनांशाः ५६ अनयोरंतरेण ६ शेषं २।२६।५७ गुणितं २।४।४६ एवं चदशम।
क्राः फलं।१।२६।४६ अनेन गतांशाः ४८ युक्ताः ४९।२६।४६ दशमक्राः लब्धमंशाद्यं ४।५६।४० अस्मिन् मेषादिकेंद्र
६ त्वाज्जातं शीघ्रफलं ६।५ नेत्र।२८।२० अनेन युक्ताः शनिः १।१३।५५।५० प्रथमं दोःखात् ८।१०।० शेषाधितः जातं मंद।
केंद्र ८।२६।५४।५५।० अस्य भुजांशाः ८।५५।१० दिनाद्यं फलं पगतांशाः ८९ ऋणांशाः ९१ अनयोरंतरेण ४ शेषं
6 २।५४।५५ गुणितं ४।१।२०।० पंचादशमक्राः फलं २।१०।३८ अनेन गतांशाः ८९ युतः ९२।१०।३८ दशमक्राः फलं
मंशादि मांद तुलादिकें द्रत्वाद् हलं ९।१।३।२ अनेन रहितः शनिः जातो मंदस्पष्टः १०।२२।३२।४२ प्रथमं शीघ्र
केंद्रं ३।१२।२६।५७ विपरीतं मंदफलं संस्कृतं जातं शीघ्रकेंद्र २।२२।५०।१० अस्य भुजांशाः २२।५०।१० पंचदशमक्राः
फलं ४ गतांशाः ४८।२ ऋणांशाः ५६ अनयोरंतरेण ६ शेषं २।५०।१० गुणितं १।१।० पंचदशमक्राः फलं ५।१०
अनेन गतांशाः युतः ५२।१० दशमक्राः मेषादिकेंद्रत्वाज्जातं शीघ्रफलं ५।२।४८ अनेन युक्तो मंद
स्पष्टः जातस्पष्टः शनिः १०।२६।४२।२० प्रथमं दस्पष्टगतिसाधनमाह मांदांकांतरेति भार्गिः शनिः अ
स्य भौमः गुरुः एषां मंदफलानयनेपंचपक्ष्यंतरं क्रमेण बाणनगैः शरैः खेरामैर्भिर्भक्ते फलं क
लायांचि स्वस्वा तत्कृतैः मंदफलं स्यात् विद्वद्भिः बुधशुक्रयोः मांदांकांतरं छिन्नं पंचभिर्भक्ते तत्र योगमि
फलं स्यात् तस्माद्गलकेंद्रे कर्कादौ स्वगतेर्युते मेषादौ साधनं लभिते तौ गतौ तदा यात् सामंदस्पष्टगतिः स्यात्
अथ स्पष्टगतिसाधनमाह भौमाद्युक्तं लोकमिति भौमादि द्वितीयशीघ्रफलसाधने पक्षतो युक्तं चलांकांतरं तत्कृ
व मेषाप्तिर्भक्ते भौमस्य पंचनक्ते बुधस्य पंचमांशेन गुणिते कार्यं गुरोस्त्रिभिर्भक्ते भृगोः स्वचतुर्भक्ते शनेः द्विगुणं
स्यांचमक्ते ततगतः शीघ्रफलं स्यात् तेन स्वामंदस्पष्टगतिः तथा च येही न युक्ताः चलांकस्तत् येहीना।
कार्या अधिके युक्ते त्यर्थः सास्पष्टगतिः स्यात् यदि कुमरणात्पतिता तदा वक्रा स्यात् एतदुक्तं भवति शी
घ्रफलं वक्रं अधिकं मंदस्पष्टगतिः न्यूना तदा वक्रफलात्पतिता विपरीता स्यात् मार्गी वक्री स्यादित्य
र्थः उदाहरणं भौमस्य मांदांकांतरं स्पष्टार्थैः पर्भक्ते ४।३६ दृढं कर्कादिकेंद्रत्वान्मध्यगतौ ३।१२।२६ युक्ते जातामंद
स्पष्टगतिः ३९।१०।२ भौमस्य चलांकांतरं ४० पंचमक्ते फलं ८।१० चयफलत्वादनेन युक्तामंदस्पष्टगतिः जा ६
तास्पष्टगतिः ४५।०।२ अथ बुधगतिस्पष्टीकरणं मांदांकांतरं १२ द्विगुणं २४ पंचमक्ते फलं ४।४८ कर्का।

5A

दशमकफलमंशाद्यं १०।२९।१२।२० अर्द्धितं तुलादिकेंद्रत्वाज्जातं शीघ्रकलार्द्धं ऋणं ५।१९।३६ अनेन रहितो भौ
मः ४।२२।५५।२० अयं मंदोच्चात् ३।०।०।० शोधितो जातं मंदकेंद्रं ७।१७।४।१९ अस्य भुजांशाः ५७।४।१९ पंचदश
मक्तं फलं ११।१८।३८।२० अनेन गतो भौमः ४६।१४।३४ दशमकफलमंशादि सांदं मेषादिकेंद्रत्वाद्धनं ८।५७।५७ अने
न युक्तो भौमः जातो मंदस्पष्टो भौमः ४।२२।५२।५४ अथ शीघ्रफलानयने शीघ्रकेंद्रं ७।२५।५।५।२५ एतन्मध्ये
विपरीतं मंदफले संस्कृतं जातं शीघ्रकेंद्रं ७।२२।१५।१८ भुजं ६ राशयोऽधिकमतो द्वादशभ्यः शोधितं जातं ३।७
१९।१२ अस्यांशाः ९९।१९।१२ आदि नैर्भक्ताः फलं ६ गतांकः ७६ एष्यांकाः १०८ अनयोरंतरेण ३२ शेषं ८।१९।१२ गु
णितं ५।१८।०।४ पंचदशभक्तं लब्धं १।८।१२ अनेन गतांको युक्तः ७७।१८।१२ दशमकः तुलादिकेंद्रत्वाज्जातं
शीघ्रफलं ऋणं १०।४५।४५ अनेन रहितो मंदस्पष्टो जातः स्पष्टो भौमः ४।१२।६।४९ अथ बुधस्य स्पष्टीकरणमा
ह तत्र मध्यागतानीतं बुधस्य शीघ्रकेंद्रं ३।५।१४।२० अस्यांशाः ९५।१४।२० पंचदशभक्ताः फलं ६ गतांकः ३५ एष्यां शुः
कः ४० २२ अनयोरंतरेण ५ शेषं ५।१४।२० गुणितं २६।११।४०० पंचदशभक्तं फलं १।४०।३५।४० अनेन गतांको युक्तः
३६।४०।३५।४० दशमकः फलमंशाद्यं ३।११।३६।२० अर्द्धितं मेषादिकेंद्रत्वाज्जातं शीघ्रकलार्द्धं धनं १।४५।४८।२९
मध्यमो रविरेव बुधः ११।४।११।३४।४२ कलार्द्धसंस्कृतः १२।१३।५०।२० अयं मंदोच्चात् ७।०।०।० शोधितो जात
मंदकेंद्रं ५।१२।१९।११ अस्य भुजांशाः ७२।१९।११ पंचदशभक्ताः फलं ४ गतांकः ११ एष्यांकः १३ अनयोरंतरेण २
शेषं १२।१९।११ गुणितं २४।३८।२२ पंचदशभक्तं फलं १।३८।३३ अनेन गतांको युक्तः १२।३८।३३ दशमकः फलमंशा
द्यं सांदं मेषादिकेंद्रत्वाद्धनं १।१२।१८।४२ अनेन संस्कृतः ११।४।४५।४२ जातो मंदस्पष्टो बुधः १।५।१३।५।२५ प्रागा ६४
नीतं शीघ्रकेंद्रं ३।५।१४।२० मंदफलेन १।१२।१४।२ रहितं जातं शीघ्रकेंद्रं ३।४।१२।५।२२ अस्यांशाः ९४।१२।५।२२ पंच
दशभक्ताः फलं ६ गतांकः ३५ एष्यांकः ४०।२२ अनयोरंतरेण ५ शेषं ४।१२।५।२२ गुणितं २२।५।३ ... पंचदश
भक्तं फलं १।४।२२।३४ अनेन गतांको युक्तः ३६।४।२२ दशमकः मेषादिकेंद्रत्वाज्जातं शीघ्रफलं धनं ३।३६।
५।२१ अनेन युक्तो मंदस्पष्टो जातः स्पष्टो बुधः २।२।२।५।४६ अथ शनिस्पष्टीकरणमाह तत्र शीघ्रोच्चं मध्यमो
रविः ११।४।१२।३४।४२ शनिना २२।०।३६।४५ रहितं जातं शीघ्रकेंद्रं २।३।३६।५७ अस्यांशाः ६३।३६।५७ पंचदशभ

दृकेंद्रत्वान्मध्यमगतौ ४९।१८ युक्तं ६३।५६ जातामंदस्पष्टगतिः चलांकांतरं ११२ स्यपंचमांशेन २२।२४ युतं २९
३६ चयफलत्वाद्देनेन युक्तामंदस्फुटजाता स्पष्टा बुधगति १०३।२२ अथ गुरुगतिसाधने मांदां
कांतरं ८ खरामैर्भक्तं ०।१८ दृढं मकरादिकेंद्रत्वान्मध्यगतौ ५।० हीनं जातामंदस्पष्टा ४।४४ चलांकांतरं ४१४२
त्रिभक्तं फलं चयं ०।४० अनेन युक्तामंदस्फुटा जाता गुरुगतिः ५।२४ अथ भगुगतिसाधने मांदांकां
तरं २४ दिग्गुणं ४ शरैर्हृतं फलं ०।४८ मकरादिकेंद्रत्वान्मध्यगतौ ४९।१८ हीनं जातामंदस्पष्टा ४८।३० चलां
कांतरं ४८ चतुर्भक्तं फलं चयसंज्ञं १२।० अनेन युक्तामंदस्पष्टगतिः ६०।३२ अथ शनिगतिसाधने मांदांकां
तरं ४ बाणनेत्रैर्भक्तं फलं ०।२ कर्कादिकेंद्रत्वान्मध्यगतौ २।० युक्तं जातामंदस्पष्टगतिः २।२ चलांकांतरं ६
दिग्गुणं ६ पंचभक्तं फलं चयसंज्ञं २।२६ अनेन युक्तामंदस्पष्टा जातामंदस्पष्टगतिः ४।२८ अथ वक्रभौमादी
नां शीघ्रांकागमनेग्रहे तरं पततीन्यत स्वस्फुटं पश्चान्नः स्पष्टीकरणमाह कुजार्कयोरिति अथ भौम
योऽस्य भवांको यदि ग्रहयोगो भवत्येकादशांशोको भवति तदा शीघ्रकेंद्रस्य पंचदशाहतेभ्यः भागेभ्यः ये शेषां
शास्तेषु यस्त्याप्ता एकत्राह्नभ्यः ५ पतिताः गुरुस्तत्र यो रथचक्रभागशोधितभागयोर्मध्ये यत्रस्था स्ते
ग्रहाः तेगुरुक्रस्य त्रिभक्ताभौमस्य पंचभक्ताः फलं भागा संस्थाप्यं तस्य शीघ्रफलवत् धनर्ण स्पष्टग्रहे देयं
तेन गुरुभौमौ स्पष्टौ भवतः एवं भौमबुधगुरुशुक्रशनैश्चराणां मध्ये यस्यापि शीघ्रफलानयने ग्रहांक
मनेऽन्तरं पतति तत्र भौमगुरुशनीरेवांकवद्दूत्वाद्युक्तं अन्येषां स्थित्वा नोक्तं अथ कुजबुधगुरुणां गतौ
विशेषमाह॥ कुजज्ञेति भौमबुधगुरूणां वेद्यलांकः शीघ्रांकः ग्रहेति नः स्यात् तदा शीघ्रकेंद्रस्य शेषां
शाः दशाहताः कार्याः तेक्रमान्नगाग्नित्रिभिर्भक्ताः एतदुक्तं भवति कुजस्य शीघ्र शीघ्रफलसाधने शीघ्रकें
द्रस्य पंचदशाहतभागेभ्यः ये शेषांशास्तेन भौमैर्भक्ताः फलं दृढं हतेर्युक्तं बुधस्य चेत्तदाग्निभिर्भक्ताः स गुरोस्त्रि
भिर्भक्तं गुरुस्य चेत्तदाग्निभिर्भक्ताः फलं त्रिवाराणे पतेर्युक्तं तदा तेषां गतिफलं स्यात् एवं साधितं भौमस्य लां
कमितीन्यादिनागतेः शीघ्रफलेन त्याज्यं दृढितगतिफलं मंदस्फुटगतौ यदा ऋणं कार्यं ग्रहस्य वक्रता सा स्प
ष्टगतिः स्यात् अथ भौमादीनां वक्रस्य शीघ्रस्य केंद्रभागमाह त्रिरवैरिति भौमादीनां मेषिस्थलकेंद्रभागैः

मस्य

वक्रतास्यात् भौमस्त्रिनखैः १६३ एतत्तुल्यैरंतरं शीघ्रकेंद्रभागैः तद्दिने वक्रं भवति ततो बुधस्य शरजिनभूमिः २४५
शीघ्रकेंद्रभागैर्वक्रं भवति गुरोः शरार्कैः १२५ नगभूपैः १६७ शुक्रस्य त्रिभवैः शनेः ११३ एभिस्तुल्यैः केंद्रभा
गैर्मगलांत्याद्दिति तैर्भगणे द्वादशराशयः तेषां भागाः ३६० तेभ्यः शुद्धैरित्यर्थः १९७।२३५।१९५।२४७।१९३।२४७
तत्तुल्यैरंत्यमशीघ्रकेंद्रभागैः क्रमाद्भौमादीनां मार्गाः स्यादिति। अथ भौमादीनामुदयभागानाह॥ द्विति
७ जोवेति द्विति जो भौमः अत्र यमैः २८ शीघ्रकेंद्रभागैः पूर्वे पूर्वस्यां दिशि उदेति उदयं प्राप्नोति गुरुरिंद्रैः १४।
शीघ्रकेंद्रभागैः पूर्वे उदेति रविजः शनैश्चरः समचंद्रैः १७ शीघ्रकेंद्रभागैः पूर्वे उदेति एभिस्तत्तोदयभागैर्विहीनैर्भगणांशैः ३६० उर्वरितैः ३३२।३४६।३४३ एतत्तुल्यैरंतिमशीघ्रकेंद्रभागैरस्तं पश्चिमे प्राप्नोति अथ बुध
शुक्रयोर्भागानाह खशरैरिति परे पश्चिमायां दिशि बुधशुक्रयोः क्रमात् खशरैः ५० जिनैः २४ एतत्तुल्यैः शीघ्र
केंद्रभागैस्तद्दिने उदयः स्यात् अस्तादिदिनैः २५५ नगाद्रिभूमिः १७७ प्रतीच्यां अस्तं स्यात् अस्तनखैः २०५ अहि
भूमि ११२ शीघ्रकेंद्रभागैः प्राक् पूर्वदिशि तयोः उदयः स्यात् तद्दिनदहनैः ३१० रसहरैः ३३६ प्राग्लग्नः अथैभ्यः
शीघ्रकेंद्रांशेभ्यः ३५६ केंद्रांशा न्यूनाधिकास्तदंतरदिनसाधनमाह वक्रोदयादिति वक्रोदयादीनामव
धेः प्रागुक्ताः भागास्तेभ्योऽधिकहीनाः अन्यशीघ्रफलसाधनशीघ्रकेंद्रभागास्तदा उक्तेष्वभागानामंतरका
र्यं तेभ्य अंतरं भौमाभौमस्य द्विगुणलो बुधस्य विभक्ताः शीलकाश्रकाः स्वकीयनवांशकेनान्विता शुक्रस्य दशाह
ताः ततः षड्भिर्हृताः शनेः कुभक्ताः अथ परदिवसैः क्रमेण गतेऽप्यावक्रादिः स्यात् तथा उक्तं शीघ्रकेंद्रभा
गेभ्यः ३५६ केंद्रांशाहीनाः तदंतरं यस्तु लब्धाः यद्याधिकास्तदा गतदिवसा भवंतीत्यर्थः अथ वक्रोदयास्तमार्ग
दिवसा उक्तास्तमाह पूर्वास्तादिति वाद्भिः बुधस्य पूर्वास्तात् दंतेंदुभिः परे पश्चिमायामुदयः ततः स्वरोदयाद्दंतैः
३२ अथ नखगुणैः वक्रत्वं स्यात् ततो वक्रगतैर्दहनैस्त्रिभि[illegible] पश्चिमास्तं स्यात् ततः पश्चिमास्तात् [illegible]
१६ एव स्वदमः पूर्वोदयः स्यात् ततः पूर्वोदयात् दशोत्तरैस्त्रिभिः ३ मार्गीः स्यात् मार्गादंतैः पूर्वास्तः स्यात् एवं
पुनः पुनस्तज्ज्ञेयम् अथ भृगोः शुक्रस्य तद्दिने न वक्रमेलेभिर्दिनैः ह्रयाद्यं स्यात् द्विमासस्यामासद्वये नर
ततो ग्रामिमासे ततो भिक्षं पश्चिमवारलरहितेनमासेन द्वाविंशदिनैः २२ ततो घृणामासे न चतुर्थांशेन
दिनाष्टकेन ततो विचरलोके न च चतुर्थांशेन मासेन द्वाविंशद्दिनैः स्ततोष्टमासैरेव भिन्नादि क्रमेण शुक्रस्य

7A

पुनः पुनः शुक्रं गणनीयं ॥ अथ भौमगुरुशनीनां दिनान्याह भौमाब्दात् वेदैः ४ मासैः उदयः स्यात् उदयाद् दशमासैः
कुटिलत्वं स्यात् वक्रात् लोचनाभ्यां २ मासाभ्यां ऋजुत्वं मार्गत्वं भवति मार्गादि दिशभिर्मासैः ... ॥ अस्तोऽत्र वृत्ति एवं पुनः पु
नर्गणनीयं जीवस्य गुरोः ॥ अस्तात् उदयः कुटिलत्वं ... अस्ता १० ... न मासैः सवरत्ना मासैः ...
सैः ४ ततः सागरैर्मासैस्ततः सांग्नि वेदैः ४ एवं पुनर्गणनीयं शनैश्चरस्य ...
... ततः सार्धैस्त्रिभिर्मासैः ... ततः सार्धैः ... मासैस्ततः सार्धैस्त्रिभिर्मासैरेवं पुनर्गणनीयं ॥ इति श्रीदेवज्ञ...
विश्वनाथविरचिते ... समाप्तः ॥ अथ त्रिप्रश्नोदाहरणं तत्र
मेषादीनां राशीनां स्वोदयानाह लंकोदयेति एते लंकोदया विघटिकापलात्मिकाः ... २७८
... २९९ मिथुनस्य त्रिपदल्लाः ३२३ ... एवं क्रमोत्क्रम
... ऊनाः ... कार्या मेषादि
... ॥ अथ
लग्नसाधनश्लोकद्वयेनाह ... घटीभिः सूर्यादि
मध्यग्रहे ... उदाहरणं सूर्योदयादि
इष्टघटी १०।३० मध्यमसूर्यः ११।४।१३।४२ गतिः ५९।८ इष्टघटिकाभिः १०।३० वक्ष्यमाणगणितगम्यदिनाद्यत्ना।
... १०।२० ... मध्यमोर्कः ११।४।२६।१२
मंदोच्चात् २।१८।०।० शोधितं जातं मंदकेंद्रं ९।१३।३४।५८ मंदफलं धनं ०।१।३०।११ संस्कृतो रविः ११।५।५८।१३ च
... संस्कृतो जातः स्पष्टा तात्कालिकः सूर्यः ११।५।५४।३० अयनांशाः १८।१० सायनसूर्यः ११।२४।४।४० ...
... २४।४० त्रिंशच्छुद्धः शोधिता जाता भोग्यांशाः ५।१५।२० ... १५०६
४५।२० ... भोग्यकालः पलाद्यः ५० एवमनेनैव प्रकारेण ...
... कालः स्यात् ॥ अभीष्टघटीपलेभ्यः ६३० भोग्यकाले ... ५० शोधितः शेषं ५८० मिथुनाद्यत्रैककर्कोदयः ।
३४२ ... २८० ... कर्कस्योदयेन ३४४ ...
... ॥ ११।२४।३७ ...

४

१८।१०हीनं जातं लग्नं ३।६।२२।३० ॥ अथ भोग्यकालाल्पत्वे इष्टकाले तत्रिलग्नसाधनं लग्नादिष्टकालज्ञानमा
ह भोग्यवतोल्पेति सूर्योदयादिष्टघटी ०।४० पालितः सूर्यः १।१५।४।३।१५।३ क्रान्तिप्रकारेण जातो भोग्यकालः ॥ अ
स्मादिष्टकालः पलात्मको ४० न्यूनो यं स्वल्पमाह तत्र १२०० सायनसूर्योदयः वृषभा स्वल्पा ४५२ तेन भक्तः फल
मंशाद्यं ०।८।६।२५ ॥ अनेन युक्तो रविः जातं लग्नं १।१०।३।१५० ॥ अथ लग्नादिष्टकालायनं लग्नं ३।६।२२।३०।
अयनांशयुक्तं ३।२८।१२।३ एवं जातांशे भविष्यत्कालः रूपादिना लग्नस्य गतभागाः २८।१२।३ साय
नलग्नस्य राशुदयेन कर्कस्थेन ३४२ गुणिताः ९६२९।५६।४६ स्वाम्यहृतः फलं तत्तो भुक्तकालः ३२०। अर्क
भोग्यकालः ५० तत्तो भुक्तकालेन ३२० युक्तः ३७० सायनसूर्यसायनलग्नयोर्मध्ये मिथुनोदयः ३०४ तेन यु
क्तः ६७४ पश्चिमक्तः जातो लग्नादिष्टकालः १०।१४ यदा सायनलग्नार्कौ एकराशौ तदेष्टकालसाधनमाह
यदीति सायनलग्नं १।१८।३।५० सायनसूर्य १।२३।५४।३।१५ अंतरं ०।५।४।५० अनेन वृषभोदयेन गुणिताः
१२९०।७ स्वाम्भिर्भक्तो जातष्टकालः पलाद्यः ४० पश्चिमक्तो जातो घटिकादि ०।४० यदा सूर्याल्लग्नमूनं तदेष्ट
कालसाधनमाह इनतः तिथ्येकराशौ इनतः सायनसूर्यात उदयः सायनलग्नं चेद्देशादिनेष्टकालः साध्यः
सदिष्टकालः सूर्योदयाद्यद्वा घटिकास्तत्समये यल्लग्नं साधितं तत्स्वकालोऽभवती त्यर्थः ॥ त्रिशितनुराशौ लग्नं क्रियमा
णो सरसभाकीतरसमेन राशिषड्केन युक्तात् सूर्यादिष्टकालेन तनुः लग्नं साध्यं ॥ अस्योदाहरणं सूर्योदया
दिष्टघटिका ५९ मध्यमसूर्यः १।२५।११।५० मंदकेंद्र १।१४।८।१० मंदफलधनं ११।११।२० अनेन संस्कृतो रविः
१।१६।२२।५३ चरंसंस्कारो ९३ संस्कृतो जातस्तात्कालिकः सूर्यः १।१६।२१।३० सायनसायनस्पष्टः सूर्यः भोग्यकालः
५९।३९ घटिका ५९ पलादिनमानेन ३४।१० रहिता जाता सूर्योदयादिष्टघटिका २५।५० भोग्यकाल ५९।३९
घटीपलैभ्यः १५५० शोधितः शेषं १८९१ प्राग्वज्जातं लग्नं ०।२९।३।१ ॥ अथ पूर्वतत उदयमानस्यो
दाहरणं सायनसूर्यः १।२४।८।९५ सायनलग्नं १।१४।११।१ ॥ अत्रैकराशौ लग्नं रवितोऽल्पमतः पश्चिमो
शांतरं ०।१०।५६ हतं तत्पदत्यादिना कलिलमितं तदिष्टकलातः ५९० प्राग्वद्यापकालः ॥ अथ युराप्रातः क्षोणिभो
जातः सूर्योदयात्कलिमितेष्टकालः ५९ ॥ अथ गोलसंज्ञायनसंज्ञादिनाड्यो राशयः नाम पलाशाज्ञानेनाह ॥

8A

गोलाविति खेचरे ग्रहे क्रिपप्दरसमेसौम्ययाम्यगोलौ ज्ञेयौ मेषादिराशिषट्कस्थिते ग्रहे उत्तरगोलः तुलादिष
ड्राशिस्थिते दक्षिणगोलः ॥ अथायनं मकरादिषट्के उत्तरायनं कर्कादिषट्कस्थिते दक्षिणायनं ॥ अथ पंचेंदुना
ड्यः पंचदश घटिकाः क्रमेण चरपलैर्युता न्यूनाः कार्याः एतदुक्तं भवति उत्तरगोलस्थे सायनसूर्ये युता दक्षिणगो
लस्थे रहिताः कार्याः तत् घस्रार्धं दिनार्धं स्यात् तेन दिनार्धेन खगुणा रहिताः कार्याः खगुणा निशार्धं रात्र्य
र्धं स्यात् ते द्विगुणिते दिनरात्रिमाने स्तः उदाहरणं पंचेंदुनाड्यः १५ सायनसूर्यस्योत्तरगोलत्वात् चरफले
युता जातं दिनार्धं १६।२४ द्विगुणं ३२।४८ जातं दिनमानं घस्रार्धेन १६।२४ रहिता खगुणा ३० जातं निशार्धं १३।
३६ द्विगुणं जातं रात्रिमानं २७।१२ ॥ अथ छाया पा ५।४५ पलभाद्युम्नं पंचगुणिता २८।४५ ॥ अस्याकृतिर्वर्गः ३२
०।३ ॥ अस्य दशमलवा ३२।८।१८ ॥ अनेन रहिता द्युघातः छाया जाता यमाशा दक्षिणपलांशा ३२।४२ एते सर्वदा
दक्षिणाः ॥ अथोन्नतनतसंज्ञा ॥ अथ कर्णज्ञानमाह यतः शेषद्युति सूर्योदयात् दिनार्धपर्यंतं पूर्वदले तत्पूर्वप्राक्
पूर्वकपाल भिन्नत्वे मध्याह्नपरिसूर्यास्ता पर्यंतं पश्चिमदले तत् ॥ अथ परत्र पश्चिमकपाल भिन्नत्वे प्राक्कपाले सूर्यो
दयाद्यातो गतो यः कालो घटिकः स उन्नतः उन्नत संज्ञा पश्चिमकपाले यो दिनशेषः स उन्नतः स्यात् प्राक्क
पा पालेन नतं उन्नतं च पूर्वं भवति पश्चात्कौ तिमाज्ञिमभिषर्धः तेनोन्नतेन ऊनं घस्रर्धं दिनार्धं नतं स्यात् उदाहरणं
सूर्योदयात् गत घटिका ०।३० पूर्वकपालत्वात् जातमुन्नतं पूर्वं ०।३० ॥ अनेन रहितं दिनार्धं १६।२४ जातं नतं पूर्वं १६।२
॥ अथ छाया पा ५।४५ ॥ अस्या वर्गः ३३।४५ ॥ अस्य पंचविंशांशः १।१९ अनेन युक्ता मार्तंडाः १२ जाता त्रयोदशकः
र्णः १३।१९ ॥ अथ हरानयनमाह वेदेशा इति वर्गः १३।६ पंचभक्तं फलं २।३६ सायनसूर्यस्योत्तरगोलत्वादनेन १।२६
युक्ता वेदेशाः ११४ जातो हारः ११६।३६ घटिकार्धं ०।३० युक्तं १६।२२ ॥ अस्य वर्गः ४।३।५।४।१९ द्वाभ्यां भक्तः जातः स
मारव्यः २।१३।१४ येभ्य तं सार्धत्रयोदशाधिकं स्यात्तदा तत्सार्धत्रयोदशहीनं कृत्वा यदधिकं तत् देशगुणं
लनीयं तेन फलेन रहितः ११।१९ ॥ अथ क्रकर्णेन ३।१९ गुणितं फलमभिमतो हारः ८।१२ ॥ अथ समाख्यानमानयन् क
र्णज्ञानमिष्टछायाज्ञानमाह द्विघ्नेति ॥ अथ पलभा ५।४५ समारव्यः समौ स्कुटः स्यात् यदा सार्धत्रयोदशभ्यो न्यूनं
नतं तदा समाख्याय याष्पित एवम स्यादाहरणे प्रदर्शिते ॥ अथाभिमत कर्णानयनं हारः ११६।३६ समा।

रुष्येनरराश्याः १४ दशगुणितावलभाग्याः २० अनेन चरं भक्तं फलं १ गुर्वग्नीकृतं रातूहादिद्विनिघ्नं ५।२२ दृदस्वकीये
६ नवचमांशेन ।।२ गुणितद्यां ४ भुजमकोल्बिनज्ञातो भाज्यः १२०।१४ अथ ममिश्रितहरेण ८।२० फलमंगुलादि
१ कटूष्णक १४।२५ अस्य वर्गः २०।१५० अर्कः १२ वर्ग १४४ अनयोरंतरं द्व्युं ५० अस्य मूलं ग्राह्यं सा द्वादशछाया
भवेत् तस्मावयवांगस्य मूलानयनमाह यत्रकुत्रावि सावयवांकस्य मूलानयने उद्दीकः सहशानुसायः
अधः स्थाप्यो केनयुक्तः गुनः सस्याग्रल्यः एवं वारद्वयं वसस्य सवर्णितकार्यं पश्चान्यक्तादिना द्विसमादित्या
दिमूलं ग्राह्यं यद्येवांतन्सैकं कार्यं तदनंतरं षष्टिगुणं द्विगुणितेन मूलेन द्विगुणितेन भक्तं प्राप्तं फलं मूला
धः स्थाप्यं एकवारमूर्द्धंकं षष्टिभक्तं कार्यं तत्सावयवांकस्य मूलं समूलं भवेत् एवं सावयवांकेत्र ये
वारवतुष्टयं वस्या सावर्णितं कार्यं मुक्तवद्यन्मूलं तत्त्वार द्वयं वस्या भक्तं कार्यं एवमग्रेपि वेद्यं अत्र
समावृत्त्या षष्टिगुणं कार्यं नतु विषमावृत्त्या कर्णांकवर्गयोरंतरं द्व्युं ५० दृदस्य मूलार्थं वारद्वयं वस्या
सावर्णितं २२९८०० अस्माद्गुक्तवन्मूलं ६७९ मूलावशेषांक २५९९ सैकं २६०० षष्टिघ्नं १।६०० विकलान्वित
द्विसंगुणेन मूलेन ८९५८ द्विगुणेन ८९६० हृतं भक्तं फलं २२ मूलाधः स्थाप्यं जातं ४७९।२२ षष्टिभक्तं जा
तं मूलं ७।५९।२२ दृदमेव छाया ७।५९।२२ यत्रक्वापि सावयवांकस्य पश्चात्स्थिता स्थितमूलं न ग्राह्यं ।
अथो दाहरणं कल्पितमिष्टं ।।०।२० अस्य वर्गः ०।१।४० पश्चात्स्थितोऽकस्य मूलं ० शेषं ०।१ द्वसे कल्पित्यादि
नाफलं ०।२० एवं जातं मूलं ०।२० दृदं कल्पिते तुल्यं जातं अथचैव ०।१० अस्य मूलं ०।२५ अस्य वर्गः १०
२ २० एवं स्वल्पो नवद्रुतरं पततिव कुंके कदाचि द्विसंचारिभवति इति करणोपलब्धाशीत्याममूलेन ग्राह्यं पूर्वो
क्तप्रकारेण ग्राह्यं अथ चेष्टछायातो विलोमविधिनानतांशानमाह करसिस्तात्पदमर्कभाकृतिगुतल्लब्धके
भाज्यो हरो भीष्टनतांशलकर्णांघ्रितरहितोमध्यो हरो ग्रहतः चेहेदांकेधनाधिकः १९४ इष्टगलोवेदांकमूः ।
१९४ तक्कुलमाहुत्याहस्वपदघटीनतभुंतमरवंस्यादिद्गुनाडीविभुगर्कः १२ वर्ग १४४ इष्टछाया ७।५९।२२ व ६
र्ग द्व्युं ५० अनयोर्योगः २०।१५० अस्य मूलं जातः कर्णः १४।२५ अनेन भक्तः भाज्यः १२०।१४ फलममिमतो

हरः ८।२०।३ अयं पलकर्णेन १२।४९ गुणितः ।।।२० अनेन मध्यो हरः १३१।२६ रहितः २।३३ अयं द्विगुणः ६
६ अयं स्ववर्णितः १५५।६० अस्य मूलं ६।२३ अर्द्धनाडीरहितं जातं ६।२३ अथ यमार्द्धत्रयोदशाधिकनतस्योदाहर
णं कल्पितं नतं १५।१० घटिकार्द्धयुक्तं १५।४० अस्य वर्गः २४५।२६ त्र्यंशभक्तः जातः समाख्यः १२२।४२ नतं
१५।१० सार्द्धत्रयोदशाधिकं अतः सार्द्धत्रयोदशहीनं ।।४० षड्भिर्गुणितं ६।४० अनेन समाख्यः १२२।४३
हीनः जातः स्पष्टः समाख्यः ११६।२ अनेन नृहारः १३१।२६ रहितः १६।२३ अस्य कर्णेन १२।४९ भक्तः फलमभि
मनोहरः ।।१४ भाज्यः १२०।१४ अभिमतहरेण भक्तः फलमिष्टकर्णः ९।२९ अस्य वर्गः ९५०।३।० एकार्कवर्ग
१४४ अनयोरन्तरं ८०६।५९।० स्ववर्णितं ३३६९४००० अस्य मूलं जातं छाया ८।४४।३१ अस्या विलोमवि
धिना साधनं। छायावर्गः ८१।५८।४६ अर्कार्कवर्ग १४४ अनयोर्योगः ९५०।२।४६ मूलं जातः कर्णः ९।२९
अनेन भक्तः भाज्यः १२०।१४ फलमभिमनोहरः ।।१४ पलकर्णेन १२।४९ गुणितः अनेन मध्योहरः १३१ १६।२५
२६ रहितः ११६।।११ द्विगुणः २३२।२२ अयं वेदांकधराधिकः पृथक् स्थापितः २३२।२२ अयं वेदांकभूमि।
१९४ रहितः ३८।२२ त्रिभिर्भक्तः फलेन १२।४७ पृथक् स्थापितः २३२।२२ युक्तः २४५।१९ अस्य मूलं १५।४०
अर्द्धनाडीरहितं जातं कल्पितनतं १५।१० ।। इसाधीनमस्य पदमित्यस्योदाहरणं चेद्वेदांकधराधिक पृथग्गतो
वेदांकधरादित्यादिना जातो परमः कः ३८।२२ अस्य षड्गुणेन ६।२३ पृथक् स्थापित २३२।२२ रहितः २२५।१९ अ
स्य मूलं १५।३० अर्द्धनाडीरहितं जातं नतं १५।१० इदं कल्पितनततुल्यं न जातं स्थूलकारणं स्फुटं प्राठ्यमितिपा
ठो युक्तः अथ क्रान्तिसाधनमाह स्फुटः खंडानीति खवर्द्धयमस्यादीनि नव खंडानि स्फुटः यथा ४।१४।१३।२४
३०।२५।१८।२२।४ सूर्यः १।५।१२।४२ अयनांशाः १८।१० युक्तः १।२४।२।४१ अस्य भुजांशाः ५४।२।४१ दशभिः ५
भक्तः फलं ५ गतखंडानि शेषं ४।२।४१ एष्यखंडेन ३५ गुणितं १०।१।७।५ दशभिर्भक्तो फलं १।०।६।४२ अनेन ग
तखंडयुतिः १८।३ युक्ता १९।।६।४२ दशभक्ता जाता लब्धा या क्रान्तिः १९।६।४० साधनस्पष्टं सौम्यगोले नाडी
जो भवेत्।। अथ चक्रान्तरेण क्रान्तिसाधनमाह।। चलाग्रे शदशी तिरद्रिकभवः क्लृप्तं दवोऽक्षप्ती पदखाती

१० ।०।नेनाश्विनौ गविकृती खाध्यश्विनः सायनात् ४।०।८०।०।२९।१५।११।८।१२।२०।६।२२।४।२२।६।२४० खेटादोर्लव
दिग्लवप्रमगतांको सोन दूनागताङ्कवघ्नाद्दशलाब्धिर्युगदशाहृतो शराद्योपमः स्यात्स्वदिक् ॥ अस्योदाहरणं
सायनसूर्यस्य भुजांशाः ५४।२।४४ दिग्लव ५० तल्लब्धागताङ्कः १८। आगताङ्कः २० दूनागताङ्कोनो नः २५० तेन
10 शेषांकाः ४।२।४७ गुणिता जाताः १०।१।७।५ दशभिर्भक्ताः फलं १०।६।४२ अनेनागताङ्को १८ भक्तः १९।६।४२ दश
हृतो शराद्यपमः स्यात् २।१६।४० अथ लाघवार्थं स्थूलक्रान्तिसाधनमाह ॥ षट् षष्टि बूदाधि हृ मिरर्षे ६।६।५।४
२।१ खेटभुजांशाद्दशांशमितैकं शेषहतैष्यद्विमांशयुतं वा साद्यपमः । ऋणधनमेव हत्वेत्स्य सूर्यस्य भुजांशाः
५४।२।४४ पंचदशभिर्भक्ताः फलं ३ तत्तुल्यमितगतखंडयोगः ७९ ष्य खंड ४ शेषे ९।२।४४ गुणितं ३६।१०।४४
पंचदशभिर्भक्तं फलं २।२४।४७ अनेन गतखंडयोगः ५ युक्तो शराद्यपमो जातः १९।२४।४२ ऋणधनमेव हति
र्व्यवहारसलदपर्यस्यादिति ॥ अथ क्रान्तिभागेभ्यो विलोमविधिना भुजभागानयनमाह ॥ ततोदलानीति लफखं
४ डकैः साधिता क्रान्तिः १९।२।४७ अस्याः प्रथमखंडं ६ शोधितं शेषं १३।२४।४७ शेषात् द्वितीयखंडं ५ शोधितं शेषं
७।२४।४७ अस्मात्तृतीयखंडं ५ शोधितं शेषं २।२४।४२ तिथिघ्न ३६।१०।४५ एष्यखंडकेन ४ भक्तं फलं ९।२
४१ गतखंडसंख्या ३ तिथिघ्ना ४५ अनेनयुक्तं ५४।२।४४ गतं जातं सूर्यस्य भुजांशा ५४।२।४४ अथ सूर्य
विनापि लग्नादर्शनार्थं दिनार्धात् स्थूलक्रान्तिसाधनमाह ॥ फलं दलेनिदिनार्धे १६।२२ तिथियुतः १५ अनयो रन्तरं १।
२२ षष्टिघ्नं जातं पलात्मकं ८२ । ८२ दं त्रकीयेन गजाष्टभागेन ११।८९।२० गुणितं १०।४।२।२० अत्र प्रभा ४।५ भक्त
स्वफलितभाज्यः ७६६५० भाजको २०७०० भजना लब्धं भागा ११।११।४४ तत्वा २५ युक्ता जाता ८।२
४४ युदले कात्पत्य ग्वेतेक माघाद्य सौम्या भवन्ति तद्यथा पंचदशघटिकाभ्यो दिनार्धे न्यूने दक्षिणा ॥ अ
धिके उत्तरा जाता ॥ क्रान्तिभागाः युदलं पंचदशभ्योऽधिके कृत्वा उत्तरा जाता ॥ अथ खंडकैर्विना क्रान्तिसाध
नमाह ॥ सायनेति सायनसूर्यस्य भुजांशाः ५४।२।४० एषां दशांशाः ५।२४।११६ अनेन ४९ तिथि ८ रहिता १२।
३५।४४ ह्ययं दशांशे न गुणिता ६८।४।११९ द्वयं हि स्या ६८।७।१९ हिन मे भक्ता फलं ०।५६।४२ अनेन सदला १०
पमो ०।५६ रहिता २२।१८।२।५ अनेन पुनस्या भक्ताः फलभागाद्यपम उत्तरः १९।८।५९ यद्वक्ष्यापि स्थूल
क्रान्तिसाधनं प्रथमप्रकारेणैव कार्यं ॥ अथ नतांशापराख्यसाधनमाह ॥ क्रान्तिसदृजसंहृति र्नतांशा मध्य

२२

ते ९४५।०।दिनार्द्धेन ६।३२ फलं भागाः ५७।५१।५६ अस्मात् भुजखंडकैः क्रांतिः २०।१३।३५ कल्पितपरः २३।३४।
३९ अनेन गुणिताक्रांतिः ४७।६।५३।४० अनेन मंगरा विनववक्ष ६९।३ भक्ता फलं मंगलोच्चकर्णः १७।२९ अ
थाविलोमविधिना दृक्कर्णात् द्युज्येन घटीसाधनमाह २१ तरलितेति तरलितवरसाद्द्य ३ कर्णेन भक्ता १४।३९
१ फलं ७१।५१।४७ परारव्येन २३।३५।४३।२९ भक्तं स्ववलितेभागाः ५१।१८।०५ भाजको ८४।८।१९ भजनाल्लब्धा क्रांतिः
२०।१४।१८ अस्मात् नतोदलानीशोधयेदित्यादिना जातानुमांशाः ५७।५१।५८ अस्मात् भुजखंडकैः २०।१३।
॥ ३५ परारव्येन २३।३४।३९ गुणिताः ४७।६।५३।५१ सिद्धासो ६९।५३।४३ अनलनोदलानि शोधयेदित्यादि
ना जातानुजांशाः ५५।४५।४८ एते यंत्रजोन्नतांशाः अथैतेषु यंत्रजोन्नतांशान् तानेतत्तिउन्नतकालमाह २२
अथिमितेति अथिमितयंत्रलवानां ५५।४५।४८ लघुखंडकैः क्रांतिः १९।५३।१३ जिनरुधिग्घ्नाः ४७।६।५३।२
परारव्येन २३।३५।४३।२९ भक्ताः फलं २०।१२।३५ अस्मात् जांशाः ५७।५१।५६ दिनार्द्धेन ६।३२ गुणितः ९४५।
१० स्वनवोद्धृताः फलं पूर्वकपालजातनतघटिकाः १।१३।० अथ यंत्रजोन्नतांशात् दृक्कर्णं तत्क्षयंत्र।
जोन्नतांशात् साधनमाह॥ यंत्रलवोस्येति यंत्रलवानां ५५।४५।४८ लघुखंडकैः क्रांतिलवाः १९।५३।१३ अ
नेन वह्निभ दृग्घ्ना २२८ भक्ताः फलं मंगलादिदृक्कर्णः १४।२९।३८ दृक्कर्णेन १४।२९।३८ वह्निभदृग्घ्ना २२८
भक्ताः फलं जातो यमः १९।५३।१३ अतनतो दलानीत्यादिना मञ्जांशाः जाता यंत्रजोन्नतालवाः ५५।४५।४८
अथ नलिकाबंधादिकं दंडपादिविधिं दिक्साधनमाह॥ वृत्तेसमेति जलादिना समीकृता यां भुवि कृते वृत्ते
तन्मध्ये कस्य शंकोः छायाग्रलक्ष्याग्रं पतत् वृत्ते प्राक्कपाले विशति प्रविशति तत्र चिह्नं कार्यं अथ पराह्णे
ऽपि मध्याह्नात् अपराह्णे पतत् वृत्ते उपैति निर्गच्छति सा पूर्वदिग्भवति तां भ्यां पूर्वापरचिह्नाभ्यां
सिद्धतिमिह दिक्पाम्याभवति एतद्युक्तं भवति पूर्वचिह्नात्परदिक् चिह्नपर्यंतं कार्यं पश्चिमचिह्नात् पूर्व
चिह्नपर्यंतं वृत्तं कार्यं एवं कृते सति मत्स्याकारो दृश्यते मत्स्यमुखपुच्छगता रज्जुः दक्षिणोत्तरा भवतीत्यर्थः २२
अथ प्रकारांतरेण दिक्साधनं अक्षसाधनं चाह॥ वार्केति वेति प्रकारांतरेण रूपसमभागादिक्रांतिः कर्णेव्यस

10A

देशांगहृताः पृथक् स्वनिघ्नाः भुक्ताः पृथगाप्ता स्थितैर्यमाप्ताः शंक्वाप्ता पतिता भवेत्पराख्याः ॥ एवं कदिशो योगः भिन्न
दिशि अंतरमिति तिथेयं क्रांतिरुन्नतां ०।२८।१०।४० अंशाः शाः दक्षिणा ३५।२६।४२।० एवं योगो भिन्नदिक्त्वादुन्नतांशा जाता नतांशा
दक्षिणा ६।२०।२८ एतेम्यः भामध्या जाता: स्पु: स्वनतांशाद्या ६।२०।२८ भुक्ताः फलं ५।४।२० एवं पृथक् ११।२।२०।२
स्वर्गः ११।६।५।२८ एवं कोटिभुक्तैः ११।७।११ द्विभक्ताः १।०।५।० एवमेते नशंक्वप्तो रहिता जाताः पराख्यः ११।२।५४।५५ एवं
नतांशपराख्यसाधनमाह १८ क्रांत्यक्षसंस्कारेण जाता नतांशा दक्षिणा ६।२०।२८ नतांशैर्हीना नवातिजी
ता उन्नतांशाः ८३।३९।५८ एते दिनार्द्धजाः स्पुः नतउन्नतांशेभ्यो ये सां शाः लघुखंडकैः सपराख्योभवति
उन्नतांशा ८३।३९।१५८ अस्माल्लघुखंडकैः साधिता क्रांतिः ११।३६।१९ अस्मात्पराख्यो भिसंज्ञा अथ नता
यं त्रिभागमाह १९ घटीदलं ०।३०।० भुक्तं नतं तिथिग्णं दिनार्द्धकृतं कृती कृतं ३६ परामिहतमाप्ति हृद्गा १९४
कृतं गजाकृति २२८ भुक्तं यमाद्रहत परोनितं ततो यंदर स्वमानमित्येतं स्फुरिति यंत्रभागा नताः नतं ६।३ घटीदले
भुक्ते ६।३ तिथिघ्नं ९८।१५ दिनार्द्धेन ६।३ भक्तफलं ५।५।६।१ वर्गीकृतं ५।४।२६ परारव्येन गुणितं ११।५४
४०।२९।१९।११।४९ पञ्चभिरुद्धृतं २३।४।५।४।१८ गजाकृति २२८ भुक्तं २६२।५४।१८ द्विगुणितं परारव्येन २२५।४६
५५ रहितं ३७।४।२० अस्य मूलं ६।५।३० रसघ्नं ३६।३२।० अनेनोनितं ३२।३२।० नतायंत्रभागा स्फुः यंत्रपनत
संबंधस्तत्र नतांशा त्र्शोधितो यः पराख्यः स्त्रयांशेः अथ यंत्रभागेभ्यः विलोमविधिना नतसाधनमाह ॥
सरामनतभागकारसद्वहृताः फलं वर्जितं द्विनिघ्नापरभुग्गजाकृतिसिद्धं कृपुणेशाहतं परोद्धृतः मतः परादि
नदलघ्नमसेंदुभि ५ हृतं घटीरखनतं भवेद्दिरहितं खरामैः पलैः यंत्रभागाः ३२।३२।० एभिः १६ भक्ताः फ
लं ६।५।२० अस्य वर्ग ३७।४।२८ द्विगुणं कृतं परारव्येन २२५।४६।५० भुक्तं २६२।५४।१८ गजाकृति २२८ र
हितं ३४।५४।१८ तमि ११५ गुणितं ३९७८ परारव्येन ११२।५४।५५ भक्तफलं ३५।१८।२५ अस्य मूलं ५।५।६।०
दिनार्द्धेन ६।३ गुणितं ३८।१५ पंचदशाभिर्भक्तफलं ६।३ खरामैः ३० पलै रहितं जातं घटस्कादि नतं ६।३ अथ
घटिकांतरेण नतादिफलं साधनमाह नवतिगुणमिति । इष्टकाले नतं १०।३० नतमा १८०गुणि

रामैः सहिताः ३६।३३।१० ५०

11A

॥ अत्र कर्णस्य निहतिः परस्परगुणितं सा निहतिर्भाकर्णेन हृता छायाकर्णेन निघ्नी गुणिता नभोलाम्बि
भिः अपरा भा भक्ता फले रविदिक् सायनसूर्यादिगं गुणादि भुजः स्यात् स भुजः यमदिशायां दक्षिणादि
शायां हि उमायां संस्कृतः एकदिशायोगः भिन्नदिशि चांतरं कार्यमित्यर्थः शेषादिक् भुजः ॥ असौ स्फुटः
स्यात् स भुजः केंद्रभोऽस्य वृत्ते पूर्वापरलवत्संस्पर्शे यावद्भुज्यास्यात् प्रदेव दृग्जं भवति स समभुविषये केंद्र एव शिरः
यावत्रिज्या तेन सूत्रेण लंब तत्कार्यं तस्मिन् वृत्ते केंद्रे शंकुः विनिर्गमे वेशपतस्य शंकोः छाया यत्र यत्र वृत्ते लगति तत्र
छायाग्रेऽस्ति स्कं कार्यं तस्याग्रिमात् स भुजः याम्यसूत्रे तदा याम्यां पूर्वापरलवदुत्तरस्मिन् दाभुजवर्तितेरंगुलैः छा
यायाः पूर्वापरलवदुत्तरे देयः एवं कृते सति यो भुजो भवति सा याम्यादिक् दक्षिणोत्तरा भुजाग्रकेंद्रमिति ता
रज्जुः पूर्वापरा स्यात् तद्वद्याम्यो भुजो दत्तस्तस्याग्रात्केंद्रपर्यंतमभिमिता रज्जुः पूर्वापरा स्यादित्यर्थः ॥ अस्योदाहरणं
रविः ११।५।१४।२।३७ गतिः ५९।३६ सूर्योदयादिष्टकालः १०।३२ चालितः सूर्यः ११।५।१५।२।४१ अत्र स्पष्टः खेंद्रनीत्या
दिनासाधिता क्रांतिभागा उत्तरा १९।१।३२ ॥ अत्र कर्णः १२।१९ अनयोराहतिः २५४।२८।१३ इयं भाकर्णेन १४।२५
गुणिता ३६६८।४४।४३ नभोलाम्ब्या ३५० भक्तफलं भुजः १०।२८ सायनसूर्यादित्वात् गोलत्वादुत्तरादक्षिणो भयाय्या
४।५।१ गुणिता या ११।३० संस्कृतः भिन्नादिक्त्वादंतरे जाताः स्पष्टो भुजः दक्षिणः ।२।२। ॥ अथ प्रकारांतरेण दिक्साध
नार्थं दिगंशसाधनमाह ॥ दिनमानमिति दिनमानं ३३।२६ खगुणं ३०० अनयोरंतरं शिव ११ गुणं २४।६ दिनमा
न विशेषोऽधिकत्वादुत्तरं यंत्रभागा उत्तराः ५५।४५।४८ एवं यंत्रभागा नाम यमः कार्यः स च दक्षिणा दृग्
र्थः यंत्रभागा ५५।४५।४८ लघुखंडकैः क्रांतिदक्षिणा १९।५१।२३ उभयोः संस्कृतिर्भिन्नदिक्त्वादंतरं १४।३।३
॥ अपमिज्या ११३।५०।१६ नवति ९० यंत्रभागाः ५५।४५।४८ अनयोरंतरं ३४।१४।१२ अस्य लघुखंडकैः क्रां
तिः १३।२६।४८ अनेन नवम भक्ताफलं ८।२१।१५ अस्मान्नतो दत्ता भीशोऽयं दिस्यादिना साधिता भुजा शा जा
तादिगंशाः २।१३ ॥ अथ पदिगंशो दिक्साधनमाह ॥ समपूर्वीति समभुवि जलवत्समीकृतायां भूमौ त्रीयंत्र त्रि
कोणयंत्रे निहिते तस्यापि निहिते सति पूर्वोक्तदिगंशकाष्ठिति जात विमलयंत्रे यामग्रं तदेव केंद्र तस्मिन् एव लंब सूर्यस्य वि
भा छाया ॥ अथवा केंद्रस्थितायाः दृष्टी कायाः छायाम याम् शति तस्याये स्थापिते सति ॥ अत्र यंत्रे दिशाः स्युः ९

१२
ग्र० टी०

12

वंधंत्रेष्ट्वीवपरास्यात् तस्माद्यास्योनरेभवतः ॥ अथ न्यग्रसभायांसकौशसदर्शनार्थंनलिकावंधार्थंभुजकोटिसा
धनमाह ॥ क्रांतिरिति यस्यग्रहस्यनलिकावंधः क्रियतेसग्रहवक्ष्यमाणदृक्कर्मसंस्कृतः कार्यः तस्यवक्ष्यमाणश
रसंस्कृताः स्फुटाक्रांतिः कार्यास्ता दृष्टकर्णेनगुण्या तदुक्तं भवति ग्रहच्छायाधिकारोक्तप्रकारेण दृक्कर्मखचरेत्या
दिनाग्रहस्यादिमनतकालोभवति जिनाग्नीत्यादिनास्फुटः चरादिनमानंसाध्यं ग्रहस्यस्फुटक्रांतेरुक्त
वक्रांत्यग्रजसंस्कृतेत्यादिना उन्नतः परः कार्यस्तवक्ष्यमाणग्रहच्छायानात् उक्तंवाघातः शेषकृत्यादिनाइष्टदृष्ट
कर्णः साध्यः एवंसिद्धेदृष्टकर्णेनस्फुटक्रांतिर्गुणनीया ॥ अस्योदाहरणं संवत् १६६१ शाकः १५२६ वैशाखकृष्णपूर्णि
मा १५ सोमेस्ट्वोदयाद्गतघटी ७ भौमस्यनलिकावंधः क्रियते तत्र प्रागानीतोप्रातर्मध्यमोरविः ११।४।२१।७ गतिर्वि ५९
८ भौमः ८।२८।५५।२९ गतिः ३१।२६ दृष्टघटीभिः ७ चालितोरविः ११।५।२८।५२ भौमः ८।८।२५।४ ॥ ३ यस्यप्रोक्तरणेन
वैमंदकेंद्रं ११२।५०।१८ मंदफलं धनं १।२०।५५ संस्कृते रविः ११।६।२८।४७ चरेत्रलं ८५ संस्कृतः स्पष्टोर्कः ११।६।२७।१२
भौमस्यशीघ्रकेंद्रं २।४।४८।४८ शीघ्रफलार्द्धं धनं १६।५२।५८ संस्कृतो भौमः ९।७।१८।१२ मंदकेंद्रं ५।१२।४।५८
मंदफलंधनं २।१९।४५ मंदफलसंस्कृतोभौमः ९।१६।४४।४९ शीघ्रकेंद्रं २।१।१२।५७ शीघ्रफलंधनं २२।५२।४० स्पष्टो
भौमः ११।६।३७।२९ ॥ अथ दृक्कर्मसाधने तत्रकुहित्यादिनाकर्णः १११४।१४० मंदस्पष्टखगेत्यादिनाक्रांतिर्दक्षि
णा २२।२४।५९ अंगुलाद्यः शरोदक्षिणः २०।४।१२ प्राक्त्रिभेनवर्जितादित्यादिनाराशित्रयरहिता न ल हृ
७।२९ क्रांतिर्दक्षिणा २२।४।२९ ॥ अक्षांशादक्षिणा ५२।२६।४२ ॥ अनयोः संस्कारे जातानतांशा दक्षिणाः ४७
१४।११ वरशोलादृष्ट इत्यादिनादृक्कर्मकलाधनं ११।५४ संस्कृतोभौमः ११।८।२६।१२ ॥ अस्मात् क्रांतिर्दक्षिणा
११।१२० शरसंस्कृताजातास्पष्टाक्रांतिर्दक्षिणा २।१।३२ दृष्ट घटी ७ दिनमानं २६।१० रविभोग्यकालाः ५९
लग्नं ०।१५।२२।३७ लग्नभुक्तेः दृक्कर्मदत्तभौमात् चरदक्षिणा ६ जिनाग्नीहाभाद्धत्यादिनाफलंदक्षिणं ८ स्पष्टच
रं दक्षिणं १४ दिनमानं २९।२२ स्पष्टक्रांतेरुक्तवक्रांत्यजसंस्कृतिरित्यादिनानतांशाः २५।२२।५७ उन्नतांशाः ३
४।५० ॥ अस्मात्परास्त्याः २।११२।१४ ग्रहयुताननः ४।२९ उक्तंवाघातः शेषकृत्यादिनाउन्नतं ४।२९ ॥ अस्मान्नतत्रिज्या १२
।ज्यातामिष्टश्रुतमित्यादिनादृष्टकर्णसाधितेउन्नतं ४।२९ नताव्याज्यालितं ४०।३।३०।दिनार्द्धेनभक्तेफलंभा

गा२७।२९।२०।०अस्याक्रांति १०।४८।२४।६ परास्थेन ११।१२।२८ गुणिता २२।७।५।३८ अनेन रविविवरेन १९।१२।३८ भक्ताफ
लं दृक्कर्णः ३०।२६ द्वितीयं त्रिज्ये दृक्कर्णेन ३०।२९ सहक्रांति ३०।१।१२ गुणिता २९।७।५।१० अतकर्णः १२।१९ त्रिभी १२।२६।
१६।४८ रवेरवाद्वृ १०० हृता तोभुजः ११।५४ क्रांते दक्षिणत्वात् ह्रिलः अस्रो भुजः दक्षिणत्वम् याप ५।४५ संस्कारितेभ्या
तः स्पष्टो भुजः ७।३० तस्य भुजस्य वर्गः कार्यः तयोर्वर्गयोरंतरात्पदमूलं सा कोटिः स्याद् भुजवर्गः ५६।१५ दृक्कर्णः
३०।२६ अस्य वर्गः ९२६।११ अर्कोस्य वर्गः ८४ अनयोरंतरं ८२१।१२ मूलं जाता २९ छाया ७।४८ छायावर्गः ८२१।९
भुजवर्गछायावर्गयोः ८२५।५२ अस्य मूलं जाता कोटिः २६।५६ अथ धनलिकावंधनमाह॥ ज्ञात्वेति आशादिशः ज्ञात्वा
जलवत्समीकृतभूमौ दिक्साधनेन ज्ञात्वा तत्रेष्टकालीन छायाव्यासार्द्धेन वृत्तं कृत्वा तत्र दिक्चिह्नानि कार्याणि तत्र
चिह्नं दो वृत्तमध्यात् परखेचरे पश्चिमकपाले स्थिते ग्रहे परतः खपश्चिमाभिमुखं कोटिं न्यसेत् प्राक्खेचरे पूर्वकपालस्थे ल
ग्रहे प्राङ्मुखं कोटिं न्यसेत् कोट्यग्रतः स्वदिशि ज्यावत् भुजं न्यसेत् भुजकोट्योर्मध्ये इति यं कुप्रभा छायां न्यसेत्
सैकवर्गः एवं जाते अस्मिन् क्षेत्रे विंदौ भीगशंकुमस्तकगतेन नलेन खगं विलोकयेत् एतदुक्तं भवति छायाग्रे दापदर्श
गुलः स्थाप्यः तस्य महाशंकुः तस्मिन् विंदौ धृतस्य मध्यगते खवृष्ट्या म्यां स्थिरीकृते एवं गतनलेपत्रिकायाः पत्का
लीनं भुजादिकं तत्परीभुमूलस्य दृष्टा खे अकाशे खगं ग्रहं विलोकयेत् इत्यर्थः अथ जलेग्रहविलोकनार्थं न
लिकानिवेशनमाह॥ कइति विंदुस्थं नराग्रभागगतेन सूत्रेके खगं विलोकयेत् तद्यथा अत्र केंद्रे शंकुः स्था
प्यस्तस्य कृत्याऽतः छायाग्रपर्यंतं मध्येन येन् तन्सूत्रे नलः स्थाप्यः ततः छायाग्रस्थाने जलपूर्णपात्रं स्थाप्यं त
त्र नलमध्ये पोरहस्या जले ग्रहो विलोक्यते अत्रेदं दिक्साधननलिकानिवेशनादिकं सातन्नास्मिन्नेव काले
विलोकयमिति इदं यथोक्तं विचार्यं सहजयस्यत्रनस्य न यस्य॥ इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञ
विरचितग्रहलाघवसत्तन्त्रादिछायायंत्रभागादिसाधननलिकावंधाधिकारः सोदाहतिः समाप्तः॥ अथ चं
द्रग्रहणाधिकारोदाहरणं॥ तत्र ग्रहणांतकालिकीकरणमाह गतगम्येति पश्चिमे दिने ग्रहसाधनं कृतं तत्स्मा
द्दिवसात् गताश्च दिवसा नगराहितः कार्यः गम्याश्च दिवसाः तदाप्तः गतगम्ययोर्दिवसा हैराहता गुणिता
भुक्तिलिप्ताः का शतखररैः ववधाप्ताः लब्धा येंशास्ते विंध्रुकरहितः ध्रुकः कार्यो ग्रहः गतेश्च दिवसास्त्र प्रोहि

तः कार्यः गम्याक्रांतिवशांशा राधुक्तः कार्य इत्यर्थः सग्रहणतत्कालभवः तद्विनो ग्रहः स्यात् तथा गतगम्य
घटीघ्नाः गतैः स्वकाशान्तरस्तैः लब्धकलाभिरूनः युक्तो ग्रहः कार्यः स तात्कालिकः स्यादित्यर्थः ॥ अथैत
द्विशेषः चंद्रग्रहे सूर्यग्रहणे पूर्णिमांत तथा मावास्यांतं चांगे यावद्घटीपरिमितं तिथिचयः तासिर्घटीभिः
13 मध्यमा रविचंद्रोच्चराहवः साध्याः तदनंतरं स्पष्टीकरणं कार्यं ततः रविचंद्राभ्यां तिथेर्घटिकाः साध्याः
ताः पंचांगस्य घटिकामध्ये युक्ता रहिताः कार्याः तद्यथा यदा चतुर्दशा एकोनत्रिंशद्वा गततिथिर्यदायाति
तदा वर्तमानपूर्णिमास्यमावस्ययोर्या एष्या घटिकाः साध्यास्ताः पंचांगस्थपर्वघटिकामध्ये युक्ताः कार्याः यदा
पंचदशातुल्या त्रिंशत्तुल्या वा गता तिथिरायाति तदा वर्तमानप्रतिपत्तिथेर्गतघटिकाः प्रागता लाभिस्ताभि
र्हीनाश्चालनं देयं तत्पर्वांतकालिका भवंति उदाहरणं संवत् १६।। शाके १५४२ मार्गशिरशुक्ल १५ बुधे
घटी २ ना ११ रोहिणी नक्षत्र घटी ४।१८ साध्ययोगे घटी ०।२६।०३ चन्द्रग्रहणसाधनार्थमहर्गणः चक्रं ०१ अहर्गणः
६६६०३ स्मात्साधिता ग्रहा मध्यमाः सूर्यः ८।०।८।५९ चंद्रः १।२५।१९।४९ चंद्रोच्चं १०।२।३९।१५ राहुः ०।२८।२५।१
३९ तिथिघटीभिः २८।११ चालिता रविः ८।०।४६।२६ चंद्रः २।२।४६।२५ उच्चं १०।२।४।१२० राहुः ०।२८।२२।१६
॥ अथ स्पष्टकरणं रवेर्मंदकेंद्रं २।१७।२१।२६ मंदफलं क्रमेण ०।२।१।४ मंदफलसंस्कृतो रविः ८।०।४३।२२ अथ चं
शाः १९।१ चरखंडानि ४६ चरसंस्कृतो जातः स्पष्टोऽर्कः ८।०।१९।२६ गतिफलं धनं ५।२ स्पष्टा गतिः ६१।११ फलत्रय
संस्कृतश्चंद्रः २।२।५६।१८ मंदकेंद्रं ४।२९।४५।१२ मंदफलं क्रमेण ४।२०।१२ संस्कृतो जातः स्पष्टचंद्रः १।१९।२६
६ गतिफलं धनं २३।१५ स्पष्टा गतिः ८२२।५० प्राप्ता गततिथिः १४९ पञ्चघटी २।३६ प्राप्ताभिः पंचांगस्य घटिकाः २८।
११ युक्ता जाताः पर्वांतः ४।४९ प्राप्ताभिरेव घटीभिः २।३६ चालिताः जाताः पर्वांतकालिका रविः ८।०।१२।२७ चंद्रः
२।०।१२।१० राहुः ०।२८।२२।१८ ॥ अथ ग्रहणसंभवज्ञानं शरसाधनमाह ॥ १० वा मिति । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण
चालितौ चंद्रार्कौ पर्वांते पूर्णिमांते वा राहुअंतरे ७ प्रशाकलासमीपे भवतः ॥ अमान्ते राहुषट्शाकलासमीपे भवतः १३
उक्तं च सिद्धांतशिरोमणौ । पूर्णांतकाले शुभमौलवाद्ये दर्शांतकाले वपवैग्रहार्थे रिति ॥ अथ पर्वशब्दः

बिंबमिति उदाहरणं छादकः भूभा ८।१० छाद्यश्चंद्रबिंबं ११।७ अनयोरैक्यं १९।१७ अस्यार्द्धं जातं मानैक्यखंडं ९।५८ श
१४ रो २।५० नं १६।४८ नतांशुलादिग्रासः अत्र ग्रासस्वखंडः ११।७ अस्मिन् हीने जातः खग्रासः ५।१७ अथ स्थितिरानीयते
मानैक्यखंडं ९।५८ द्विगुणात् शरेण २।५० सहितं २२।८ दशघ्नं २२१।४० हीनेन १६।४८ गुणितं ३७१४।२४ द्वंवारं कृत्वा वर्गमूलम्
14 वर्गितं २१५८७८४० अस्य मूलं ६।२६ द्विदलखंडं शेन ११।१५ हीनं ५।११ म्लेच्छबिंबेन ११।७ भक्तं फलं जाता घटिकादिका
स्थितिः ४।२६ तन्तुदलांतरखग्रासाभ्यां तथा स्थितिवन्मर्द्दसाध्य एतदुक्तं भवति ग्राह्यग्राहकबिंबयोर्द्दले खंडे तयोरंतरं कार्यं
चंद्रग्रहे चंद्रभूभाविंबदलांतरं सूर्यग्रहे सूर्यचंद्रबिंबदलांतरमित्यर्थः खग्रहः खग्रासः ताभ्यामित्यर्थः उदाहरणं
चंद्रबिंबं ११।७ भूभाविंबं २८।१० चंद्रबिंबदलं ५।३३ भूभाविंबदलं १४।५ अनयोरंतरं ८।३२ द्विगुणा शरेण २।५० सहितं ११।२२
२२ दशघ्नं ११३।४० खग्रासेन ५।४७ गुणितं ६४६।०७ द्विवारं कृत्वा वर्गमूलम् वर्गितं ३२२५६०० अस्य मूलं २५।२४ द्विदलखंडं
डंशेन ११।२४ हीनं २।११० चंद्रबिंबेन भक्तं ११।७ फलं घटिकादि मर्द्दं १।५४ अथ स्पर्शमोक्षस्थितिमर्द्दानयनमाह ॥ भुजेति
व्यगो येंभुजांशा ले द्विगुणिता कार्या सत्तुल्यैः साधूर्वीकृताद्विष्टास्थितिविरहिता सहिता कार्या कस्मिन् सति अर्कषड्भ
तुङ्गेन व्यगो सति द्वादशराशिभ्यः ऊने व्यगो सतीत्यर्थः अद्विके तरथा अन्यथा कार्या सहिता रहिता वेति क्रमगते ते स्प
र्शांतिमे स्पर्शमोक्षजे स्थिती स्तः तथैव स्थितिवन्मर्द्दसाध्ये अर्कषड्भान्तऊनेव्यगाविन्यत्र चतुर्दशांशेभ्यो न्यूनाधिकतास्ते
याः [illegible] तद्यथा विराहुर्कस्य एकादशराशयः षोडशांशामारभ्य अन्यराशिर्यावद्विषा पर्यंतर्य
तं स द्वादशराशिभ्यो ऊने ज्ञेयः अन्यराशिरेकविकलामारभ्य चतुर्दशांशपर्यंतं स द्वादशराशिभ्योऽधिको ज्ञेयः एवं
विराहुर्कस्य पंचराशिषोडशांशामारभ्य षड्राशिपर्यंतं ६।०।०।० षड्भादूनो ज्ञेयः षड्राशिमारभ्य ६।०।०।० चतुर्दशां
शपर्यंतं स षड्भाधिको ज्ञेयः उदाहरणं घटिकादिस्थितिः ४।२६ व्यगुभुजांशाः ११।४८।४८ द्विगुणा रहितास्त्रिविराहुर्कस्य
द्वादशराशिभ्योऽधिकत्वात् सहिता जाता स्पर्शस्थितिः ४।२९ विरहिता जाता मोक्षस्थितिः ४।२२ मर्द्द गुणा हते व्य
गुभुजांशा मैः पले ३ सहितं जातं स्पर्शमर्द्दं १।५७ रहिता जातं मोक्षमर्द्दं १।५१ अथ मध्यग्रहणस्पर्शकाल मोक्ष
काल संमीलनोन्मीलनकालसाधनमाह तिथिविरहितक्वति तिथ्यंशोगोलिता गता या विरतिरंतः अत्र प्रग्रहस्य ग्रहण
स्य मध्यः मध्यमग्रहणकालो भवति यः प्राग्गतोग्रासः स्पर्शग्रहणं यच्च मध्यग्रहणं मध्यमग्रहणकालेनिजस्थितिभ्यां
स्पर्शमोक्षजस्थितिभ्यां रहितः मोक्षस्थित्या सहितः ग्रहणभुक्तं स्पर्शविरामोमोक्षस्तयोः कालौ समाग्रासः स्पर्शेना १४

पूर्णिमास्यामावास्यायाचीतेयः ततः विराहुर्कबाहोः कार्याः विगतो राहुर्यस्मात् विराहुः सचासावर्कश्च विराहुर्कः
राहुः ॥ अर्कात्त्यक्तो राहुरित्यर्थः तस्य भुजः कार्यः भुजस्यांशाः कार्याः तेंशाश्चेद्दिग्घ्नाश्चतुर्दशभ्यो न्यूनास्तदा ग्रहणस्य संभवः।
स्यात् ॥ तदा ग्रहणं भविष्यतीत्यर्थः एवं चंद्रग्रहणे सूर्यग्रहणे उत्तरगोले भुजांशा इंद्रास्यादतिगोले ... न्यूना
स्तदार्कग्रहणं भविष्यतीति ज्ञातव्यं इत्यग्रे भविष्यति तेंशाः शंकरैरेकादशभिर्निघ्नाः गुणिताः ततः शैलैर्भक्ताः सप्तभ
क्ताः फलमंगुलादि व्यग्वर्कांशाः व्यग्वर्कस्य भुजांशादिक यस्य सः स विराहुर्कः यस्मिन् गोले वर्तते तेन दिक् एवं क्ताः शरः
स्यात् रविः ८।०।२१।६ राहुः ७।२२।२२।१८ विराहुर्कः ०।११।५८।४८ अस्य भुजांशाः ११।५८।४८ चतुर्दशभ्यो न्यूनाः अ
तो ग्रहणसंभवः विराहुर्कस्य भुजांशाः ११।५८।४८ शंकरैः ११ गुणिताः १३१।५६।४८ सप्तभक्ताः फलमंगुलाद्यः शरः १८।
५० विराहुर्कस्य उत्तरगोलस्थत्वादुत्तरः ॥ अथ सूर्यचंद्रबिंबानयनमाह ॥ १३ ॥ तिथिरिति खरहवेः सूर्यस्य गतिः
६१।११ द्विगुणिता १२२।२२ एकादशभक्ता फलमंगुलाद्यात्तनुः सूर्यबिंबं स्यात् ११।७ विधोर्भुक्तिः ८२३।५० वेदाद्रि ७४
२२ भिर्भक्ता फलमंगुलाद्यं चंद्रबिंबमुदितं ११।७ चंद्रस्य पर्यंतादि गतिः ८२३।५० नृपाश्वोना ७१६ जाता १०७।५० लोचनक
दा रैर्भक्ता फलं ४।५४ त्रिंशद्भिः ३० युतं ३४।५४ सूर्यगतिः ६१।११ अस्याः नगांशाः ८।४७ अनेन रहिता रदाः ३२ जाता
भभा २३।१३ इदमेव राहुबिंबं ॥ अथ प्रकारांतरं व्यस्तशरेति सूर्यगतिः ६१।११ पंचपंचाशत् ५५ रहिता ६।११ अस्यां
शाः १।१६ दशयुतः ११।१६ जातं सूर्यबिंबं व्यंगुलादि ॥ चंद्रगतिः ८२३।५० गजाचलाः ७८ भक्ता ११।७ जातं चंद्रबिंबं इ
दं त्रिघ्नं ३३।२१ त्रिजेशा ११ लब्धैः ३।२० अन्वितं ३६।४१ रहितं २०।२५ इदमेव राहुबिंबं ॥ अथ मानैक्यखंडग्रासा
नयनमाह ॥ छादयतीति सूर्यग्रहे इंदुश्चंद्रः अर्कं छादयति चंद्रग्रहे भूमिभा विधुं चंद्रमसं छादयति ॥ अत्र भूत
लोकवत्प्रदानात् उक्तं वाशिष्ठे मलो राहुः भूभामंडलगः शशांकं शशांकच्छादतीनबिंबं तमोमयः ... प्रदा
नात् सर्वागमानामविरुद्धमेतत् ॥ ग्राह्यग्राहकयोः छादकछाद्ययोः मानैक्यखंडं कुरु छादयतीति यः स छादकः छाद्यते यः सः
स छाद्यः छादकश्च छाद्यश्च छादकछाद्यौ तयोर्बिंबयोर्मानयोरैक्यं तस्य खंडं अर्धं कार्यमित्यर्थः चंद्रग्रहे छादको
भूभा छाद्यश्चंद्रः तयोर्बिंबयोगार्धं तत्सूर्यग्रहे मानैक्यखंडं स्यात् तन्मानैक्यखंडं पृथक् संस्थाप्य शरेणोनं र
हितं कार्यं यदवशिष्टं तदंगुलाद्यो ग्रासः स्यात् यदा मानैक्यखंडात् शरो न न्यूनः तदा ग्रहणं नास्तीत्यर्थः शुद्ध
मेतच्छन्नं ग्रासस्य बिंबेन हीनं खग्रासः ... यत्र तस्मिन् खग्रासो भवतीत्यर्थः चंद्रग्रहे ग्रासः चंद्रबिंबं सूर्यग्रहे सूर्य

५
घं-टी

भोग्यकालः रात्रौ घटीः १४।२६ तत्पलेषु ८७६ भोग्यपलानि ११२६ शोधितानि १६० कर्कसिंहाभ्यां शोधिते शेषं ७२६ कन्यायाः शेषं
शेषं त्रिंशद्गुणितं २१९० कन्याया ३३५ भक्ताया ६।३२।२४ निरयणं लग्नं ६।८।१४।१४ इष्टकर्मसंस्कृतसूर्यस्य भोग्यकालः ११५ लग्नस्य भु
क्तकालः ७३ अनयोर्योगः १८८ कर्कः ३४३ सिंहः ३४४ ताभ्यां ८७५ युक्तः ८७५ षष्टिभक्तः १४।३५ अनेनाभिः पलै रहितः जातः सूर्योदया
त्पूर्वं स्वदिनगतकालः १४।२६ अथ चन्द्रचरसाधनमाह॥ इष्टकर्मसंस्कृतचन्द्रः २।०।१३।५९ सायनः ३।८।२४।५९ अस्य भुजांशाः
प्राग्वत् ८।१४ भोग्यखण्डेन ८९ शेषं ... गुणितं ... त्रिंशद्भक्तं ... भुजखण्डयोगो युक्तः ११४ षष्टिभक्तं ११५४ चन्द्रस्य स्पष्टचरं
घटिकाद्यं ... समयशरः २।५०।२ ... भुजः ... जिनाप्तः २४ फलं पलात्मकं दक्षिणं ०।१४ शरस्य दक्षिणत्वात् । एतेन संस्कृ
ताश्चरघटिकाजाताः स्पष्टाश्चरघटिकाः उत्तराः ११४२।२० आभिः पंचदशघटिका युक्ता जातं चन्द्रस्य दिनार्धं १६।५२ द्विघ्नं चन्द्रस्य दि
नगतकालेन १४।२६ रहितं जातं पूर्वनतं ... युगतं दिनार्धं ... तदा पूर्वनतं विपरीतं शोध्यते पश्चिमनतं भवति एवं जातं मध्य
मनतं पूर्वं ... विषयैर्भक्तं फलं राशयः ० शेषं ... त्रिंशद्गुणितं ... षष्टिभक्तं फलेनोर्ध्वयुतं जातं ... विषयैर्भक्तं
फलं भागाः १४ शेषं ३।२० षष्टिगुणितं ... विषयैर्भक्तं फलं कलाः ४२ शेषं षष्टिगुणितं विषयैर्भक्तं फलं विकलाः एवं जातं नतांशादि ०।१४।
४२।०७ नतउन्नतत्रिज्यासंख्याचतुर्थयोगवृत्त्यादिना नतांशैर्युक्ते ... लनं कार्यं तत्स्वलभात ... ८ पंचभिर्हतं तदुल
नात ... वा ... भवति ... त्रिक्रमात् ... परे नते ... पूर्वनते उत्तरं वलितं पश्चिमनते दक्षिणं दिव्यर्थः उभयोर्वलनयोः
संस्कृतिः ... संस्कृतिः ... एकत्वे युक्ता अन्यथा वियुक्ता ... स्फुटः मध्यमनतात् विषयलब्ध
नतांशादि ०।१४।४२।०७ ... पलभया ... गुणितं ... एवं चमकं जातं वलनमुत्तरं ... पूर्वनतस्य विषमा
नतांशाद्द्विगुणितं वलनमुत्तरं २।४०।३ उभयोः संस्कृतिः ... मध्यमवलनं ... उत्तराः ११६ अथ अस्तोदिते ग्रस्तोदये वलनसा
धनार्थं नतसाधनमाह॥ स्पर्शादिविधौ दिवसस्य शेषे जाते यदा युदलतद्विवरं रवेः स्यात् रात्रेस्तदूनिता निशाकलेऽर्कमास्यात्स्प
पश्चान्नतं विदं वलनस्य सिद्ध्यै दिवसस्य शेषे विधोः स्पर्शादिकं यदि स्यात् अथवा दिवसस्य याते गते सति ... शादि मध्य
मादिकं ... दिवसस्य शेषे ग्रस्तोदये इत्युदेति प्राक्तग्रस्तोदये इति यत् घटिकाभिः दिवसस्य शेषे गते वा स्पर्शादिकं तदा युदल
तद्विवरं कार्यं युदलं सूर्यस्य दिनार्धं तत् घटिकादिकं तयोरंतरं कार्यमित्यर्थः प्राक्पश्चिमं नतं स्यात् दिनशेषे प्राङ्नतं गते पश्चिम
नतमिति रवेस्तु रात्रिशेषे गते वा स्पर्शादिकं भवति रात्रेः शेषे ग्रस्तोदितो भवति रात्रिगते ग्रस्तास्तमितो भवति रात्रेः शे
षे गते वा यावत्यो घटिकास्तेनावयवेन स्पर्शादिं तावता ऊनितं निशाकलेरात्र्यर्धं तत्पश्चात्प्राक्परं नतं स्यात् वलनस्य सि
द्ध्यै वलनाय इत्यर्थः एतत्तु वलनव्यतिरिक्तं स्पर्शादिकं तदा यतः शेषः प्राकू इति नतं कार्यमित्यर्थः अथ ... वरत्न

कं यदि

५

14A

ग्रासस्य प्रारंभः मोक्षो ग्रासाभावः इत्यमेन प्रकारेण मर्दकाभ्यां रहितः सहितः क्रमेण विहिताविहितेनः संमीलनोन्मी
लनेन स्पर्श इत्यर्थः संमीलनं सर्वबिंबग्रासः खग्रासोन्मीलनं बिंबान्निर्गमारम्भ लोक इत्यर्थः उदाहरणं ।तिथिविरति ग्रह
णमध्यः ४०।५८ स्पर्शस्थित्यर्ध ३।२९ रहितो जातः स्पर्शकालः ३६।२९ स्पर्शमर्दनं १।४७ मध्यः ४०।५८ रहितो जातः संमीलनका
लः ३८।५१ मोक्षमर्दनं सहितो जात उन्मीलनकालः ४२।२९ मोक्षस्थित्यर्ध ३।२६ सहितो जातो मोक्षकालः ४५।२१ अथेष्टग्रा
साभवनमाह ॥ विहितेति । विहितेन ग्रंसेन [illegible] तेयदिष्टं घटिकात्मकं स्पर्शस्थित्यर्धयात्यं तेन तथेष्टं स्पर्शान्तरं स्पर्शस्थित्यर्धाद्विरहि
तं कार्यं चेत्स्पर्शकालीनमिष्टं तदा स्पर्शस्थित्यर्धात्यं मोक्षकालीनमिष्टं चेत्तदा मोक्षस्थित्यर्धाच्छाध्यमित्यर्थः तत्फलं सचरणं स
चरणं ग्रासप्रमाणं स्यात्परत् ।।५ वृत्तं अमीष्टग्रासनं मिष्टग्रासो भवति स्पर्शादग्रे यदिष्टं तत्स्पर्शेष्टं मोक्षात्प्रागिष्टं मोक्षेष्टमिति
ज्ञेयं उदाहरणं स्पर्शानंतरं कल्पमिष्टं घटिका ६ येग्रासे ६।४८ गुणितं ३२।४६ स्पर्शस्थित्यर्ध ३।२९ विहृतं ९।२७ सचरणं ९।१
१५ वृत्तं जातमभीष्टग्रासनं ८।२८ अथ वलनसाधनमाह । त्रिभेति ग्रहमिथुनग्रहे त्रिभयुतोनरविः कार्यः सूर्यग्रहे रविस्त्रिभयुक्तः चं
द्रग्रहणे रविस्त्रिभोनः कार्यः सन् अयनेनांशाः अयनांशैर्युक्तः कार्यः इतो स्मात् नगशरेन्दु १५७ मितैर्दलैः खंडकैः चरसाधनोक्तवत्
साध्यं तदायनवलनं भवेत् तत्स्वरविदिक् त्रिभयुक्तोनः सायनो यास्मिन् गोले स्थितो दिग् इत्यर्थः उदाहरणं रविः ८।०।१२।६ चंद्रग्र
हणे विषमान्नत्वात् त्रिभोनः ५।०।१२।६ अयनांशाः १८।१८ युक्तः ५।१८।३०।६ अस्य भुजः ०।१२।११।५४ ओरात्रिस्था नेन ... स्यमेत्रि
ग्रतो नगशरेंदु मितं खंडकैन शांशेवं ११।२९।५४ ओगप्र खंडेन ७ गुणितं ०।२९।१८ त्रिंशाङ्कातं फलं २।४० यन्नेनयुक्तो गत खंडेयो ०
जातं वलनं २।४० त्रिभोनसाधनं त्रिभेनोरोलाङ्गुरं अवांतं यदिहि तीयं वलनं तत्संस्कृतिं तदग्रीसाह विवयति तत्रमध्यमकाली
नंनतसाधनं यथा पर्वांतकालमध्ये चंद्रमध्ये पर्वांतिकालीनराहुः शोध्यः एवं व्यग्रविधुः कार्यः तस्य भुजांशाः कार्याः अस्मात्रि
शान्निघ्नः शैकरै रित्यादिना शरः साध्यः वक्ष्यमाणप्राकुत्रिभेनवर्जितादित्यादिना दृक्कर्मकलाः साध्याः एवं दृक्कर्मसंस्कृतचंद्रः का
र्यः पर्वांतकालीनसूर्यात् लग्नं साध्यं वक्ष्यमाणग्रहस्तु यातिकारेभ्य प्रागहृष्टि खवरेत्यादिना चंद्रस्पष्टिनतकालः साध्यः दृक्क
र्मसंस्कृतचंद्रशरं साध्यं वक्ष्यमाजिनाप्ते त्वाभाद्व्यादिना स्पष्टचरं कार्यं अस्योदाहरणं चंद्रः २।०।१२।१ राहुः ७।२८।२३।१८ व्यग्र
विधुः ६।०।१८।४२ अस्य भुजांशाः १८।४२ शरोदक्षिणः २।५० राशित्रयरहितं चंद्रः ११।०।१२।१ अस्मात् तुलादिकोत्रिदं दक्षिणं ४।
३।५।५९ भुजांशाः दक्षिणे २५।२६।४२ अनयोः संस्कारे जातानतांशा दक्षिणाः १०।३०।४७ अस्मात् दृक्कर्मकलाधनं ४।५८ संस्कृत
चंद्रः २।०।६।५९ दिनमानं २६।१२ पर्वांतकालः ४०।५८ सूर्योदयाज्जातघटिकाः १४।३६ पर्वांतकालीनः सूर्यः ८।०।१२।६ साय
नः ८।१८।३०।६ सचंद्रः २।१८।३०।६ अस्य भोग्यांशाः ११।२९।५४ मिथुनस्योदयपलैः ३०४ गुणितः २५४९ त्रिंशद्भक्ताः ११६ रवि।

नाह॥ मानैक्यार्द्धमिति स्वच्छन्नबिंबदलाद्बहिर्गलितग्रासात् मानैक्यार्द्धं न्यूनं तस्मात् न्यूनेन तस्य छन्नस्य ग्रासांगुलयः स्युः ॥ अथ खच्छन्नं चेत् तदा तत्सद्दलैर्युक्तं मानैक्यार्द्धं स्यात् १२।२० युक्तं खच्छन्नं जातं ग्रासांगुलयोगादिना उक्तोऽयमिति उदाहरणे ग्रासः १६।५८ बहिर्गलितः १००८ मानैक्यखंडेन १८।३८ मर्द्धैः कले ५१।२० ग्रस्तमलं जातं श्यामांगुलयः ११९ खच्छन्नं ५१।१ सद्दलैक्ययुक्तं ११२ आनीतः खग्रासांगुलयः १।२१ ॥ अथ मध्यमग्रहणादिकं स्नानं स्पर्शादि चाह॥ सव्यापसव्यमिति इष्टं यत्तत्कार्यं तद्दृगंतिके तत्र शरशाया शरदिशः ॥ प्राग्दिक्वलनजा शंगी न सव्यापसव्यं प्रदद्यात् इह एकैकदिक्क मध्ये बलाशंगुयोर्देयावलनजा शंगुयोः प्राकृदिति ज्ञेया तदा शरदिशः सकाशात्सव्यमसव्यं सव्यक्रमेण देयाः उदक् उत्तरा ज्ञेया तदा शरदिशः ॥ अथ मध्यमपसव्यं देयाः तत्र विहितं कार्यं तद्दिशां मध्यग्रहः मध्यग्रहणं स्यात् ॥ अन्यदिशि मध्यग्रहणं तन्मुखेऽन्यदिशि खग्रासः बाल्ये ग्रहणशेषं ज्ञेयं॥ अथ स्पर्शमोक्षसंमीलनोन्मीलनदिक्स्नानमाह॥ मध्यादिति मध्यान्मध्यग्रहणदिशः प्राक्पश्चाद्दत्तैः छन्नशांगुलिभिः इंदोः स्पर्शमोक्षौ स्तः मध्यग्रहणान्प्राक्पूर्वं दत्तैः स्पर्शः पश्चाद्दत्तैर्मोक्षः सूर्यस्य उभयोः सूर्यस्य व्यत्ययेन विपरीतं प्राग्दत्तैर्मोक्षः पश्चाद्दत्तैः स्पर्शः सूर्यस्य खग्रासादिति यद्दिशि खग्रासः तद्दिशः सकाशात्पूर्वे प्राग्दत्तैः खच्छन्नकादैरिंदोः मीलनोन्मीलने स्तः खग्रासात्पश्चाद्दत्तैः संमीलनं पूर्वं दत्तैः उन्मीलनं ॥ अस्माद्रवेर्विपरीतं पूर्वदत्तैः संमीलनं पश्चादुन्मीलनं ॥ अत्राचार्यैर्लोकानुग्रहेः खग्रासः कदाचिद्भवेदितीति॥ इति चंद्रग्रहणाधिकारः॥ ॥ अथ सूर्यग्रहणाधिकारो दाहरणं संवत् १६६७ शाके १५३२ मार्गशीर्षकृष्ण ३० बुधे घटी १२।३६ मूलनक्षत्रे घटी ५।१५ गंडयोगे घटी ३२।४५ अस्मिन्दिने सूर्यपर्वविलोकनार्थमहर्गणः चक्रे ८ अधिकमासाः ॥ अवमानि १५ अहर्गणः १००५ प्रातर्मध्यमः सूर्यः ८।५।२९।१४ चंद्रः ८।११।०।२२ उच्चं ८।७।३७।२१ राहुः २।१।११४।१५९ आसिद्धिरिकाभिः चलिताः १२।३६ जाता रविः ८।५।५७।५० चंद्रः ८।१५।६।२४ उच्चं ८।७।२८।४ राहुः २।११।४।११९ ॥ अथ स्पष्टीकरणम्॥ तत्र रवेर्मंदकेंद्रं ६।१।८।१० मंदफलं कला ०।३७।५० संस्कृतो रविः ८।५।२४।१० अयनांशाः १८।१८ चरखंडानि ७।४६।१९ चरं धनं १७ अनेन संस्कृतो जातः स्पष्टो रविः ८।५।२५।१७ स्पष्टगतिः ६१।१५ कलास्य संस्कृतश्चंद्रः ८।४।१०।५ मंदकेंद्रं ०।२।७।५२ मंदफलं धनं १।१९।४८ संस्कृतो जातः स्पष्टचंद्रः ८।५।२०।४ स्पष्टगतिः ७२६।२० प्राप्यांतिथ्यघटी ०।२८ आसिद्धिः पंचांगघटिकाः १२।२६ युक्ता जाताः पर्वांतकालः १२।४० आसिद्धघटीभिः चलिता जाताः पर्वांतकालीनाः रविः ८।५।२२।२५ चंद्रः ८।५।२६।२० राहुः २।११।४।१८ विराहुर्कः ५।२४।४५।७ ॥ अथ लग्नसाधनं श्लोकेनाह॥ लग्नमिति स्वार्कोदयार्द्धमिति दर्शितेष्टलग्नसाधनं तत्र रवेर्भोग्यकालः ७३।

१६
ग्र॰टी॰

दर्शितः ।२।४ लग्नं ।।१।२।४६।७ राशित्रयरहितः ८।२।४६।७ दृग्दृक्स्थलग्नं २।४६।७ अस्य स्पष्टः स्वेष्टकालीनत्यादिना क्रान्तिर्दक्षिणा २३
५८।१०।अंशाद्दक्षिणाः २५।२६।४२ अनयोरेकदिक्त्वात् योगः जाता नतांशाः दक्षिणाः ४९।३७।१४।५२ एभ्यो ज्यासंस्कृतः २२शाः २।
।१३।५।१ वर्गितः ४।५८ अथ त्रिज्याभ्यामधिकः अतो दृक्स्थः ४।५८ त्रिज्याभ्यामूनः २।५८ अर्द्धितः ।१।२९ अनेन दृक्स्थः ६।७ सार्का
जातो हारः ९।३७ वर्गश्च त्रिज्याभ्यामूनः तदा सर्वशीः सार्कहारः स्यात् त्रिभोनलग्नं ८।२।४६।७ अर्कः ८।५।२६।२५ अनयोर्वि
श्लेषः ०।२।४०।१८ अथ त्रिभोनलग्नार्कयोर्योरन्तरं यथा राशित्रयाल्पं भवति तथा कार्यं अनयोर्मध्ये सन्नतोऽक्षेपः अन्योऽपि
कश्चित्पक्षः सिद्धमिदं धनर्णतां ज्ञात्वार्थमुक्तं अथ कथ्यते त्रिभोनलग्ने ।। अर्कः ।। अनन्तरं अस्माल्लंबनं मलं तत्क्षेपः अर्कतस्त्रि
भोनलग्नस्य मन्तत्वात् तत्रैव्यानि तिथिघटिकाः षड्वलं कार्यं कस्मिन्सति विशेषे कार्यधिके नसति त्रिभोनलग्ने का धिके सर्वधनं
कार्यं हीने ऋणं कार्यमित्यर्थः तस्मिन्नतिथ्यन्ते नमध्यग्रहणं भवतीति लंबनसंस्कृतः तिथ्यन्तः १२।५१ अथ पथ्यगोलंबनसं
स्कारमाह ।। त्रिकुनिघ्नेति विलंबनं ०।११ त्रयोदशगुणं जातं कलाद्यं २।२३ पथ्यग्रः ५।२३।४५।७ लंबनस्यापि योऽत्र णत्वात् व्य
स्तत्वात् ऋणं लंबनसंस्कारोऽथ्यग्रः ५।२३।४२।४४ अस्य भुजांशाः ६।७।१६ अस्मात्रैराशिकघ्नाद्यादिना जातः शरः ९।५४
विराहुर्केस्योत्तरगोलत्वादुत्तरः लंबनं ०।११ षड्गुणं जातं लवाद्यं ।।६।०२ पक्वस्य त्रिभोनलग्नं ८।२।४६।७ लंबनसंस्कृतम्
त्वाल्लंबाद्येनहीनं ८।१।४०।७ अस्य क्रान्तिर्दक्षिणा २३।२४।२५ अंशाः संस्कृता जाता नतांशा दक्षिणा ४९।१।७ अथ न
तसाधनमाह दशोति नतभागाः ४९।।७ दशभक्ताः फलं ४।५४ अष्टेऽद्धवः दशभक्ता फलेन हीनः १३।६ एते दशभक्तफले
नैव गुणिताः जाताः कलाः ६४।।१ एताः पृथक्स्थाः ६४।।१ नडहितमध्यतिथिः षड्भिस्तत एव अष्टामात्स्य यथा व्यतिलिप्ता
भिःसाहितैः षड्भिर्भाजैरितिदशाहतनवभागेनाहताष्टेऽद्धवः इत्यादिना कलादिपत्कलेनतत् अशादशकलामध्ये र
हितेकार्यं कलास्थाने यदा तच्च तितदायत्राणादेको ग्रासः यदावक्लानकफलेषु स्याधिकं तदा षष्टिमिर्भक्ते भागात्मकं
कार्यं ततभागस्थाने योध्यं अनेनये रहितास्ते भाज्याः फलं स्वदिवसनतांशादिकं अङ्गुलात्मनिः स्याद् एतत्संस्कृतो
गुदिशाः स्फुटः स्यात् अव्युनः स्फुटः शराङ्गुलवल्लिप्तिकं नादिकं कार्यं कलात्मकं फलं ६४।।१ अनेन एते ६।१८
रहिताः ५।१३।४९ अनेन पृथक्स्था ६४।।१ भक्ताः फलं अंगुलाद्यानति दक्षिणाः १२।१६ नतांशानां दक्षिणत्वात् नत्या
संस्कृतो गुलादिः शरः जातः स्पष्टः शरो दक्षिणः अत्निर्हिमनिघ्नीत्यादिना रविबिंबं ११।८ चंद्रबिंबं ९।४९ मानैक्यखंडं
१०।१८ शरोनग्रासः ८।६ अथ स्थितानयनं ।। मानैक्यखंडयुतिः मानैक्यखंडं १०।१८ इषुणा २।२२ सहितं १२।४० दश
घ्नं १२८।२० ग्रासेनघातगुणितं १०४९।३० दृग्वारदृष्टं षष्ठ्यास मवर्गितं ३७।१४२००० अस्य मूलं ३३।१४ द्विदृष्यक श्य
रसांशोनपार्श्वाय पृथक्स्थं हीनं २६।५२ चंद्रबिंबेन ९।४९ भक्ताः फलं जाता घटिकादिक स्थितिः २।४४ अथ स्पर्शमोक्ष

१६

16A

लहानमाह॥ स्थितिरिति स्थिति २।४७।२८ सहनिर्जाता ० अंशाः १६।२७ विक्षिप्तं ८।२।४६।३७ एकत्रांशैः रहितं ७।१६।२२।७ ० अपरत्र
सहितं ८।२९।१०।७ स्पर्शमध्यमाने रहितं मोक्षे सहितं स्पर्शमोक्षजे विक्षिप्ते भवतः कृत्यनेन प्रकारेण विक्षिप्तस्य गलितागत
तिथ्यंतात् मध्यस्थितितुल्यघटिकाभिः स्पर्शमोक्षकालीनकरणार्थं चालनमुक्तं इदं तु गमतादुक्तं परं तु किंचित्स्थूलं भ
वति॥ अथ सूक्ष्मोपायः तिथ्यंतकालीनसूर्यं स्पष्टस्थितितुल्यघटिकाभिर्गतगम्यचालनं दत्वा स्पर्शमोक्षकालीनः सूर्यः स्पर्शे
चालनं रहितं मोक्षे सहितमिति एवं मध्यदर्शांतः एकत्र स्थितिघटीभिः रहितः कार्यः तत्र स्पर्शकालो भवति अपरत्र युक्तः कार्यः
तत्र मोक्षकालो भवति ताभ्यां लग्नं साध्यं तद्भिन्नं कार्यं स्पर्शमोक्षजे विक्षिप्ते भवतः आभ्यां लंबनेन कार्यं तत्र प्रथमं रहितात् लं
बनं साध्यते विक्षिप्तं ७।१६।२२।७ ० अस्य स्फुटक्रांतिर्दक्षिणा २।१।२४।३९ अक्षांशैः संस्कृता जाता नतांशा दक्षिणा ४६।५१।२ ० अक्षदृ
ग्ज्या ३७ वलितः ४।२८ पृथक् ४।२८ अर्कोनः ३।२८ ० अर्द्धितः ११।४ एतद्युक्तः पृथक्स्थः ५।४२ स्पार्को जातो हारः ७।४२। पर्वांतका
लीनसूर्यः ८।५।१२।६।२५ गतिः ६।११५ स्थितिघटिकाभिः २।४४ चालितः जातः स्पर्शकालीनः सूर्यः ८।५।२५।३८ स्पर्शकालीने।
त्रिभोनलग्नं ७।१६।२२।७ त्रिभोनोदयार्कविश्लेषः ०।१९।१२।१० अस्यांशाः १९।१२।१० अस्य दशांशाः ११।५४ ० अनेन हीनाः शक्राः १३।६
एते दशांशैर्विगुणिताः २३।५९ हारेण ७।४२ भक्ताः लब्धं नाडिकाद्यं लंबनं ऋणं ३।७ अथ मोक्षकालीनं लंबनं साध्यते। तत्रां
शैः सहितं विक्षिप्तं ८।२९।१०।७ अस्य क्रांतिर्दक्षिणा २३।४।२८ अक्षांशैः संस्कृता जाता नतांशाः दक्षिणा ४९।१९।१० अस्य दृग्ज्यांशाः २।
४४ वलितः ४।४९ पृथक् ४।४९ अर्कोनः ३।४९ अर्द्धितः १।२४ एतद्युक्तः पृथक्स्थः ६।२८ स्पार्को जातो हारः १०।२८ मोक्षकालीनसूर्यः ८।
५।२९।१२ मोक्षकालीनं त्रिभोनलग्नं ८।२९।१०।७ त्रिभोनोदयार्कविश्लेषः ०।२३।४।१५ अस्यांशाः २३।४।१५ अस्य दशांशाः [illegible]
शाः १।२२ अनेन हीनघ्नशक्राः ७।१५ हारेण भक्ताः लब्धं घटिकाद्यं लंबनं धनं ०।५६ मध्यस्थिति विरहितनयुक्तो मध्यदर्शः ताभ्यां
लंबनाभ्यां संस्कृतः स्पर्शमुक्त्योः कालो स्तः मध्यस्थित्या रहितो मध्यदर्शांतः स्पर्शलंबनं संस्कृतः स्पर्शकालः स्यात् मध्यस्थित्या
युक्तो मध्यदर्शांतो मोक्षलंबनेन संस्कृतो मोक्षकालः स्यात् एवं मध्यलंबनं संस्कृतो दर्शांतो मध्यग्रहणकालो ज्ञेया अथ तुक्रम
विशुद्धिमता ज्ञायते मध्यदर्शः १३।४ स्थित्या २।४४ विरहितः १०।२० स्पर्शलंबनेन ३।७ संस्कृतो जातो स्पर्शकालः ९।२३ मध्यदर्शः १३।४
स्थितियुक्तः १५।४८ मोक्षलंबनेन संस्कृतो ०।५६ जातो मोक्षकालः १६।४४ अथ मर्दोन्मीलनोन्मीलनसाधनं पर्वांतादेशयत्वर्वणे
स्तोनेचाह मर्दादिति एवं पूर्वोक्तप्रकारेण मर्दोन्मीलनोन्मीलनेस्तः एतदुक्तं भवति मर्दरसहानिरंशाः खण्डः स्ले पृथक्स्थं विक्षिप्तं

१ ग्र॰ टी॰

संमीलने स्पार्श्वमानेरहितं उन्मीलने सहितं ॥ आभ्यां मुक्तवलंबनेकार्यमर्द्ध राहितमुक्तो मध्यदर्शी ॥ आभ्यां लंबनाभ्यां संस्कृतः सं
मीलनोन्मीलनेन्लः रवींद्वोः ॥ अंगुलात्मोग्रासो यदा गकुतिनादेश्यः चंद्रग्रहणे चंद्रो स्पार्द्धसर्वयस्मः सन्धूम्रः कृष्णः
पिंगलः स्यात् ॥ अस्वग्रस्तो धूम्रवर्णः ॥ अर्द्धग्रस्तः कृष्णवर्णः सर्वग्रासे पिंगलः स्यात् ॥ अर्कः सदैवा [illegible] स्यादित्याहे।
शुक्लकृष्णवर्ण एव ॥ अथेष्टग्रासानयनमाह ॥ इष्टमिति इष्टं ३ ग्रं २ छन्नः ८।६।गुणं १६।२ स्पर्शकालः ८।१ मोक्ष
कालयो २६।४४ रंतरघटिकाभिः ७।४७ भक्तं फलं राद् हृत्वार्द्धेन त्रिंशदंगुलैर्युतं राद् इष्टकाले र्कस्य ग्रास
संविधात् शेषं वलनदर्शिलेखादिकं पूर्ववत्कार्यमित्यर्थः तल्लेखनसंस्कृततिथ्यंतकालीनोरविः ८।७।२६।१४।
त्रिभयुतः ११।७।२६।१४ अयनवलंबाय ११।२३।३४।१४ इतः चरदलैर्नगशरेंदुमितैरित्यादिवलनं दक्षिणं ०।२०
मध्यग्रहणकालः १२।५३ दिनार्द्धं ३।२ यानतः शेषः प्राक्परश्चोन्नतः स्यादित्यादिना जातं नतं पूर्वं ०।१०।विष
यलवग्रहादि ०।२०।०।०।० ॥ अस्मान्नगशरेंदुमितैरित्यादिनानीतवलनं ०।१४ पलभया गुणितं १।२० पंचभक्तं जा
तं वलनमुत्तरं ०।१६ पूर्वेन नतत्वात् उभयोः संस्कृतिः ।१४ रसभक्ता जाता वलनांगुलयः दक्षिणा ०।१२ ग्रासः ८।६
षड्गुणितः ४८६ मानैक्यखंडेन १०।२८ भक्तः फलं ४६।२५ ॥ ग्रस्तमूलं जाताः कुचांगुलयः ६।४८ तथा यः परिले
खः इति सूर्यग्रहणोदाहरणं ॥ अथ मासगणात्पर्वानयनमाह ॥ अथेति ॥ अथेत्यनंतरं मासगणान्हतरोलक्ष्मा।
क्रियया ग्रहणद्वयस्य सिद्धिः साधनेन तस्पष्टकृते तदर्पस्फुटरस्य विपाततिथौ स्पष्टा ग्रहविविवाहितग्रस्तनग्रासः
इत्यादिविशेषचमत्कारदर्शनार्थमपि [illegible] वचिंगणकानां चमत्कारी भवति तत्रादौ ध्रुवकानाह भानोरिति
स्पष्टार्थः ॥ अथ ध्रुवकानाह ध्रुव इति स्पष्टोर्थः ॥ अथ मध्यार्कध्रुवगुणसाधनमाह मासा साविति संवत् १६६९ शाके १५३४।
कार्त्तिकशुक्ले पौर्णमास्यां ५ गुरौ घटी २३।२३ भरणीनक्षत्र घटी २३।१४ वज्रयोगे घटी ४४।४६।० प्रदाः ४२ चक्रं ८।७।अ
धिमासाः ३ मासगणाः ५७ द्विगुणितः ११४ नगाष्टभक्ते फलं राश्यादि ११।२।२।४।७ अनेन रहितो मासगणो जातो रविः ७।
८।५७।११९ विधुकेन्द्रः ०।११।४० चक्रहतं ०।१३।२०।०७ अनेन रहितो रविः ६।२५।३।११९ रविक्षेपकेन ०।४।२।७ युतो जातो रा।
विः ६।२९।५८।१९ ॥ अथ पातसाधनमाह ॥ मासगणाः ५७ एते राशयः ५७ मासगणाः ॥ अस्य त्रिलवः १९ अनेन रहितो
मासगणो जातो ॥ अंशाः ३८ ॥ मासगणाः ५७ ॥ अस्यांशः १९।१५ कलाः कलाः एवं राश्यादि पातः ॥ ०।१८।०।१४।२५ पातो ध्रुवकः ॥ ॥

17A

१२।० चक्रहतः ८।१९।२६। अनेन युक्तो ऽयगुः ६।७।५०।५ तैपक्के ११।११।१।८।० युक्तो जातः ऽयगुः ५।२५।८।२५ ॥ अथ वृत्तवा
रादिसाधनमाह ॥ स्वाद्रामिति मनुतष्टमासाः १ स्वकीयेन सप्तमांशेन रा ६ यादिना ०।४।७। हीनाः ०।२५।४।२५२
मासगणः ५७ ॥ अस्य दशमांशं शादि ५।४।२० इदमंशादौ युक्तं १।१।२४।५२ वृत्तध्रुवकः ९।१।१ ६।० चक्रहतः ०।८।४।८।०
अनेन युक्तः १।१७।१।२।५२ तैपक्के ना ०।१४।५।१० युक्तो जातं १।२५।१।५२ ॥ अथ वारादिसाधनं मनुतष्टमासाः १ स्वकीये
नार्धेन ०।२०।० युक्ता १।२०।० मासगणो ५७ दशगुणः ५७० भगुणो ३२७ भक्तं फलं १।१४।४। अनेन युक्तं जातं वारादि ३।२४।
३५ तिथ्येर्वारादिध्रुवकः ५।८।२६ ध्रुवचक्रहतः ६।१६।४८ अनेन युक्तः ९।४।११।२२ तैपः २।४८।४५ युतः जातं वारादि ५।२०।८
॥ अथ मासगणाद्युत्पन्नानां ध्रुवादिसंस्कारमाह ॥ मासेति मासगणोत्पन्नजनितः उत्पादितो रविः निजेन चक्रहतध्रुव
केन कृतः कार्यः इतरो विपातादयः चक्रहतः ध्रुवकेन संकलिताः कार्याः ते सर्वे निजक्षेपकेनायुताः त्रिजेभीष्टे मासे
स्थितां ते पौर्णमास्यं ते स्युरिति ॥ अथ पर्वचालनमाह ॥ रवौ पाक्षिकमिति स्पष्टोऽर्थः ॥ अथ अमान्तिकचालनमाह ॥
शरा इति स्पष्टोऽर्थः ॥ अथेष्टतिथिसाधनमाह ॥ अभीति अभिमतायामिष्टायां तिथौ पौर्णमास्याः पूर्वपरे पक्षा
न्तयामावस्याः इष्टतिथ्यः स्युस्ता आतुः षष्टिभागेन कृताः लब्धाः दिनाद्ये चालनं स्यात् स्वस्वचतुर्विंशांशेन कृता लब्धाः ए
वतिथयः दिनेशोऽस्यर्धभागाद्यचालनं स्यात् ततस्ते एव तिथयः त्रयोदशाभिर्गुणिताः ततस्त्रिनवतिभागेनोनाः वृ
त्ते चालनं स्यात् ॥ अथ तिथिसाधनार्थं वृत्तफलरविमंदकेंद्रफलसाधनमाह ॥ अस्य दृष्टीति ॥ अस्य दृष्टिः सप्तदशा
अष्टिः षोडशाद्वृष्टास्त्रनुर्दश १४ अर्को द्वादशगावः नवशराः पंचद्वौ शौ द्वे एतानि खंडानि स्युः वृत्ते १।५।२।५।२ अ
यमेव भुजः अस्य भागाः ५।५।२।५२ त्रीदुलवः ६ एतन्मितगतखंडकानां योगः ५९ आगतेन भोग्यखंडेन ९ उद्धि।
ए अवशेषं ३।२।५२ निघ्नः ३।२४।४८ अस्य विभागाः २।१७ अनेन गतखंडयोगः युक्तः ६।१।१७ प्राग्वदिति मेषादि
षट्के वृत्ते फलधनं तुलादिके ऋणमित्यर्थः वृत्तस्य मेषादिकेंद्रत्वात् धनं वृत्तफलं ६।१।१७ रविः ६।२९।५८।१९ मंदो
च्चात् २।१८।०।०।०० मृदुः जातं रवेः केंद्रं ११।८।११।४१ अस्य भुजांशाः ४८।११।४१ त्रयोदशमक्ताः फलं २ एतद्भक्ते तुल्यखं
डयोगः ४७ भोग्यखंडकेन २ शेषं ९।११।४। गुणितं १०८।२०।१२ अस्य विभागाः ८।२०।० अनेन गतखंडयोगः युक्तः
५५।२०।० इदं द्विनिघ्नं ३७।४०।० स्वकीयेन षड्वंशेन ६।२६।४० रहितं २९।३।२० तुलादिकेंद्रत्वात् जातं रविफलं ऋणं २९।
३।२० फलद्वयसंस्कृते धनं २६।१७ ॥ अथ हरसाधनमाह ॥ वृत्तेत्येति वृत्तस्य भोग्यखंडं ९ वृद्धत्वफलं १।२० अने

१८ प.टी.

नक्षत्रगुणं भास्करबकाकृत्यः ३०।२० वृत्तसमकरादिषट्के स्थितत्वादितिना जातो हारः २८।५० अथ सूर्यबिंबं रंधोनकृत्वा कार्यं
स्त्रियः ६।२९।५८।१९ अथनांशाः १८।१० सायनरविः ११।१८।८।१८ अस्माद्रंधनं ८४। अथ तिथिसाधनं ॥ नाड्यश्रुति
फलसंस्कृतिः २८।३४।६ ग्राह्यहता २८०।२९।३० हारेण २८।५० भक्ताः फलं नाड्यः संस्कृतन्धनत्वाद्धनं १।३।१ स्वं रंधनं
स ८४ सायफलत्वलग्ने कृत्वा यो संमयकमिन्दुको जातमन्यलं ८४ देशांतरयोजनानि ६४ साधूनानि जातानि देशांतरफ
18 लानि ४८ रेरवातः पूर्वत्वाद्धनानि फलसंस्कृतिर्धनं नाड्यः १।२।३ इति तिथिः १५।२०।८ फलत्रयसंस्कृता जातास्पष्ट
गुरौ घटी २२ पलानि ४४ फलत्रयसंस्कारघटी १।२।३ इत तत्तुल्यकलादिसंस्कृतोर्कः ११०।१०।५५ व्यगुश्च ५।२५।२०।५१
अथ व्यगुविस्फुटीकरणमाह ॥ वेदघ्नमिति रविफले २४।३।२० वेदघ्नं ९७।३।२० स्वकीयचतुर्विंशतिभागे न ३।५०।३३
सहिताः कालाः ९६।३ नरूणि फलस्य ऋणत्वाद् ऋणं रविफलं धनं चेत्तदा एताः कलाः व्यग्वर्कयोर्युताः कार्याः ऋणफ
लेन रहिताः कार्याः तौ व्यग्वर्कौ स्फुटौ स्तः कलाभिः संस्कृतः जातः स्पष्टो रविः ६।२६।३४।५२ स्पष्टो व्यगुः ५।२६।३
४४।४८ हारः २८।५० विद्ध्येहि १८०गुणः ३।३ कृ भागुः स्वमभक्तो लब्धमंगुलाद्यं चंद्रबिंबं १०।१० अथ पृथ्वीबिंबसाधनमाह ॥
हारः स्वाधीति ३८।५० पंचयरहितः ३४।५० स्वकीयेन पंचदशभागेन ११३५ गुणः ३५।३५ सूर्यफलसाधने भोग्यखंडं ३२ पूर्वांश
कफलं ०।२४ रविकेंद्रस्य कर्कादित्वाद् ऋणं जाता ३५।११ अथ ग्रहणसंभवमाह ॥ सालेति एवं तिथिव्यग्वादि
कं ज्ञात्वा शेषं स्थितिशरादिकं पूर्ववत् संदृग्ग्रहणवद्देत् अर्केन्दोर्ग्रहणसंभवे तेः सकाशात् अन्यग्रहणसंभवे नव
मासे वदेत् ३ तत् अथवा पक्षे पंचदशादिने विलोक्य आदौ यत्र ग्रहणसंभवः तिः तत्र व्यगुरविनिष्पाद्येकं कृत्वा ते
पत्वा चालनं धनं देयं तत्र चेन्नं तदा पत्वा चालनं धनं देयं एवमग्रे ऊनः चालनं कृत्वा ग्रहणं विलोक्यं तत्र व्यगोः
भुजलवैः ... पंचदशभागाल्पकैः अर्केन्दोः ग्रहणं स्यात् सूर्यस्य यामर्दाद्दिलेव्यग्रुभुजांशैर्न सधरेरष्ट
सैरर्कग्रहणं स्यात् कस्मिन्सति शुद्धराशिगः तिथौ सति दिनमानात् तिथौ न्यूने सति सूर्यग्रहणं विलोक्य चेद्राशिम
तस्तथा चंद्रग्रहणं विलोक्यं वेन्यथा वा ग्रहणं निशायां स्थिते सति चंद्रस्योदितेग्रस्तास्ते वा ग्रहणं स्यात् अथ चंद्रस्य १८
ग्रहणनियमनमाह ॥ स्पर्शेति हारः २८।५० स्पर्शगुलेन ३।२० रहितं २५।३० वेदघ्न १०२।० नवभिर्भक्तः ११।२० व्यगो
र्भुजांशैः ६।१५।१२ हीनः ५।४।५८ यदा व्यगुभुजांशैः हीनो न भवति तदा चंद्रग्रहणं न स्यात् एकादशभिर्गुणिताः

स्वाधियेश्च न क्षेत्रे लग्ने १।१८
सूर्यस्य मकरादिके क्षे वात
यवधि ... १।५।५
ना जातं सूर्यबिंबं ११।१८

18A

५५।७।४८ सप्तमभक्तः फलं हीनरहेचेत्खंडस्पष्टः ग्रासः १५८ वेत्यपखवा ॥ अथ सूर्यग्रहे ग्रस्तोदिते ग्रस्तास्तेनतघटिका
ज्ञानेमाह ॥ चेदिति चेन्निशीथके रात्रिशेषे रात्रिगते वा ॥ अग्रहः तदा यावतीभिर्घटिकाभिः रात्रिशेषे गते वा सूर्यग्रहणं
स्यात् तदा तावतीभिर्घटिकाभिर्दिवादलं ॥ अन्वितं कार्यं तस्माकारं नतं भवति रात्रिशेषे प्राक्नतं रात्रिगतं पश्चिम
नतं स्यादित्यर्थः ॥ अथ सूर्यग्रहणे किंचित्स्य लंपुग्रासानयनमाह ॥ अथ मांतेति ॥ अस्योदाहरणं सूर्यग्रहणे ॥ अथ वै
वैशाखेनमाह ॥ व्यगुमध्येति मासगणात् मध्यमव्यगुः स्थाने वैशाखपले द्वादशभक्ताः फलं पर्वगणो भवति व्यगु
मध्यपर्वगणः द्विगुणः २० वलि जादिते तुलादिषट्के व्यगुग्रहे सति एक ७ क्तः कार्यः चक्रः ८ युतः २८ सप्तमेषशेषं ०।
लिपितो ग्रस्तेः सकाशात् ज्ञातपर्वपो भवति ॥ अत्र ग्रस्तपर्वस्वामी ग्रस्तापर्वेशाः सप्तवराहे तोक्ताः षण्मासो ग्रहवृ
ष्ट्यापर्वेशाः सप्तदेवताः क्रमशः ब्रह्म राधींद्र कुवेराव हरणाग्निः यमाश्चविज्ञेयाः एतस्य प्रयोजने शुभाशुभफ
लकथनाय ॥ अथ चंद्रसाधनं तज्ज्ञातिसाधनमाह ॥ तिथीति तिथीः १५ द्वादशगुणिता जाताः अंशाः १८० अनेन राहिः
द्वादश २८।२४।५२ युक्तः जातश्चंद्रः ०।२८।२४।५२ एवमिष्टतिथयो द्वादशगुणा भागा भवंति तैर्भौमे युतो ऽर्को विधुः स्यात्
हारः २८।५० चतुर्विंशत्याऽ २४ गुणितः ६९२।०।० द्विक्षेपि ६९ युक्तः जाताश्चंद्रगतिः ७।५४।० रवचरश रकलाः सूर्ययुक्ताः
५९ ततः सूर्यचंद्राभ्यां भयुतिजाः नक्षत्रयोगजाः गतजाश्च घटिकाः साध्यास्तास्ति चेरपायात् ॥ अंशाः स्युस्तिथ्यं
ते विधुमानोनत्तत्रयोगोतयोगैतैर्घ्या घटिकास्तिथ्यंतास्युरित्यर्थः नक्षत्रं यद्यात् यातोरविचंद्रौतिथ्यंतकालिकौ
ततस्तिथि घटीमध्ये हीनयुक्ताः स्युः सूर्योदयान्नत्तत्र योगघटिकाः स्युरित्यर्थः तिथ्यंतात् ५५।४६ व्हातिकान
नत्रघटी ६।८ एष्यघटी ५४।३५।२ वरीयान् योगस्य गतघटी ४६।२८ ते ष्यघटी ११।३२ ॥ अथ मासगणात्सूर्यपर्वसाध
ने संवत् १६६९ शाके १५३४ वैशाखकृष्ण २० ७ भेघटी २६।८ रोमिणीनत्त्रघटी २४।१७ धृतियोगघटी ४२।१९ चक्रे ८
मासगणः ५। द्विगुणः १०२ नमष्ट्युक्तो फलं राश्यादि ११।५।४।१७ अनेन मासगणराहितः ११।४।१९।४२ चंद्रमितिमध्यव
केन ०।१९।१२।०।० रहितः १।०।५९।४२ दैपयुक्तः जातो रविः पौर्णिमांते ११।५।२।०।४२ पद्मचालकेन ०।१४।२५।०० युक्तो।
जातोमांतेरविः ११९।५।३४ ॥ अथ विराट्कर्कसाधनं उक्तंवज्ञानः पूर्णिमांते ११।२१।६।४५ पद्मचालनेन ०।१५।२०।०

१९
ग्र.टी.

शुक्रो जातो मांते व्यगुः ०।६।२६।४५ अथ वृत्तानयनं जातं पौर्णिमांते ८।२०।१०।४३ पद्मचालनेन ६।१२।५६।०।७ शुद्धं जातं समांते
वृत्तं ३।२।१४।४३ अथ ताराज्ञानयनं ७ क्रांतं जातं ताराध्रुवं ३।२९।७ पदचालनं ४।५।५५ शुद्धं जातं समांते ताराध्रुवं ३।५।५२ वृत्तफलं धनं
०।२४।२२।२।१२ रविकेंद्रं ०।२८।६।१२ रविफलं धनं १।४।१८।५९ फलद्वययोगधनं ८।९९।४ ।१ वृत्तमध्यखंडं रहार: ३।०।४० स्पर्शमध्यं
स्पष्टं १०९ साधनं लग्नमित्युक्तो जातं धनं १०८ कलासंस्कृतिः ८९।४।१६ दाहता ८९।०।४।१० तारेणमक्रा: फलं ना
ड्या: संस्कृते धनं ३८।२२ देशांतरयोगाधने साघ्रूनानि जातानि देशांतरफलानि रेखात: पूर्णत्वात् ना ३।४८ फलत्रय
संस्कृति धनं ना ड्य: ३।२९ तिथि ३।५५।१२ फलत्रयसंस्कृतानां जातास्पष्टाव्यधघटी १६ पलानि ४० फलत्रयसंस्कारघटि
का तुल्या: कलिका: ३।१२८ एतन्संस्कृतो रवि: ११२०।२५।२ व्यगुः ०।६।५८।२३ तत्स्पष्टफलं १४।५।१४ वेदध्रुव ५८।४६।४०
समिद्ध: २४ भागेन २।२६।५६ शुक्रो जाता: कला: ६।१२ तराशिफलस्य धनत्वात् नेकलाभि: संस्कृतो रवि: स्पष्ट: ११
२।१२६।२४ स्पष्टो व्यगुः ०।७।५८।२६ चंद्रबिंबं १०।४६ अथ पातस्पर्शविज्ञानयनमाह ।। स्पर्शस्य फलस्य धने मोक्षखंडं
१९ खा ख्या ४० त्रै०।२।२ तत्परिमवलवभवा: १०।५० मकरादिकेंद्रत्वात् दुहिता: जाता ग्रला घर्क विंब: १०।२९ अथ स्प
र्शग्रासानयनमाह ।। अमांतो यं २६।४० दिनार्द्ध १६।४८ नतं पश्चिमं ८।५२ अस्य चतुर्थांशो राशादि २।२८।०।१० पा
श्चिमनतस्य वियमानत्वात् दक्षिणा शुक्रोरविः ४।५।२६।२४ अस्य क्रांति: ह ३२ ।२३।५३।२२ अक्षांशा: दक्षिण २५।२६।५२
क्रांत्यक्षजमंस्कारे जाता नतांशा दक्षिणा ११।३४।२० अस्य वर्द्धशः दक्षिणा १।५५।४३ व्यगुभुजभागा उत्तरा: ११५९।
२६ वंड्यो संस्कारिता जाता: स्पष्टा ६।३।५२ समस्पर्श ०।५६।७ स्पीयार्द्ध ०।२८।३ संहिता जाती ग्रला योग्रास: ११
२४ व्यगुम ध्यपर्यगल: ६।५ वंस्थामी यम: तिथ्यं ३० द्वादशगुणा जाता अंशा: ३६० एतत्संहितो रविर्जात: चंद्र: ११२।
२६।२४ चंद्रगति: ७९८।१० सूर्यगति: ५९। तिथ्यंता ड्राहिता नक्षत्रघटी ५।१३ ए व्यघटी ८।३।१४ ति योगस्य गतघटी
४०।७ ए व्यघटी ५५।५२ इति मासगणनाद्यग्रहणं ।। अथ पंचांगानां वृत्ति साधनमाह ।। अथेति अथवा
प्रकारांतरेण पर्वांत: घटिकादिकः तिथिपत्रतः पंचांगद्रव्यगम्यो ज्ञातव्यः तत्र पर्वांते रविस्पष्टो राहुस्पष्टो ज्ञात
व्यः तिथिपत्रस्थो रविराहुगतगम्या दिनाहते त्यादिना पर्वांते तत्कालिको कार्यौ तत्र पूर्णिमांते मध्योर्धा से वाघ
१९

19A

टीनां घुतिः भावस्य नक्षत्रस्य यातैष्य घटीयोगो भातङ्घः द्युमानं दिनमानं भवति ॥ इदं सर्वं तिथ्यादि ज्ञात्वा तेभ्यो
ग्रहणद्वयं प्रवक्ष्ये । यथा संवत् १६९९ शाके १५६४ वैशाख शुक्ल १५ सोमे गत घटी ५२।२२ भोग्य घटी ५४।१० गतैष्य घ
टी योगः ५६।४२ दिनमानं ३२।८ पर्वान्तकालिको रविः ०।१८।२४।३० राहुः ११।४।८।११ विराहु अर्कः ११।२२।१।१८।२८
अथ चन्द्रग्रहणानयनमाह ॥ ताराद्युति ताराबद्ध ६७ नक्षत्ररहिते नति योगे तैष्य घटी ... योगेन ४९।४३ भक्ताः फलं भाग
धी १।२।३६।४१ विराहु अर्क स्पष्ट भोगांशैः ०।४३।२८ ऊनाः ०।५।२७ एते भुजाः ... नत्या ४६।३३ निजषोडशांशेन ०।१८
१९ युक्ता जातो ग्रासो योग्यासः ०।३४।५९ यदा भुजांशा ऊनिता न स्युस्तदा ग्रहणं स्यात् अथ चन्द्रबिंब
मानसाधनमाह ॥ चन्द्रेति तिथि घटिकाः ५६।४२ षट् युक्ता ६२।४२ अनेन बाणेन्दुकर्णैः ... ६९५ भक्ता फलमंगुला
द्यं चंद्रबिंबं ११।४ तिथिनाड्यः ५६।४२ दशहीना ४६।४२ अनेन ... ३२२ भक्ताः फलमंगुलाद्यं मान
२८।७ अथ मानार्धसंस्कारमाह ॥ ... पङ्क्त्यादि अंगुलैः ११।६।२०।१६।१० मानाक्रमात् तुलादि
षड्के विराहु ... नाडिको ... भास्तु दीभवेत् सूर्य मेषादि षट् राशि मध्ये ... स्थि
त स्वांशषोडशांश अंगुलैर्युता जाता मानार्धं २८।२२ अथ नक्षत्रघटीभ्यः छन्नानयनमाह ॥ विदशेति नक्षत्रग
तैष्य घटी योगः ५८।३६ दशहीनः ४८।३६ अनेन ... ६१० भक्ताः फलं भशाद्यं ०।४।४२।५१ एते व्यग्वर्क स्पष्ट
भोगांशैः ०।४३।२४ वर्जिता ०।४।... एकादशभिर्गुणिताः ... भक्ताः फलमंगुलाद्यो ग्रासः ०।३६ अथ
चंद्रबिंबमानसाधनमाह ॥ भेति नक्षत्र घटी योगे ५८।३६ नववेदर्तवः ६४९ भक्ता फलमंगुलाद्यं चंद्रबिंबं ११।६
विपर्यय ... घस्त्रः ४८।३६ अनेन शरातहिमुषः १२५५ भक्ताः फलमंगुलाद्यं मानार्धं २८।८ षोडशांश अंगुलैर्युता जाता स्प
चो ष्टा २८।२४ ... ४८।३६ अनेन खखार्का १२०० भक्ताः जाता मानार्धं २८।१० षोडशांश अंगुलैर्युता
जाता स्पष्टा २८।२६ इति चंद्रग्रहणं ॥ अथ सूर्यग्रहणं ॥ शाके १५६२ मार्गशीर्ष वदि ३० बुधे गत घटी ५१।५० भोग्य
घटी १२।५९ योगः ६४।४९ मूल नक्षत्र गत घटी १२।५४ ... योगः ६५।५६ दिनमानं २६।४ तिथ्यन्ते रविः ८।५।
२६।२० राहुः २।११।४।१९ विराहु अर्कः ५।२४।४५।२० ... पूर्वं ०।२२ ... रात्र्यादिः ०।०।२२।२० अ
नेन पूर्वं नतस्य विद्यमानत्वात् रहितो रविः ८।५।३६।५० अस्य क्रान्तिर्दक्षिणा २२।४२।४० ... संस्कारे जाता नतां

२९
ग्र॰ टी

20

शादयेहे स्पष्टः ८।१०।२२ अस्य षड्भंशाः ८।११।४२ दतिफलाः अयनांशभागा उत्तराः ६।२४।५८ षड्भेन संस्कारिता।
जाता सायनाः अयनांशभागाः ११।५६।४५ अथ तिथिप्रमितघटीभोग्ये रवेः स्पष्टमानयनमाह॥ रवावल्पहेति। तिथि
घटी ६४।४९ प्रमितिः रवावल्पकेन्द्रे १।२०।५ मकरोः फलमंशाद्यं २।३७।२२ चतुर्भुक्ताः ६।३७।२२ अयनांशस्फुटदलवैर्हीनाः ४।
४०।३७ भवा संस्कृता ५।१।२६।४७ शीतोष्णनाः फलं सूर्यस्य सूक्ष्मं मङ्गलाद्यं ।१२०।५८ नक्षत्रघटीभिः ६५।५६ दे
वयमाः २२३ भक्ताः फलमंशाद्यं २।२२।१ त्रिभिर्भुक्ताः अयनांशस्फुटदलवैर्हीनाः ४।२५।२६ भवनगलाः ५०।३७।५६ स
प्तमिर्भक्ताः प्रकारांतरेण जातो ग्रासः ७।४० अथ सूर्यबिंबानयनमाह॥ रविर्नवेभि। रविः ८।५।२६।२० द्वादशभा
गैर्भुक्तः ८।३४।२६।२०० अस्य भुजांशाः ११।२६।२० एवां भुजांशाः अंगुलात्मकः २५ सूर्यस्य तुल्यानि बहून्यभिस्य
त्वादते ... अंगुलैः २५ वर्जित रसलवमहेषाः १०।५० युक्ता जातं सूर्यबिंबं ११।५० एवं ... अंशाः ... इति मुखं दवाशि
... इति ग्रहलाघवोदाहरणे पञ्चांगानयनोदयसाधनं अथोदयास्ताधिकारोदाहरणं॥ तत्र ता ला
वत् शुक्लप्रतिपादि चंद्रोदयस्तानं त्रिभिः श्लोकैराह सार्कशावितिशाके १५२२ माघशुक्ल १ शनौ घटी ७ श्रवण
नक्षत्रं घटी २८।२५ सिद्धियोगः घटी ४०।८ वक्रं ८ बृहस्पतिः १०।२६ प्रातर्मध्यमो रविः ९।६।१२।२८ चंद्रः ९।१९।२९।
२२ उच्चं ८।२२।५४।२८ राहुः २।१०।३।२५ पंचांगस्य तिथिघटीभिः ७ चालिताः रविः ९।६।१९।२१ चंद्रः ...।
४।३ उच्चं ८।२०।२२।१४ राहुः २।१०।३।२८ रवेर्मंदकेंद्रं ५।११।४०।२९ मंदफलं धनं ०।४१।३७ संस्कृतो रविः ९।७।०।५८
अयनांशाः १८।८ चरं धनं ०।६ चरसंस्कृतः जातस्पष्टोऽर्कः ९।७।२।४४ स्पष्टा गतिः ६१।१० फलत्रयसंस्कृतः ९।
२१।२५।२ मंदकेंद्रं १०।२९।२२।२ मंदफलं ऋणं ०।२।२२।० संस्कृतः स्पष्टचंद्रः ९।१८।५२।२ स्पष्टा गतिः ७८५।१
अमांता तिथिः घटी ०।५६ प्रमितं पंचांगस्य घटिकाः ७ युक्ता जातः प्रतिपदंतः ७।५६ प्रमितैर्घटीभिः ०।५६ चा।
लितैर्जातौ तिथ्यंतकालीनौ रविः ९।७।३।४ राहुः २।१०।३।२१ विराहुर्कः ६।२७।०।४० अर्कब्धवर्को दा।
शभागैः सार्द्धनौ रविः ९।१९।२।४ विराहुर्कः ७।९।०।४० ... ततः प्रतिपदः ... तेनात्र कालिकार्कब्ध
वः ... अथ केवला ... अयनांशैर्विना ... अयनांशः ७।९।०।४० अस्मात् ... १० षड्भ्रा...

२०

20A

भुक्तं फलं ११।५।० अयमोर्दलिताल्गोलस्थत्वाद्धनं दृश्यमेकं फलं ॥ अथ द्वितीयफलं स्पष्टं पृथक्स्थं ११।५।० त्रिभा
यनेति राशित्रयेणाभ्यूनत्वे रयनांशोर्युक्तः ॥ अहर्गणः स्पष्टः १।०।११।६।७ अस्मात् द्वि इत्यत्र २।२०। अनेन पृथक्स्थं ११।
५।०। गुणितं ८५।०।०। अत्र भाग ५।४५ पादिगुणितानि ता: ११।२०। अस्या: कृति २२।१५। अनया पृथक्स्थं गुणितं
भुक्तं फलं ०।२८।२२ अयमोः स्वकाशात् त्रिभायनत्वान्वितसर्वमेस्वामिन्गोलत्वाद्धनं ॥ अथ तृतीयफलं
स्वरसंभाद्ययनांशयुक्तोर्कः ४।०।१।११।४१। अस्योदयः २४५ खखानल ३०० विशेषतः ४५ शरद्विकर२५हृत
फलं ११८।१० खखानलेभ्यः उरस्सद्भावमनार्कोदयस्याधिकत्वाद्धनं ॥ अथ चतुर्थफलं द्युमितीति ।
द्युमितिः २६।२८ प्रतिपदंतः ०।५६। अनयोरंतरं १८।३२ शरभक्तं फलं ३।४६।२४ दिनमानस्य प्रतिपदंताप
त्याधिकत्वाद्धनं तेषां चतुर्णां फलानां संस्कृतिः धनाधनयोर्योगः ऋणऋणयोर्योगः धनर्णयोरंत
रमिति फलचतुष्कसंस्कृतिर्धनं ४।५२।५७ अतत्वपनात्से चंद्रो दृश्यः ॥ अन्यथा चतुर्णां फलानां ऋणे
संस्कारे दृश्यते इति इति चंद्रदर्शनं ॥ अथ मासगणाद्गुरोरुदयास्तसाधनमाह चक्राह्वय इति शाके १५२२
चैत्रशुक्लप्रतिपद्यब्दा: ८० चक्रं ८ मासगणः ३५४ चक्राहये: ३२ चक्रं ८ विघ्नात् फलं मासाद्यं ०।२८।७।४१ अ
नेनोनितः ३२।११।३२।१९ द्विगुणितः ६४।२३।४।३८ दशमासपर्ज्जादिदिने ११ युक्तः ७५।४।४।३८ सप्त
विंशतिमिलपः २।१४।४।३८ अयं भगुणितः ५।२५।५५।२२ स्यात् भक्तः राश्यादिः २।२७।१७।४१ पृथक् २।
२७।१७।४१ अस्य अंशाः २।२७।४।१० द्वादशांशः ६।४।४८ तिथिभागेन राश्यादिकस्य मेषादिकस्य
षड्राशिस्थितत्वाद् कोशेन पृथक्स्थो युक्तः जातः मासादिकः ३।४।२।२९ अस्माद्गुरोरुदयास्तौ ज्ञा
तुं नाह तिथिदिनेति मासादिकः द्विधा ३।४।२।२९ एकत्र तिथिदिनरहितः ३।२९।२।२९ अपरत्र युक्तः
३।२९।२।२९ एवं तेर्मासैर्मिलितः गुरोः क्रमेणास्तोदयौ स्तः तथा तिथिदिनरहितेन मासाद्येन मासादि
नघटिकाद्येनाव्ययेन चैत्राद्गुरोरस्तः स्यात् ॥ अन्यत्रोदय इत्यर्थः ॥ अथ शुक्रास्तोदयसाधनमाह दिना

र्यदेनाह । अथ मध्यमकेवेति । अथ मध्यमनक्षत्रमासाः २५ चक्रं ८ सप्तदशाङ्गुलितं १६।२ अस्य शरभुजलवो मासाद्यः १
२१ ०।४०।०।० अनेन सप्तदशाङ्गुलितायुः १२।५०।०।४०।० एतैर्मध्यमनक्षत्रमासाः २५ संयुताः १६।४।०।४०।० मार्गेणपश्चाः
८।२०।३।२०।० उदधिरसदंष्ट्रसमेताः ८८४।२।२०।० द्विदुरवेगाभिर्ऽऽन्ताः ९२।१०।२०।० नवनवभ्यः ९९
21 भ्रष्टाः ६।२।६।४०।० मेषवमन्दाः ११।११।२०।० पृथक्स्था ११।११।२०।० एकवरमगुणैन्द्रदिनहीनाः ०।५।२५।० तैर्मी
नेः क्रमेण ये नक्षत्रजन्मध्रुवकस्य हरिदिगन्तः पूर्वान्तः एवं दूदयः पश्चिमोदयः स्यात् यदा हीनाः अत्र शुक्र
स्य पूर्वोस्तः यत्र युक्ताः तत्र पश्चिमोदयः । अथ शुक्रस्य पश्चिमास्तपूर्वोदयसाधनमाह नवमासेति येपृथ
क्स्थास्तेन नवमासमध्यस्थिताः सप्तविंशतिदिनाधिका नवमासेभ्यो ऽल्पाः ऊनो वा स्युस्तदा क्रमशस्तेन नवमा
समध्यस्थैर्युताः कार्याः पृथक्स्थाः ११।२७।२०।० नवमासमध्यस्थ ८।२७ तोऽल्पाः अतो नवमासमध्यस्थैर्युताः ११।
८।२०।० द्विधा ११।८।२०।० युगवेदासुरोना १।१४।२०।० अन्यत्र युक्ताः ११।१२।२०।० अत्र हीनास्तत्र भृगोः
शुक्रस्य तोयास्तः पश्चिमास्तः यत्र युक्ताः तत्रैव गुदयः पूर्वोदयः एतौ चैत्रादौ मीनसंक्रान्त्यर्थः । अथ शुक्र
पौस्तदयास्तकालपरिवर्तमाह ॥ मासैरिति शुक्रस्य पूर्वोक्ते मध्य उदयास्तकालः सप्ताद्यैः षड्दिनरहितैर्न
खेर्विशतिमासैः १९।२४ अष्टतिथिभिः शोभो भवति शुक्रस्य पूर्वोदयात् पूर्वोदयः परोदयात्परोदयोनेन १९।
२४ कालेन भवतीत्यर्थः एवमस्तो पि स्य … धिकारपठितानां हि मासेत्यादीनां मासानां योगमेतत्तुल्य १९।
२४ इति सुगमा वासना । एवं गुरोर्यदि उदयास्तकालः सार्द्धविंशे मासैः १२।१५ अष्टतिथिमासैः पूर्वोक्तैः स उ
दयास्तकालः युतस्तत्तदा मध्यमस्तादयोन्यो भवति सोपि चेद्युतस्तदा तत्परो भवति तेमासैस्तस्मादुदया
दन्योदयास्तकालः स्यादित्यर्थः विलोमस्य ध्याघ्रुस्तेनापि पूर्वमेव तेमासैरुदयास्तकालः स्यात् अथ
पौदयास्तकोर्दिग्ज्ञानमाह … लघुगोल्येति योग्रहः द्वनास्तपीलघुगोलगतिः अल्पः भागो पूर्वे … दा २१
सग्रहः पूर्वपूर्वस्यां दिशि उदेति उदयं प्राप्नोति यः ग्रहः … अधिकः … गतिराधिकगतिश्चेत
दा प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि उदेति यः … अधिके भागोत्रलघुगः … दलगतिः स ग्रहः परत्र पश्चि

21A

मदिश्युक्तं यातियः। ग्रहः भूरिजवः सूर्याद्धिकगतिः लघुः सूर्याद्गागोरल्पः स्वग्रहः प्राच्यां पूर्वदिशि। प्रत्यं याति।
एतद्बुधशुक्रयोः। प्रत्येषांनघटते स्वल्पमितत्वात् द्वंद्वस्पष्टीकृतोदयास्तलत्त्वात्॥ अथ चंद्रस्य शरसाधनमाह॥ प्रथमे
ति विराहुचंद्रस्य दोर्गहे भुजराशौ प्रथमे सति। अंशाः स्वदलेन स्वार्द्धेन युक्ताः कार्याः सोंगुलादिकः शरः स्यात्। द्वि
परे द्वितीयराशौ ये भागास्तेन गाब्धिमि १४ युक्ताः कार्याः शरः सः स्यात् चरमे तृतीयराशौ भागा दलिताः स्वतेन
गाद्रिमि ७७ युक्ताः व्यगुविधु दिक् विराहुचंद्रा यस्मिन्गोले तद्दिक् शरोंगुलादिकः स्यात्॥ अत्र शरानयने राशीनां
मेशानंकार्याः। अथ स्पष्टनायवावाम्यिता एव भागा ग्राह्याः। चंद्रस्य शरसाधनार्थं सूर्यग्रहणे कृतेति यत्काली
नौ चंद्रराहू तावेव स्पष्टौ चंद्रः ८।१।२४।४२ राहुः २।११।४१।१८ व्यगुविधुः ५।२९।४२।४५।२४ प्रत्यस्य भुजः ५०।१६।२४
५८ भुजस्य प्रथमराशौ विद्यमानत्वाद्दंशाः १६।२४।५८ स्वार्द्धेन ८।१२।२९ युक्ताः जातः शरः २४।३६।२७ व्यगुविधोर
करगोलत्वाद् उत्तरः॥ अथ प्रकारांतरेण शरानयनमाह॥ नवेति व्यगुविधुः ५।२९।४५।२२ प्रत्यस्य भुजांशाः १६।२४।५८ द
शाभिर्भक्ताः लब्धं खंड २ शेषं ०।१६।२४।५८ एतत्खंडकेनाहत्य गुणितं ९९।५१।२९ दशाभिर्भक्तं फलं ९।५९ प्रथमेन
गतखंडयोगेन युक्तः जातोंगुलादिः शरः ३ उत्तरः ९।५९॥ अथोदयास्तज्ञानार्थं कालांशानाह॥ भास्कराद् इति
भास्कराद्रव्यादयः ज्ञात्वा ज्ञातश्चात्र पूर्वोक्ताः संख्यांशाः कालांशाः निगदिताः चंद्रस्य द्वादश १२ भौमस्य नग ७
वः १७ बुधस्य गुण चंद्राः १३ गुरोः भूर्भुव ११ शुक्रस्य दिविसद ९ शनेः तिथयः १५ गुविदोः शुक्रबुधयोः वक्रिणोः चक्र
गत्योः स्वतोल्पदा तद्गुणकालांशाः द्वितिहीनाः १० कोनाः कार्याः॥ अथ भौमादीनां पातभागानाह॥ खांगुधय इति खांगुधय
गत्योः स्वतोल्पदा तद्गुणः कालांशाः द्वितिहीनाः ... खांगमिताः।
इत्यादयः कुजतः क्रमात् भौमादारभ्य पातालवांशाः खांगुधयो भौमस्य ४० खयमा बुधस्य २० खभुजंगाः गुरोः ८० खांगमिताः।
शुक्रस्य ६० खदशा शनेः १०० बुधस्य पातांशा मध्यमेनाहर्गणोत्पन्नेन चलकेंद्रेण शीघ्रकेंद्रेण विहीनाः कार्याः॥ अथ
शरसाधनार्थं शीघ्रकर्णसाधनमाह॥ बुद्धीति शाके १५२६ वैशाखपूर्णिमायां भौमादीनां स्पष्टक्रांतिसाधनं क्रियते तत्र
भौमादीनां मंतिमशीघ्रकेंद्राणि भौमस्य शीघ्रकेंद्रं ४।२।४।१७ बुधस्य शीघ्रकेंद्रं १।१६।२५।१७ गुरोः शीघ्रं ०।२१।२०।५८ शुक्र
स्य शीघ्रकेंद्रं ३।४।२९।५२ शनेः शीघ्रकेंद्रं ०।२८।५०।१० अथ भौमस्य शीघ्रकर्णः साध्यते भौमस्य शीघ्रकेंद्रं ४।११।४।१७ प्रत्यस्य राशि

तुल्यगतखंडैक्यत्रययोगः ६ शीघ्रकेन्द्र ।१६।५७ शेष्यखंडं ४७ गुणितं ४।२९।५८।त्रिंशाद्भक्तं फलं ०।८।२९ अनेन खंडयोगो ६ गुणितः ६।
२२ ८।२९ एकभक्तः फलं ६।८।२९ एतेषां दशाभ्यो ८ रहिता जातो भौमस्य शीघ्रकर्णः ११।५।२१ बुधस्य केन्द्रे शीघ्रकेन्द्रफलं २।
५।४।२ द्विभक्तं ११।२।५० एवं दशमध्ये रहितं जातो बुधस्य शीघ्रकर्णः १२।५७।१० गुरोः शीघ्रकर्णः ११।१२।४२ शुक्रस्य केन्द्रफ
22 लं ६।२५।५८ इदमेकोनविंशतिमध्ये रहितं जातः शुक्रस्य शीघ्रकर्णः १२।२४।१२ शनेः शीघ्रकेन्द्रफलं ४।७।१४ सप्तभक्तं
०।३६।१२ इदं द्वादशमध्ये रहितं जातः शनेः शीघ्रकर्णः ११।२३।४८ अथ भौमादीनां शरसाधनमाह मंदस्पष्टेति मंदस्पष्टो
भौमः १०।२१।८।४५ स्वपातेन राश्यादिना १।१० रहितः ८।२३।८।४५ अस्मात्केवलाद्भुजांशसंस्कारं विना स्युः खंडानीत्यादि
ना क्रांतिः २३।४३।२३ त्रयोविंशत्या गुणिता ५४५।४।२९ शीघ्रकर्णेन ११।५।२१ भक्ताः फलं ४६।१।२८ स्वांघ्रूनाऽथ स्व
जडकुवात्स्वचतुर्थांशेन ११।३०।२७ रहितं पातोनमंदस्फुटदाविणगोलस्यत्वाज्जातोऽग्रलादिको दक्षिणः शरः २४।२१
१८ अत्रैतावान्विशेषः यदा भौमस्य शीघ्रकर्णः एकादशास्मिन्दामहदंतरं पतति इतिकारणात् शीघ्रकर्णेन भक्तात्
यत्फलं शरान्न ह्यभ्यां भक्तं पश्चात्स्वचतुर्थांशेन रहितं कार्यं स भौमस्य शरो भवति एकादशाभ्यधिके शीघ्रकर्णेऽनंतरं त
त्र स्वांघ्रूनाऽस्त्येव मंदस्पष्टो बुधः ११।५।२१।१५ राश्यादिपातः ०।२०।०।० अयमहर्गणोत्पन्नशीघ्रकेन्द्रेण १।७।१४।५०
रहितः ११।२।४५।१० अनेन मंदस्पष्टो रहितः २।२।८।५० अस्य क्रांतिः २१।०।५। त्रियमाहता ४८३।१९।२३ शीघ्रक
र्णेन १२।५७।१० भक्ताः फलं जातः शरः ३७।२८।२६ पातोनस्योत्तरगोलस्यत्वादुत्तरः मंदस्पष्टो गुरुः ४।१२।५२।४६ स्व
पातेन राश्यादिना २।२० रहितः १।२२।५२।४६ अस्य क्रांतिः १८।४९।१ त्रयोविंशतिगुणा ४३२।५१।२३ शीघ्रकर्णेन ११।१२।
४२ भक्ताः ३८।३६।२६ गुरोः ऊनत्रिभ्यां भक्ताः फलं जातः शरः १९।१८।३३ पातोनस्योत्तरगोलस्यत्वादुत्तरः शुक्रस्य पातो राश्या
दिः २।१० अहर्गणोत्पन्नशीघ्रकेन्द्रेण ३।५।४।३४ रहितः १०।२४।१८।२४ अनेन मंदस्पष्टः शुक्रो रहितः ११।५।२५।२५ र
हितः २।११।१।० अस्य क्रांतिः २२।३९।२३ त्रयोविंशत्या गुणिता ५२०।६।२६ शीघ्रकर्णेन १२।२४।१२ भक्ताः फलं जातः शरः
४१।५७।१४ पातोनस्योत्तरगोलस्यत्वादुत्तरः मंदस्पष्टः शनिः १५२।११।२३।४२ स्वपातेन राश्यादिना ३।१० रहितः ०।११। २२
२३।४२ अस्य क्रांतिः ५।१३।१६ त्रयोविंशत्या २३ गुणिता ११६।५।१८ शीघ्रकर्णेन ११।२३।४८ भक्ताः फलं जातः शरः

२।१२०।३७ प्रातेनक्षत्रदक्षिणगोलस्थत्वाद्दक्षिणाः भौमादीनामिते ध्रुवकलात्मकशराः त्रिगुणिता जाता भौमादीनां क
लात्मकशरा भौमस्य ०।३।३२।४२ बुधस्य १०।३।५५।१२ गुरोः ५।५४।३९ शुक्रस्य १२।५१।३२।३ शनेः ९।४।११२। एते दक्षिणक्रा
जाता ध्रुवशराः भौमस्य शरो दक्षिणः ११४३।२२ बुधस्योत्तरः ११४३।५५ गुरोरुत्तरः ०१५७।४४ शुक्रस्योत्तरः २।५।१२
शनेर्दक्षिणः ११२४।। स्पष्टा भौमादयः भौमः ११।५।५६।४ बुधः २१७।४०।१० गुरुः ४।२।१९।४९ शुक्रः २।२।१५।४६ शनिः १५
२६।४२।३० अयनांशाः १८।२० भौमादीनां क्रान्तयः भौमस्य क्रान्तिर्दक्षिणा २।२१।३४ बुधस्योत्तरा २।३२।३।२।गुरो
रुत्तरा १४।५९।१५ शुक्रस्योत्तरा २२।५।८।५८ शनेर्दक्षिणा ६।३।१० एताः स्वस्वशरेण संस्कृता जाता भौमादीनां स्पष्टाः
क्रान्तयः भौमस्य दक्षिणाः ४।५।७ बुधस्योत्तरा २३।६।२६ गुरोरुत्तरा १५।५७।१९ शुक्रस्योत्तरा २६।४।३७ शनेर्दक्षिणा ७।३७।।
॥ अथ पञ्चाङ्गानयनार्थं मन्दस्पष्टग्रहसाधनमाह ॥ वक्रकालाद्यमिति तिथिपदगतं पञ्चाङ्गस्थितं वक्रकालाद्यं तेयं
॥ आदिशब्दादुदयमार्गी यस्य ग्रहस्य शरसाधनं क्रियते तस्य पञ्चाङ्गस्थितं यद्वक्राद्यदिवक्रोदयादि तेयं तद्दिवसे तस्य ग्रह
स्य वक्रोदयादिः स्पष्टाधिकारोक्तं शीघ्रकेन्द्रं स्यात् तद्यथा वक्रास्ताद्यभागाश्च शराङ्कभाः रव्याद्युक्तं शीघ्रकेन्द्रं स्यात्
तदभिमतदिने इष्टदिवसे स्पष्टकेन्द्रस्योक्तं वगम्यागततन्मादिनाहत तद्युक्तं स्यादिना चाल्यं तस्मान्निमित्तशीघ्रकेन्द्रा
त् प्राग्वत् पूर्वोक्तप्रकारेण चरफलं कार्यं तच्चालितस्पष्टखेटे व्यस्तं विपरीतं धनं चेत् तदा ऋणं ऋणं चेत् तदा धनं तद्ग्रहो मन्
दफलभाक् मन्दस्पष्टो भवति वेत्यथवा तस्मात् तारा ग्रहस्यात् ॥ आदिशब्दात् हत्कर्मादि संवत् १६६३ शाके १५२८ चैत्रशु
क्ल ८ गुरौ तद्दिने शुक्रास्तज्ञानार्थं ॥ अहर्गणादि क्रियते चक्रं ८ ॥ अहर्गणः ७४३ स्पष्टः ११।२।१२।३७ शुक्रस्य शीघ्रकेन्द्रं
११।८।३३।५२ रवेर्मन्दकेन्द्रं २।२६।३७।४८ मन्दफलं २।१०।३२ संस्कृतः स्पष्टः ११।२३।२२।४८ चरं ऋणं ३३ संस्कृतः स्पष्टो
रविः ११।१२।३८।२६ स्पष्टगतिः ५९।० शीघ्रकेन्द्रं ११।८।३३।५२ शीघ्रफलार्धं ऋणं ४।३०।१२ संस्कृतः शुक्रः ११।६।५।१७
मन्दकेन्द्रं ३।१३।८।१२ मन्दफलं धनं १।३०।१० मन्दस्पष्टः शुक्रः ११।२२।५२।३७ शीघ्रकेन्द्रं ११।७।१।५२ शीघ्रफलमृणं ९।
३७।४८ स्पष्टः शुक्रः ११।१३।४।२९ स्पष्टगतिः ७४।५२ मन्दस्पष्टखेटात् इत्यादिना क्रान्तिरुत्तरा २३।५६।२८ शीघ्रक
लाः १८।१४।४० ध्रुवशरः शरो दक्षिणः ३।१२।५ ॥ अथ दृक्कर्मसाधनार्थं नतांशसाधनमाह प्रागिति प्राक्पूर्वोदया

लग्नसाधने त्रिभेण राशित्रयेण वर्जितात् स्वस्फुटकरेखाहात् क्रांतिः साध्या पश्चिमोदयाहे राशित्रयेण संयुतात् क्रांतिः सा
२२ ध्या ॥ अत्रांशैः संस्कृता नतांशाः स्फुटीत्यर्थः स्पष्टः श्रृंकः १।१।१७।१८।२९ पूर्वाह्नात् लग्नसाधनार्थं त्रिभेण रहितः ८।१।२
१४।२९ अस्य क्रांतिर्दक्षिणा २२।५६।४२ अत्रांशैः संस्कृता जाता नतांशा दक्षिणा ४९।२२।२४ अथ दृक्कर्मसाधनमा
23 ह षट्शैलेति नतांशाः ४९।२२।२४ अस्य दशमांशाः ४ एतन्मितयोगः ३७ अंशैः ९।२२।२४ प्राप्त १।१२।४०
४८ अस्य दशमांशेन १।१।६।४ एतन्नवेंदुकरघ्नं युतं ७।१।६।४ शरांगुल ३०।१२।५ हतं १२४६।२०।३९ द्वादशभक्तं
फलं कलादि दृक्कर्म १०३।५१ नतांशाशरयोरेकादिक्त्वात् धनं नतांशशरयोरेकादिशि धनं भिन्नदिशि ऋणं परेपाक्षि
मालोदये साधनमाने व्यस्तं विपरीते देयं भिन्नादिशि धनं एकादिशि ऋणमित्यर्थः स दृग्ग्रहः दृक्कर्मदत्तग्र
हो भवति स्पष्टः श्रृंकः दृक्कर्मसंस्कृतः १।१।१४।५८।२० एवं दृक्कर्मदत्तग्रहस्योदयास्तदिनज्ञानार्थं गतगम्य
लग्नमाह ॥ कल्योऽस्तो रविरिति अर्कः स्पष्टः दृक्खचरो दृक्कर्मदत्तो ग्रहः तयोर्मध्ये अस्तो रविः कल्यः अ
धिको यः तल्लग्नकल्पं तयोर्लग्नार्कयोर्मध्ये अथ न्यूनांशं दत्वा प्राग्वत् अर्कस्य भोग्यहत्यादिना एकरा
शिस्थत्वेन तदंशान्तरहितेत्यादिना कालः मध्यः पश्चात् पश्चिमोदयसाधनेऽपि चकारार्कयोः षड्राशियुतयोर्लग्ना
र्कयोः कालः साध्यः पलात्मकः षष्टिभक्तो घटिकात्मको भवति ता घटिकाः षड्गुणिता दृष्टाः कालांशाः
स्युः अमीभिरिष्टकालांशैः पूर्वोक्तस्थिरकालांशेभ्यः अधिकैरस्तोऽगम्यः ऊनैर्गतोऽस्तः उदयस्तु अधिके।
गतः न्यूनैर्गम्यः अर्कः १।१२।३।२६ दृक्कर्मसंस्कृतः श्रृंकः १।१।१४।५८।२० अनयोर्मध्ये अल्पः श्रृंकः स
एव रविः १।१।१४।५८।२० अनयोर्लग्नांतररविः १।१२।३।२६ अयनांशाः १८।८ अयनांशयुक्तो रविः ०।२०।६।२०
अयनांशयुक्तो लग्नं ०।१।१४।०।२६ अनयोरेकराशिविषमानेनांशांतरं ८।३४।६ अनेन मेषोदयो ३२ गुणि २२
तः २८९।३६।६ त्रिंशद्भक्तो जातः कालः ९।३ षड्गुणः जाताः ५४ कालांशाः ६।१८ श्रृंकस्य प्रोक्तकालांशाः ९
अयं गम्यत्वं ऋक्चंद्रयोः कालांशानां संस्काराः सन्तीति लग्नमाह ॥ स्यादिति एतावत्कालं यः ३०० सायनश्रृंक

23A

स्योदयः २२।०अनयोरंतरं ०।१८।४३ विहृतं फलमंशादि २।५५।४२ शातवये ३।०३ उदयस्य न्यूनत्वं हृतं दृक्कर्मलवाः ५
ने २।५०२।५०।२ अनयोः संस्कृतिः १।११।४२ एषां पंचमांशाः अलं ०।१४ शुक्रस्य कलांशाः ९ पंचमांशोनं संस्कारिता
जातास्पष्टाः ८।४६ शुक्रस्य रतो स्याद्युमप्यालविलोयं नवेद्यादिनोदयास्तयोरंतरं लवितामित्यर्थः का
लांशाः ६।४६ एभ्यः २६ कालांशाः ६।१८ न्यूनाः ०अतो न तास्तः ०अथ पश्चिमास्तयनमाह ॥ रवाग्निमिरिति ॥
कथ्यतांशाः ६।४६ २६ कालांशाः ६।१८ ०अनयोरंतरभागाः ०।२८ ०अस्य कलिकाः रवाग्निभिः ३०० गुणिताः ८४०० २८
पूर्वास्तस्य साधनवाय नरूपस्याधिष्ठितराशयुदयेन २२। भक्ताः ३८।०।४२ परतः पश्चिमास्तोदयस्तितस्य
मेन सायनरवेः रुदयास्तमोदयेन भक्ताः कार्याः रविमुक्तः गत्यंतरेण २५।५२ भक्ताः फलं ०अस्तस्य गतदिनानि
२।२२।३४ चैत्रशुक्लाः स्मांसकाशात् पूर्वमिर्मिर्दिनादिके २।२२।२४ शुक्रस्य पूर्वास्तः वक्रिणि यस्योदयास्तः
साध्यते स चेद्वक्री न दा गतयोगेन भक्ताः ०अथ गतस्योदयस्तानमाह पलभा ३ इति पलभा ५।४०।५० अंगुलानि ४६।०० ०अने
न गजशैलभागाः ७८ रहिताः २२ वसुरवेचरलवाः ६८ युक्ताः १४६ एते त्रिंशद्भक्ताः राश्यादि वृषमेषराशौ ०अंशादयेऽस्तः
सिंहस्मरेऽर्के चतुर्विंशतिभागोदयः ०अथ ग्रहाणां नित्योदयास्तं तानार्थं दृश्यादृश्यलक्षणमाह रवेचरोर्केति ०अ
र्कास्तकाले सूर्यास्तसमये खेचरो ग्रहः कार्यः सूर्यस्य ग्रहः स षड्गुणसूर्यादधिकः केवलं स्वल्पस्त्वेन दास ग्रहोनिशि यं
रात्रौ उदेति उदयं प्राप्नोति ०अन्यथा तद्विपरीतश्चेत्तदा ०अस्तं प्रयाति ग्रहः सषड्भौ तोस्यः सूर्यास्ति कदूत्यर्थः ०अथो
०आनंतर्ये एवं दृश्यलक्षणे सति सग्रहः पूर्ववपश्चात्स्पष्टदृक्कर्म मायिविधेमः उदये पूर्वदृक्कर्मदेयं ०अस्ते पश्चिमदिक्क
र्म देयमित्यर्थः शाके १५२४ वैशाखकृष्ण पूर्णिमास्यां गुरोर्नित्यास्तसाधनं स्पष्टः सूर्यः १।५।४३।३७ स्पष्टागतिः ५७।
३७ स्पष्टो गुरुः ४।२।४९ स्पष्टागतिः ५।२२ मंदस्पष्टो गुरुः ४।१२।५४।४६।४२ मंदस्पष्टागतिः ४।४२ दिनमानं २२।४६
सूर्यास्ते चालितौ सूर्यः १।१४।२२।२३ गुरुः ४।२।१२।४६ मंदस्पष्टो गुरुः ४।१२।५५।१९ स्वपातयाऽ२०रहितः ०।२२।५५।१९
केवलाक्रांतिः १८।४९।४९ शीघ्रकर्णः १।११।२।४२।२२ अंगुलाद्याः शर २।उत्तरः १९।१८।५२ स्पष्टो गुरुः ४।२।१२।४६ अयनांस
बद्धार्को ०।५।४३।३७ न्यूनः केवलाधिकः इति रात्रावस्तं गमिष्यतीति निर्णीतं ०अथ पश्चिमास्तस्य साध्यत्वा।

२४
ग्र.टी.
24

त्रिर्भुक्तः ७।२५।२।४६ ग्रस्य कांतिर्दातिला १८।२२।४१ तत्रांशैः संस्कृता जाता नतांशाद्विला ४३।१८।२२ इष्टकर्मक
लायां पुनं ५५।१८ इष्टकर्मसंस्कृतो ग्रहः ८।२।१८।४ अथ राज्यो ग्रहोदयमानस्य योगतघटिकाज्ञानमाह ॥ उक्रमेति उक्र
मे उदये साध्यमाने स्वगाः इष्टकर्मदत्तग्रहात् यातः कालः भुक्तकालः साध्यः प्रस्य षड्भुक्ताद्ग्रहाद् भुक्तकालः
साध्यः स कालः सषड्भार्क स्वभोग्यकाले नान्वितः भुक्तमध्योदयः एवमस्योक्रमाल्लघटिकादिको रात्रिया
तो भवेत् तात्कालिकग्रहात्स कालः पुनः साध्यः स्पष्टः स्यादित्यर्थः सषड् इष्टकर्मदत्तग्रहात् भुक्तका
लः ५।२९ सषड् सूर्यात् गतः ६।११।८।२२ भोग्यकालः ६।४ भुक्तभोग्ययोर्योगः २६।२ धनुः २६२ मकरोदये ४६ या
भ्यां युतः ८८९ सूर्यास्ताद्भिर्घटिकाभिः १८।५९ गुरोरस्तः प्राभिर्घटिकाभिश्चालितो ग्रहः तत्र लग्नं ४।२
९।२८ रविः ११।६।२८।२६ लग्नभुक्तं ५९ रविभोग्यं ६।१ अनयोर्योगः २८० धनुर्मकरोदयैर्युतः ८८६ वा
स्तः जातः स्पष्टः कालः १८।४६ अथ तात्कालिकचंद्रं विना कालस्पष्टीकरणमाह ॥ इंदोरिति चंद्रस्य का
लो गोपलात्मनः नवर्षपलेरुदये युक्तः अथैतदूनः प्रतिघटिकं द्विद्विपलैर्युतः द्विघ्नघटिकातुल्यप
लैः पलस्थाने युक्ते इत्यर्थः स स्पष्टः कालः स्यात् एवं कृते तात्कालिकचंद्रात् पुनः कालः साध्यः इति प्र
योजनं नास्तीति सूचितं इति ग्रहोदयास्ताधिकारोदाहरणं अथ ग्रहच्छायोदाहरणं तत्र रात्रौ ग्रहस्या
दृश्यादृश्यत्वज्ञानं दिनगतसाधनमाह ॥ प्रागिति शाके १५२२ वैशाखकृष्ण ९ शनौ रात्रौ दशघटिकाः
चंद्रस्य छायासाधनं क्रियते तत्राहर्गणः १११ प्रातर्मध्यमाः सूर्यः ०।२०।५६।२२ चंद्रः ३।२६।५८।३७ उच्चं ७।२२
४।६।३ केंद्रः २।२२।१६।१२ रवेर्मंदकेंद्रं ३।२९।२२ मंदफलं धनं १।४९।४ संस्कृतो रविः ०।२२।४६।२६ अयनांशाः
१८।८ [illegible] एवं संस्कृतः स्पष्टो रविः ०।२२।४४।४९ स्पष्टगतिः ५९।५८ फलत्रयसंस्कृतश्चंद्रः ३।
२६।२।५।२२ मंदकेंद्रं ३।२५।२८।५२ मंदफलं धनं ४।२२।१० संस्कृतः स्पष्टश्चंद्रः ४।११।२२ स्पष्टगतिः ८।९
९ दिनमाने २९।२६ सूर्योदयाद्गतघटीभिः ४।२६ चालिताः सूर्यः ०।२३।२५।४८ चंद्रः ४।१०।५६।२९ [illegible] २४

२५A

ङ्गः २।३२।४५।४८ व्यग्रशुद्धः ११७।१५।१३ उन्नतः ३।२ः द्युः ५।४४ त्रिभवर्जितस्फुटः ११।०।४६।३९ अस्य क्रान्तिः उत्तरा ०।१९।४९
०अक्षांशैः ३२।२६।७२ संस्कृता जाता नतांशाः दक्षिणाः ५।३।३० पूर्ववृक्कर्मकलाद्यः अंशाः ६।४९ दृक्कर्मसंस्कृतस्फुटः ४।१०।
२९।५० रात्रिगतघटी ३० लग्नं ०।२६।२५।३२ पूर्ववृक्कर्मदत्तस्फुटोऽलग्नाद्यस्थः ०अस्मिन्लग्नाः राशिः २६।२४।३२ दक्षिणोन
३६ घटी ३३ स्वस्फुटः सायनदृक्कर्मसंस्कृतस्फुटस्य भोग्यकालः ५ सायनलग्नस्य भुक्तकालेन ५६ युक्तः ६१ ग्रह
लग्नयोर्मध्ये सिंहादारभ्य मकरपर्यन्तं मेषादिघटाः योगेन १२५५ युक्तः १६१८ षष्टिभक्तः जातो ग्रहस्य दिनगतका
लः २९।३८ एवं स्फुटस्य दिनगतमनेन वपलरहितं जातं स्फुटस्य दिनगतकालः २९।३९ ०अथ ग्रहस्य मानमाह जिनाशैः
दृक्कर्मदत्तं चेत्सायनमुन्नतं ५९ अंशलग्नः ३।२३ उन्नतः द्युः ५।४६ ०उन्नमा ५।४५ युः २।११।५८ चतुर्णि शानि निर्मितः फलं पलात्म
कमुन्नतं १।५।१६ शरस्यान्तरत्वात् ०अनेन स्वं ५९ संस्कृतं जातं स्वं ०।४।४६ ०अस्मात् दिनमानं २९।३८ ०अथ ग्रहस्य तुविग
तात् भागुक्तदिनगतकालात् छायायां साध्यं ०अथ वरभादेः ग्रहस्य छायायन्त्रभागेभ्यः रात्रिगतघटिकादिकं वुवे ०यन्त्र
इत्यनुवृत्तिः ०भारादीनां भौमादीनां द्युतिपरिगमः छायालग्नं यन्त्रवशात् स्वदेशमालीस्यात् तद्यथा ग्रहस्य यन्त्रवेधादिना
यन्त्रभागा ज्ञेयाः यन्त्रभागेभ्यः कर्णः कर्णच्छायायन्त्रभागेभ्यो दिनमानेनाप्तेयं दिनगतकालः २९।२९ दिनमानात् २९।३८
शुद्धो जातः शेषकालः ०।२९ ०अयं उन्नतसंज्ञकः पश्चिमकपालस्थितविद्यमानत्वात् उन्नतं दिनार्धात् शुद्धं जातं पश्चिमनतं
०।१५ ०अत्र कर्णः १२।१९ स्वदेशे वरं ४।४४ हारः १२८।५६ समाख्याः २०।१० भ्रमितनोहरः ०।२५ भाज्यः ५७।२५ ०अङ्गुला
यः कर्णः ५।५२ ३६ छाया १०।२८ ०अथ छायासाधनमाह ॥ पश्येदिति जलादौ प्रतिबिम्बं तत्रैव तं पश्येदिति दृष्टौ स्थेव
लं वंगलयेत् यत्र सौ लंबः पतति तस्मात् जाते प्रतिबिम्बमध्ये अङ्गुलात्मकं गणनीयं तद्यथा दशाङ्गुलं दृष्टौ च नमस्कोक
लमेगुलादिका छायास्यात् ०अथ ग्रहस्य द्युगतकालसाधनमाह ॥ छायातोनुमानादिति ०प्रत्युमानात्पापात्राशिगतघ
टिकाः ६० तानकालिकं च वुद्धास्वदेशे चरं ४।४४ दिनमानं २९।३८ ३६ छाया १०।२८ ०अस्य विलोमविधिनाकगतसाधनं
कर्णः १५।५२ भाज्यः ५७।२५ भ्रमितनोहरः ०।२५ भुक्तकर्णः १२।१९ मध्यहारः १२८।५६ नतं पश्चिमं ०।१५ दिनार्धेन १४।४९।
युतं जातो ग्रहदिनगतकालः २९।२९ एवं स्वदिनमनेन वपलसहितं जातं स्वदिनगतकालः २९।३९ ०यदि
नग्रहादर्पदिनगतरात्रिशेषकालस्थानमाह ॥ प्रागिति पूर्वदृक्कर्मसंस्कृतस्फुटः ४।१०।२९।५ पाङ्ग्राशियुक्तः लग्नं ६।२२।२५।४८

॰अनयोर्मध्ये ऽल्पस्पष्टः सोर्कः कल्पितः ॰अनयोरन्तरे कालः ॰अर्कभोग्यः १५ तनुभुक्तः ११२ युतौ १४८ मध्ये कन्यायां ... तुलोदयेन
२५ क्तः ११२ युतौ १८७ जातो ग्रहस्य वहस्पर्धादल्पात्वात् द्वादशोदये दिने शेषकालः १११२८ सकालो ग्रहस्योदयेऽस्मात् घुशेषे रात्रौ तो
भवति कल्पितस्याति यदि स्वल्पशेषे सति ग्रहे सवहुस्पर्धादल्पेघुशेषः ॰अधिके रात्रिगतः स्यादित्यर्थः ॰यथस्पर्धोल्लाद्रात्रिगत
२५ मानं तेनेति तेनघुशेषेण स्पर्शोक्तो घुपातः ऊनः रात्रौ तेन सहितः कार्यः एवमर्कास्तमयकेतः स्पर्धाल्लादनेतरं निशिष
पातः रात्रिगतकालो भवति चेत् ग्लावर्क्षडस्य कालस्तदा ॰अनुमितघटी ... चेत् तथा कल्पितघटिकाभ्यः
॰आगता घटिका ॰अल्पावा ... त्यर्थः तावदेवं ... तत्समफलैः सकालः ॰अल्पश्चेत् युक्तः ॰अधिकश्चेदूनः कृतेः
सकालः स्फुटो भवति ग्रहघुपातः २१७१८ घुशेषेण ...१२८ रहितः जातः स्पर्धाल्लाद्रात्रिगतकालः १० ... घटी पाधि
कारोदाहरणं ॰अथ नक्षत्रपाधिकारोदाहरणं तत्रतावन्नक्षत्रधुवकानाह दाखादिति मूलादिति दाखात् ॰अश्विनी
मारभ्य ॰अष्टाविंशतिनक्षत्राणि दस्रादयः ... ताः सर्वेषां नक्षत्राणां क्रमात् ॰ये शराधुवाः स्युः ते विंशाङ्कताः राश्यादयो भवंती
त्यर्थः एते धुवाः दक्षायन... सन्ति ... दक्षिणे... त्यर्थः ॰अथात ... नक्षत्राणां
... शरः पलभयाः गुणयः द्वादशभक्ताः फलं भागादि ... धुवे ... कपाले ... पश्चिमकपाले ... लं
... दक्षिणशरे उत्तरशरे विपरीतं ... कपाले ... पश्चिमकपाले ... नित्यर्थः ते स्वदेशे नक्षत्रधुवाः स्युः॥
॰अथ नक्षत्राणां शरमानमाह॥ दिशिति ॰अथ प्रजापतिप्रभृतीनां धुवाशरकानाह प्रजापतिरिति ॰अथैतेषां शरमानमाह ॥५॥
तेषामिति स्पष्टोर्थः ॰अश्विन्याः शरः १० पलभा ५।४५ घ्नः ५७।३० द्वादशभक्तः फलं भागाद्यं ४।४७।३० ॰अश्विन्याः धुवकोने
न०।१८ उत्तरशरत्वादूनः जातः कार्यां ॰अश्विन्युदये धुवः ०।१२।१२।३० फलेन युक्तः जातोस्य धुवकोऽश्विन्याः ०।१२।४७।३०

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू	उ	अ	श्र	ध	श	पू	उ	रे	ब्र	ब्र	अ	अ	अ	लु	उदयं
० ७ १२ ३०	० १५ १५ ०	१ ५ ३६ १५	१ २१ २३ ४५	२ ६ ७ ३०	२ ११ १६ २५	३ १ ७ ३०	३ १६ ०० ००	३ २० २१ २५	४ ८ ०० ००	४ १२ २५ ००	४ २८ ४६ २५	५ २५ १६ २५	६ ३ ७ ३०	६ ० १६ २५	७ २ २८ ४५	७ १६ ७ ३०	७ २१ २६ २५	८ ५ ५० ००	८ ७ २३ ४५	८ २३ २७ ४५	८ १८ ७ ३०	८ २० ७ ३०	८ २८ ४५ ००	१० २० ०० ००	१० १२ ३० ०	१० २६ ३० ४५	०० ०० ०० ००	१ १२ १८ ४५	१ ११ ७ ३०	१ १९ १० ००	३ २६ २४ ००	६ [illegible] २२ ४५	३ १० २० ००	धुवकाः
० १२ ७ ३०	० २६ ४५ ०	१ १० २३ ४५	१ १६ ७ १५	१ २७ १२ ३०	२ ०० ४३ ४५	२ ६ ५२ ३०	३ १६ ० ०	३ १३ २८ ४५	४ ८ ० ०	४ ३ ५ ०	५ ११ २२ ४५	५ १८ २३ ४५	६ २ २ २२	७ ५ ४३ ४५	७ १ २१ १५	७ १३ २ ३०	७ १६ २३ ४५	७ २८ १० ००	८ [illegible] ३६ २५	८ १८ ३६ २५	८ २३ २६ ३०	९ २९ २२ ३०	१० १६ २५ ०	१० २० १० ००	११ ६ ३० ०	११ १९ ५६ २५	०० ०० ०० ००	२ १९ ४५ २५	२ २० २२ ०	१ २६ ५० ००	१ १३ ३५ ०	४ ६ २६ ५	२ १ ५० ००	स्फुट धुवकाः

२५

एवं कृते जाता उदयाल ध्रुवकाः ॥ अथ स्वमध्यस्य नक्षत्रध्रुवा ज्ञायन्ते तत्राह ॥ स्वमध्येति स्वमध्ये वर्तमानं यन्नक्षत्रं तस्य य
उक्तो ध्रुवः ॥ अथ पत्र मध्येनेत्यादि तस्मादस्फुटं शरसंस्कारं विना चरं साध्यं चरादिना ऋतस्वदेशकालः स्वमध्यस्थ
नक्षत्र ध्रुवस्वरूपं प्रकल्प्यः ॥ अयनांशान् दत्वा स्वदेशोदयैर्लग्नं साध्यं तस्मिन्नक्षत्रे स्वमध्यस्य सति तल्लग्नं स्यात
तल्लग्नं अंगभान्विनार्कः सषड्भस्वपः तयोरन्तरे अर्कस्य भोग्य भुक्तादिना कालः साध्यः ताः स्वमध्यस्थनक्षत्रे
स्वर्यरात्रिगत घटिका भवंति स्वमध्यस्याश्विनी ध्रुवकः ।०।८ अयनांशाः ।१८।१० सायनः ०।२६।१० अस्माद्वं ४९

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू	उ	अ	श्र	ध	श	पू	उ	रे	प्र	ब्र	अ	अ	अ	लु	सायन ॥
१५	१६	१६	१६	१६	१६	१६	१६	१६	१५	१५	१४	१४	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१४	१४	१४	१५	१६	१६	१६	१६	१४	१६	०।२६
४२	११	३७	३७	५५	३७	२६	५५	१	२६	१२	४५	२०	५८	३७	१६	१२	५	२	४	१२	१२	२६	१९	२९	५१	३६	३४	५५	५१	५६	५६	२०	५६	१०।७

अतो दिनार्धं १५।४९ एवं जातानि सर्वेषां दिनार्धानि एभ्यः लग्नं साधनं ॥ अश्विनी ध्रुवकः ०।८।२९ कालः १५।४९ ल
ग्नं ३।२४।४६ एवं जातानि सर्वेषां मध्यलग्नानि ॥ अथोदयनक्षत्र ध्रुवो लग्नतुल्यो ज्ञात लग्नस्यादिद्रोग्यकालः २८ गतं तत्राह
उदयेति उदितउदयं प्रभुवत् पश्चात्तु तस्य स्वदेशजः ध्रुवकः स एव तात्कालिक लग्नं स्यात् ॥ अस्य प्राग्भुवतो ध्रु
वकः षड्राशियुक्तः ॥ अस्तलग्नं स्यात् तत उदयस्य लग्नतः सषड्भार्कतः प्राग्वत् रात्रिगत घटिकाः साध्याः ॥ अश्वि

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू	उ	अ	श्र	ध	श	पू	उ	रे	प्र	ब्रु	अ	अ	अ	लु
३	३	४	४	४	५	६	६	६	७	७	७	८	८	९	९	१०	१०	१०	११	११	११	०	०	२	२	२	३	५	४	४	५	८	५
१३	२४	९	१९	२९	६	१३	२४	२५	४	१९	२५	७	१९	५	१८	२	१०	३७	२६	२५	३०	१५	२९	४	८	१८	१	१	२६	२३	१९	११	२०
४४	५२	२६	४८	२०	११	८	३१	४८	२१	५४	३१	५३	२४	१९	२४	३५	३७	३६	४३	१६	५९	१६	१	२	३	४१	१६	२६	३१	४४	४३	२४	४१
४६	३६	२०	१२	२६	२९	४८	१८	४१	१८	१२	२	९	४	१२	११	३	३०	३७	२२	००	४१	११	३७	१४	२६	३१	२८	५२	२२	३७	५०	४	५६

न्युदयध्रुवकः स्वदेशी ०।२।११।२०। अथ तात्कालिकलग्नं अस्त ध्रुवकः ६।२।११।२० षड्राशियुक्तो जातोस्तलग्नं ६।२।१
११।२० एवं सर्वेषामुदयास्तलग्नानि वोध्यानि ॥ अथ स्थिर लग्नानि सदीनायानि कार्याणि इत्याह इति वैजदेशव
लभायशात इति इत्यनेन प्रकारेण वैजदेशे पलभाय शात उदयं ॥ अथवा स्वमध्ये वास्तमये वा जन्म प्राग्वत्

स्वदेशो

२६ ग्र. टी. 26

॰भक्षिन्यादिनतत्रैवसुस्नसुधीः बुद्धिमान् स्थिरलग्नात् कालिसरवार्थं विदधीत कार्यादित्यर्थः एवं जातानि उद-
यमध्यास्तलग्नानि ॰अथ नतत्रांशच्छायायंत्रलंबादिरात्रिगतानमाह। निजदेशेति पूर्वोक्तप्रकारेण निजदेशभु-
जात् भुजात् औदयिकात् उक्तशराद्यपंचकलंबादिरवेरवतस्यात् एतदुक्तं भवति स्वदेशीयचंनतेन भुजकांग्रह-
पृष्ठैस्तस्माद्वरं साध्यं तद्वरं जिनामोत्ताभाग्रइत्यादिनास्पष्टं कार्यं तस्माद्दिनमानं कार्यं स्वदेशनतत्र भुजात् प्राग्ह-
ष्टिकर्मखचरइत्यादिना नतत्रगुजातः साध्यः तस्माद्गतं कार्यं तस्माद्भुतानवातिगुणितमित्यनुभ्रमतमित्या-
दिनाकर्णः साध्यः तस्मात् छंत्रभागाश्चछायादेरविरात्रिमातग्रहवड्डेयं तद्यथा छायायाविलोमविधिनाऽनुपातः

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	ति	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	
० २ १२ ३०	० १५ १५ ०	१ ५ २६ १५	१ २१ २३ ४५	२ ६ ३७ ३०	२ ११ १६ १५	३ १ ७ ३०	३ १६ ० ०	३ २० २१ १५	४ [illegible] ० ०	४ २२ १५ ०	४ २८ ४६ १५	५ २५ ३७ १५	६ ३ १६ ३०	६ ० २८ १५	७ २ ३७ ४५	७ २६ २६ ३०	उदयलग्नानि
३ १३ ४४ ०	३ २४ ४२ ३६	४ ९ ३४ २०	४ १९ ४८ १२	५ २ २० २६	५ ६ ११ २९	६ ३ ८ ४८	६ १४ ३१ ८	६ १५ १८ ४५	७ १४ ३१ १८	७ १९ ५४ १२	७ २५ ३१ ३	८ ७ ५३ ९	८ १९ १४ ४	९ ५ १९ १२	९ १८ १४ ११	१० २ ३५ ३	मध्यलग्नानि
६ १२ २३ ३०	६ २६ ४५ ०	७ १० २२ ४५	७ १६ ३७ १५	७ ३७ १२ ३०	८ ० ४३ ४५	९ ६ ५२ ३०	९ १६ ० ०	११ ३ ४५ ०	११ ११ १३ ४५	११ २४ ४३ ४५	० २ २ ३०	१ ५ ४३ ४५	० २ २ ३०	१ ५ ४३ ४५	१ १ ३० १५	१ १३ २ ३०	अस्तलग्नानि

ज्ये	मू	पू	उ	अ	श्र	ध	श	पू	उ	रे	अ	अ	अ	अ	अ	शी	
७ २१ ५० ५०	८ ५ ३३ ०	८ ७ ३३ ४५	८ ३२ ७ ४५	७ १८ ३७ ३०	८ ३० ४५ ३०	८ २८ ० ०	१० २० ० ०	१० १२ ३० ०	१० २६ ३ ४५	० ० ० ०	११ १२ १८ ४५	१ ११ ३७ ३०	१ १९ १० ०	२ २६ २५ ०	८ १ ३० ४५	२ १० १० ०	उदयलग्नानि
१० १० ७ ३०	१० ७ ३४ ७	११ १६ ४३ १२	११ २५ १६ २०	११ २० १ ४१	० १५ २ १९	० १९ ३६ ३७	२ ४ ४० १४	२ ८ १६ ३६	२ १८ २६ ३१	३ ७ ३१ ८	५ १ ४४ ४२	४ २६ ४२ ११	४ ३३ ३७	५ १९ ५०	८ १९ १४ ४	५ २० २१ ५६	मध्यलग्नानि
१ १८ ३३ ४५	१ २८ १० ०	२ १२ ३६ १५	२ १८ ३६ २५	३ ३७ ४२ ३०	३ ५९ २२ ३०	४ ३ ५९ ०	४ २० ० ०	५ ६ ३० ७	५ १९ ४० १५	६ ० ० ०	८ १९ ४१ १५	८ १० २२ ३०	७ २६ ५० ०	७ १३ ३५ ०	० ४ २६ २५	८ १ ५० ०	अस्तलग्नानि

स्वदेशभुजावान्प्रागवत् खचरांगभादयभान्वोरित्यादिनायुशेषोराश्यंतीनोवासाध्यः तदेनेतरंतेनोनोऽस्य

वेसहितं इत्यादिना राशित्रिगतं ज्ञेयं ॥ अथ यवाराशौ यं सबैधादिना नवनस्य यं भागा ज्ञेयाः पंचभागेभ्यः ३ अधिकेन त्या
शित्रिगतं वा ज्ञेयं नवत्र्यहग्रहयोगः ३ ऋक्षवेद्धयः ग्रहभुक्तिवेद्धयः परं तु ॥ आचार्यलोचनोक्तः नक्षत्र. गुरुणानु
सिंहदेवक्षेनक्षत्रकं करणेन नक्षत्रग्रहयोगोक्तः तद्यथा गुरुरभक्षक्षकांतरलिप्तिका युगतिभुक्तिः ताहिगता
गतैः फलादिनैर्युवरे धिकहीनके भुक्तिरिहितरया स्वल्पवक्रिणि ॥ अथ ग्रहाणां रोहिणीशाकटभेदं तत्फलं चाह
गाविनगकुल्लवेति स्वगोग्रहः गविवृषभे स्थितः चेत्तदा सग्रहः कशाकटं रोहिणीशाकटं भिनत्ति भित्वा गच्छती
र्थः यादि ॥ अस्य कुजो मंदः शनिः ३ उपलक्षणं दक्षोद्भिनत्ति तदा जगतयोलोकानां महती पीडा स्यादित्यर्थः ॥ अथ चंद्रश
कटभेदसमयमाह ॥ स्वभीनादिति स्वभीनो राहोः अदितिभतः पुनर्वसोः ॥ १७ ... संस्य ... तिस नदाशीतांशुः
चंद्रो रोहिणीशाकटं भिनत्त्येव भौमशन्योः शाकटभेदः युगांतरे स्यात् स च शाकटभेदः इह शिखपाते खांशु
धयः स्वयमाह इत्यादिरूपे सति इदानीं न भवति वृषभे ग्रहे स्वपातयोः पंचाशदंगुलाधिको याम्यः शरो न गच्छ
तीत्यर्थः इति नक्षत्रच्छायाधिकारोदाहरणं ॥ अथ सूर्यो गोन्यधिकारोदाहरणं शाके १५२५ ... गुरुलघु
सूर्यो गोन्यावलोकनार्थं महर्गणः चक्रं ८ ० अहर्गणः ८०३० अस्मात् मध्यमः सूर्यः ११।१६।२५।५८ चंद्रः ३।११
१०।३१ ...।२४।५।१४।८ राहुः ३।२२।२८।३८ रवेर्मंदकेंद्रं ११।११२६।६ मंदफलं धनं ११।८।२२ ... स्फुटो रविः ११।५।१८।
१६।२ अयनांशाः १८।१८ चरं ऋणं ११।१० स्पष्टो रविः ११।५।१४।०२ स्पष्टा गतिः ५।१२० फलं चयपस्तु ... चंद्रः ३।२।११
मंदकेंद्रं ४।११।४।१२० मंदफलं धनं ३।२८।१२।१ स्पष्टचंद्रः ३।१२।३१।५१ स्पष्टागतिः ८३१।१ दिनमानं २२।३८।
॥ अथ चलनसाधनार्थं गणेशव्यतिपातसाधनमाह मासस्य प्रथमेति मंतिमेतिमेत्यति मासस्य प्रथमे चरणे ॥ मध्ये चांश
तिमे चरणे भुक्तिपाति पदमारभ्याश्मीपर्यंतं प्रथम चरणः कृष्णाष्टम्याः दशपर्यंतं मंतिम चरणः तत्रत।
स्मिन् अमीष्टे दिने चंद्रस्पष्टः सूर्योन्यतिरवलोक्यते तदिवसे तपनात्समयोदये भुक्तिपते सूर्य स्त्यकालीनरविचं
द्राभ्यां नतिश्चियः स्पाचयवाः कृष्णपते सूर्योदयकालीनरविचंद्राद्वैव्यतिपातयः स्पावंवाः घटीपलाघवयव

म घ

स्फुटिताः कार्याः अत्र स्पष्टेस्पष्टार्था सामयस्य समये यद् गतो भवति रविर्बलोक्यते कृत्स्नपदे स्पष्टार्थादवमन्यार्थः । अर्थात् स्पष्टार्थ
२७ दिक् सार्धं ततस्तिथिर्भुक्तं गतो भवति नैव ग्राह्येति सिद्धं स्पष्टार्थे संचालिताः स्पष्टार्थः ।१।१८।११।१२।रवि चन्द्रः ३।१९।४०।१२। राहुः
२७ स्पष्टार्थे गताः सावयवास्तिथयः ५।७।१२० यदा पंचांगस्य रवि राहुः सावयवास्तिथयस्ते स्फुटेनैतदा चन्द्र
27 साधनमाह रविहतेति स्पष्टार्थे सावयवास्तिथयः ५।७।१२० रविहताः १२ हताः जाताः अंशाः ६।१२।१० स्पष्टार्थे भुक्तो
११।१८।११।२।१२ मास पूर्ववद् दत्त्वादयं तेरंशो युक्तो जातश्चन्द्रः ३।११।४०।१२ यदा अहर्गणाच्चन्द्रः साध्यते तदा एतस्य अ
ओजनं नास्ति गताः सावयवाः तिथयः ५।७।१२० नृपा १६ गुणाः ८।५७।१२ वर्जित तिथ्या १६।१२।४।१२ ऊना ५५।४२
।१२ ग्रहतमयाः ५।४५ गुणिताः २।१२।१२।५५ पंचदश भक्ताः फलं भागादिकमन्तरं दिवं १।१२।१२ अंशस्य भोगं अन्तरभाग
तिभागैः ३।१२।४।१२ संस्कृतो जातमन्तरं ४।३।६।१० व्यगुणः १७।१२।५।१२ अस्मात् पतिथि भुक्त्यादि रविचन्द्रौ साधितौ अ
गुणाब्धः ३।२।३ अन्तरं ४।१२।१२।५ त्रिगुणिताः १२।८ शादि हृतं ३।२।२।४।१२ चन्द्रक्रान्ति हृतं ८।१२।६।१२ प्राप्तानीतं भागा
द्यन्तरं फलं ४।३।६।१०।६६ व्यस्तादिकं २।१२ भागैः संस्कृतं ४।११।१५० तुर्दचे द्वयस्य व्यस्तक्रान्त्यंशेन संस्कृतं जातमन्तरं १२।
२४।५।१२ दृष्टिगुणितं तिथिभि ९।१२।४।४ भक्तं जातं स्पष्टं मंगलादीवलनं संस्कारस्तो तरत्वादूनं ११।११ सावयवा
तिथयः ५।७।१२० स्वं पंचभांशेन ११।१२।१२८ हीनाः जातं स्थितं ४।५।५२ अथ पञ्चांगस्थो अतन तद्दिग्ज्ञानमाह ऋत्तमि
ति भावः स्वदिक् तद्दिशि चन्द्रशृंगमुन्नतं भवति वस्तुस्वांगुलैः वलस्य यावंतः अंगुलानि तन्मितांगुलैः शृंगमुन्न
तं वलनान्यदिक् शृंगं नतं तेन शृंगं भवति एवं दिनज्ञाने सति परिलेखतः किं प्रयोजनं प्रकृते वलनस्यान्तरत्वादुन्न
तदिशि शृंगं गोऽपि सृतिशृंगो चन्द्रोदाहरणं अथ ग्रहयुत्यधिकारोदाहरणं अथ ग्रहयुतिर्ज्ञानार्थं कस्मिंश्चिद्गृह
गृह्यास्त भादिवसे स्फुटो ग्रहौ कार्यौ शीघ्रकर्मस्त्वेवं स्पष्टे पक्ष संवत् १६६७ शाके १५३२ वैशाख शुक्ल १० रवौ अस्मि
न्दिने ग्रहयुतिः साधनार्थं महर्गणः ३१८ मध्यमाः रविः ०।१२।१५।५।१० भौमः ८।१०।२२।५।१२ शनिः ९।४।१६।५।४९ रवेर्मन्दके
न्द्रं १।२६।४।१२ मन्दफलं धनं १।६।८।२६ संस्कृतो रविः ०।२३।४।१५६ अथ भौमशीघ्रकेन्द्रं १२० स्पष्टो रविः ०।१२
४।२४ स्पष्टागतिः ५७।५६ अथ भौमस्पष्टीकरणं शीघ्रकेन्द्रं ३।२।१२।१२।१९ शीघ्रफलार्धं धनं १८।५।१२ संस्कृतो २७

भौमः ९।२९।२६।२८ मंदकेंद्रं ६।१०।१६।२२ मंदफलं ऋणं २।२।५२ मंदस्पष्टो रविभौमः ८।२८।२६।५९ शीघ्रकेंद्रं ३।१६।२६
२ शीघ्रफलं धनं २७।८।१० स्पष्टो भौमः १०।६।२७।५९ स्पष्टागतिः ४२।५० अथ शनेः स्पष्टीकरणं शीघ्रकेंद्रं २।६।१९।२
शीघ्रफलार्द्धं धनं २।४।२।४ संस्कृतः शनिः १०।१८।२२।४० मंदकेंद्रं ९।२।१७।२० मंदफलं ऋणं ८।२२।४ मंदस्पष्टः
शनिः ९।३०।२६।१८ शीघ्रकेंद्रं [illegible] शीघ्रफलं धनं ५।२७।२६ स्पष्टः शनिः १०।२।५८।४४ स्पष्टागतिः ३।३
दिनमानं २७।२० भौमस्य शीघ्रकर्णः ८।५२ शनेः शीघ्रकर्णः २।१२७ अथ बिंबसाधनमाह॥ पंचतंगांकेति भौम
बिंबकलाः ५।५ चंद्रस्य ५९ शुक्रकर्णयोरंतरेण २।२८ गुणितं १०।४० ब्रह्मतिथि ३५ भक्तं फलं ०।१७ [illegible] स्वाधि
कत्वात् फलेन [illegible] रहितं जातं [illegible] जातं मंगलाद्यं [illegible] भौमबिंबं १।५० शनिबिंबं ५९ [illegible]
कर्णयोरंतरेण ०।१२ गुणितं १।५ [illegible] फलं ०।२ [illegible] स्वाधिकत्वात्फलेन [illegible] रहितं जा
तं [illegible] भिर्भक्तं जातं मंगलाद्यं [illegible] शनिबिंबं [illegible] भौमममारभ्येन्मार्थः अथ ग्रहयुतेर्गतैष्यतानार्थ
माह॥ अधिकेति ग्रहयुत्यासन्नग्रहयोर्मध्ये [illegible] जाते सकाशात् अधिक [illegible] अधिकं जाते [illegible]
[illegible] अधिकः [illegible] युतिः प्रागतागतेति वाच्यं अथवा अनुलोमगतो मार्गिग्रहात्
कुटिले वक्रिणि ग्रहे [illegible] सति युतिर्गता वाच्या अथवा [illegible] ग्रहयोर्मध्ये शी
घ्रगे शीघ्रगतो ग्रहे [illegible] युतिर्गतैव वाच्या [illegible] अल्पगते शनेः १।०
२।५८।४४ सकाशादधिकगतिर्भौमो १०।६।२७।५९ [illegible] अतो गतलक्षणा युतिः अथ ग्रहयुतिदिवसज्ञानमाह॥
ऋजुगति मार्गिणोर्द्वयोर्ग्रहयोः सतोः अथवा द्वयोर्वक्रिणोर्ग्रहयोः सतोः लवदंतरकलाः कार्याः तासामंतरेण
भक्ताः यदैको वक्री तदा ग्रहांतरकलाः एवगतियोगेन भक्ताः कार्याः प्राप्तैर्दिनैर्ग्रहयुतिर्गम्यागता वा [illegible]
[illegible] मार्गिग्रहयोर्भौमशन्योरंतरं ०।३।२८।४५ [illegible] अंतरेण [illegible] भक्ताः फलं गतदिवसाः [illegible]
[illegible] ग्रहयुतिर्भविष्यति [illegible] दिनादिकं वैशाख [illegible] दशम्यां [illegible] जाते वैशाख [illegible] चतुर्थ्यां [illegible] दयात्
घटी [illegible] तथा रात्रिगतघटी [illegible] शनिभौमयोर्युतिः अथ ग्रहयोर्दक्षिणोत्तरादिकं [illegible] स्पष्टांतं [illegible] यति वा

स्याविति ॥ आगतैर्ग्रहस्फुटैर्दिनैर्गतगम्यैस्तौ रवितो चाल्यौ तौ राश्याद्यावयवेन समौ स्तः तयोः समयोः शरः स दक्षिण
२८ स्थमिति द्वयोः शरयोः समदिशोः सतोः यः ॥ अल्पबालः यस्य शरोल्पः स ग्रहः ॥ अधिकशरग्रहात् ॥ अन्यदिशि
28 स्थेयः दक्षिणस्तदा अग्रे उत्तरस्तदा दक्षिणः यदा द्वयोर्बालो एकान्यासौ तदा विरहितसहितौ द्वावेव एकदिशौ त
दा तयोरन्तरं कार्यं यदा भिन्नदिशौ तदा तयोर्योगः कार्यः एवं कृते ग्रहयोर्मध्ये दक्षिणोत्तरमन्तरं ॥ अंगुलादिकं
त स्यात् ॥ अस्मिन्नन्तरे मानैक्यखण्डात् लघुनि स्यान्ने सति भेदयोगः स्यात् तदा भेदयोगे स्पर्शयुतः एवं ॥ अन्यत्रैव नापि
किं कार्यं न कार्यमिति ॥ अस्य बिंबत्वात् तत्र स्पर्शादिकं न लभ्यते ॥ अतो लंबनादि न कर्म मध्ये कार्यमिति स्पर्शभावः ए
मिर्दिनादिकैः ५।२६।२३ स्पष्टचालनानि भौमचालने ३।५३।० शनिचालनेन ०।१।५५ चालितौ जातौ समौ भौमः
१।१२।४।२९ एतच्चालितग्रहयोः ॥ आनयन हृत्कर्म दत्वा पुनरपि अन्तरकला गतिजान्तरेण भक्ता हृत्यादिनादिनादि
कं साध्यं तस्य पूर्वशेषाधिसमकालकाले गम्यागतत्वलवशेन सहितरहितकार्यं तच्च ग्रहस्फुटौ स्पष्टदिनादिकं भवति
पूर्वदिनादिकापेक्षया यावदधिकं स्यान्नेदिनादिकं भवति तावद्विश्चालितयोः स्पष्टालनं दत्वा समौ कार्यौ इति सिद्धांत
शिरोमणौ उक्तमस्ति परंतु बहुधा कार्यं एवं स्वल्पान्तरत्वादुपेक्षितं ॥ अतो न दृश्यते नैव पन्यस्तनीयं ॥ प्रथमं दस्य रविगा
दिनाशरसाधनं ॥ मंदस्पष्टचालनं भौमस्य ३।२।२।१ मानेः ०।१०।१ चालितौ मंदस्पष्टो मंदस्पष्टो भौमः ८।१४।८
३।१३।४५ पातः ११० रहितो भौमः ८।१५।८।३ केवलाक्रांशाः दक्षिणाः १६।३८।२८ त्रिज्यया परमहताः ३।८२
४।६।२६ शीघ्रकर्णेन ८।५।२५ भक्ताः फलं ४।२।१० स्वचतुर्थांशेन २।१४ रहितं भौमस्य शरोंगुलादिकः द
क्षिणः १६।११।५ पातोन मंदक्षिणगोलस्थत्वात् पातो ३।२० न शनिः ६।१७।११।२५ क्रांत्यंशाः ६।४३।१८ त्रिज्यया हताः
१५।८।२५।५४ कर्ण ११।३ भक्ताः फलं जातः शनिशरोंगुलादिकः दक्षिणः १४।१७ ॥ अत्र भौमशनिशरयोरेकदिक्स्थत्वाद
ल्पबालः शनिः उत्तरस्थो ज्ञातव्यः ॥ अत्र शरयोरेकदिशि ॥ अतो बालयोरन्तरं मंगुलादिकं आसन्नग्रहयोरन्तरं ४।८ भौ
मबिंबं १।५० शनिबिंबं १।३।२ ॥ अनयोर्योगः २।५३ ॥ अर्धितः जातं मानैक्यखण्डं १।२४ ॥ अस्मात् अन्तरमधिकमतो भेदयो
गो नास्ति ॥ अतो लंबनादिकं न कार्यं स्पष्टमिति भेदयोगस्यासम्भवात् प्रकारयोरन्त्यो प्रकारः ग्रहयोर्मध्ये ॥ यथा कदा च २८

21

चंद्रकल्प्याः तदुपरि कदाचित् सूर्यः कल्प्यः ग्रहद्युतिर्यदा त्रिभसमये भवति तदा तस्मिन् समये केवलार्कात्तत्त्वं साध्यं
नकल्पितार्कात् तत्क्रांतिज्ञानं ... ग्रहणवत् तारः कार्यः कल्पितार्कात्त्रिभोनलग्नयो
र्विक्षेपांशांशा ग्राहीनघ्नाशाक्रांत्यादिना नाडिकाद्यं लंबनं स्यात् तल्लंबनं कल्पितार्कात्त्रिभे धिकोने सति धनं
ऋणं क्रमेण ग्रहद्युतिसमये कार्यं स्पर्शकालः स्फुटः स्यात् ॥ अथ षडंगुलं लंबनं मध्यादिना नतिः कार्या ॥ कल्पितनतं
द्रसमासः नतिसंस्कृतः स्फुटो भवति स्थितिग्रासयोश्चेत्तदा तो यच्छ्रहयोरंतरं अंगुलाद्यं शमेद्योगः शरः स्यात् ग्रहयोः क्रां
त्यैक्यार्द्धपारेतं ग्रासो भवति ॥ ततः प्राग्वत् स्थितिः तस्याः सूर्यग्रहणवित् स्थिता स्पर्शमोक्षलंबनाभ्यां स्पर्शमो
क्षकालौ भवतः परिलेखं वलनादिकं पूर्ववत् किंचिद्विशेषः यदा मंदाक्रांतः शीघ्रजेवाधिस्थितः तदा पूर्व
दिशि स्पर्शः वक्रीभावः स्थितस्तदा पश्चिमे ॥ अपरदिशि मोक्षः मंदगतिर्यः वक्री ॥ अथ पातरपिकारोदाहरणं पातो
नाम चंद्रार्कयोः क्रांतिसाम्यं ॥ सं १६७० शाके १५३५ वैशाखवदि ७ शनौ घटी ११।३५ धनिष्ठा ५९।३३ ब्रह्मा २८।४६ ॥ अस्मि
न्दिने पातसाधनार्थं अहर्गणः चक्रं ० अहर्गणः १८८३ प्रातर्मध्यमो रविः ११।१०।५९ चंद्रः ९।२०।१०।४६ उच्चं ११।१२।५।२७।१४
राहुः ०।२५।८।५२ रवेर्मंदकेंद्रं ११।१६।५९ ॥ मंदफलं धनं ०।२।५।३५ संस्कृतोर्कः ११।१२।२६।२४ चरं ८८ ऋणं स्पष्टो रविः
११।१२।५।१६ गतिः ५९।२२ ... फलं च धनं संस्कृतश्चंद्रः ९।१२।२२।४।२ मंदकेंद्रं ३।५।१२।५९।१ मं० धं० ४।१२।४।२२ स्पष्टचंद्र
९।२४।८।३५ गतिः ७६२।४९ ब्रह्मा परिघनिर्गत घटी २।४९।५९ ॥ ६ योगः ६२।५५ ॥ अथ पथश्च मध्यमपातसम
यज्ञानमाह ॥ नंदघ्नीत ॥ अयनांशाः १८।११ नंदघ्नाः १६२।३९ शाहिमक्राः २४६।२।२९ ॥ तत्तुल्य घटिकाभिः सार्द्धव्यो
दशयोगाः १२।२ हीनाः ०।१४६।२।२ ॥ तत्तुल्यैः सावयवैर्योगैर्गते व्यतीपातपातसंभवः तथा तात्रा ३ हीनाः २४।१६
२१ ॥ तत्तुल्यैः सावयवैर्योगैर्वैधृतिपातसंभवः ॥ अथ घटीनां स्पष्टीकरणं ध्रुवयोगस्य गत घटिकाः १६।२ ॥ न सर्व
सर्वर्क्ष ... गुणिताः ०।२८।४१ ॥ २२ ६५ भक्ताः आत्तास्य घटी १५।४९ स्फुटकवानरेष्व स्फुटयोगघटी २।११ व्यतीपा
तपाते घटी भुक्ता ४५।५० तत्र मध्यक्रांतिसाम्ये ॥ अस्य कालस्योदयांतरं १४।११० ॥ क्षेतिशाभिवासरजस्सूर्यदायिकौ सूर्यराहू
॥ आभिर्घटीभिः १४।१० प्राक् चालितौ मध्यमक्रांतिसाम्यकालिकौ सूर्यः ११।१२।२१।१० राहुः ०।२५।१०।१७ सायनांशौ

म

२५ ग्र.टी

रविः।११।२०।३६।३९।राहुः।११।२३।२१।३७ अथ यस्य पाताभावभावलक्षणमाह॥ गोलैक्य इति राहुयुक्तस्य सूर्यस्य यदायोरे
कगोले स्थितिस्तदा पातः स्यात् अन्यथैव भिन्नगोले चेत्तदा सायनरवेः भुजभागाः कार्यास्ते पंचदशभ्यो न्यूनास्तदा पा।
तोस्त्येव ते भुजभागाः पंचदशभ्योधिकास्तदा पातस्य संशयः अस्ति नो वेति संशयं वक्ष्यमाणप्रकारेण वर्णयन्विघ्नः
29 मिराहुभ्मः सायनार्कः ३।२३।५४।८ सायनः सूर्यः ११।२०।३६।३९ अनयोरेकगोलस्थत्वात्पातोस्त्येव अथ पातसंभ्र
मसंक्रांतिविना सार्पसंधिसाधनमाह॥ खाभ्रेंदुरिति त्रिभिस्त्रिभिर्भैरसमंसमंसमंसमंसमिति चत्वारि पदानि चक्रे त्रि
स्युः सायनार्कसूर्ययोः एकपदत्वेसति खाभ्रेंदुरित्यादि खंडानि ग्राह्याणि तयोः पदभेदे सति अगरुद्रेत्यादि खं
डानि ग्राह्याणि क्रमेण षट् दश तेषाः स्युः पदैक्ये षट् १ पदभेदे दश।१० शेषो ग्राह्यः सायनार्कस्य कोटिलवाः
कार्याः ते बाणः पंचमांशस्तन्नमाणाभोखंडानामेकंकार्यशेषांशाः एषखंडैकेनगुण्याः पंचभक्ताः फ
लेनखंडैक्यं सहितं तेद्वपडुहसंधिर्भवेत् यदा सायनसूर्यस्य भुजभागाः पंचदशभ्योल्पास्तदा संधिसाधनंना
स्ति अथ यास्मात्पातभावाभावज्ञानमाह॥ सायनार्कभुजांशेति सायनार्कभुजांशाः यदा संधेः सकाशात् अल्पा
स्तदा क्रांतिसमत्वमस्ति चेत्संधेरधिकास्तदा क्रांतिसाम्यं न स्यात् अत्र भुजांशानां संधेश्च यदंतरं तासा ह्रस्वं
तत्तुल्यं चंद्रार्कयोः क्रांत्यंतरं स्यादेत्यर्थः अत्रकल्पितमुदाहरणं रविः ११।२३ राहुः ६।१५ सायनार्कः ०।१२ रवे
र्भुजभागाः १७ पंचदशभ्योधिकाः अतोर्कस्य कोटिलवाः ७३।० बाणपंचांशाः दशमितखंडैक्यं ७ शेषांशेष्व ४७।
भुजभागाः २७।१२ सहितं ६।१२ तेपडुवर्जिततः संधिः ६।१२ अस्मात्सायनार्कभुजांशाः ७२।०अधिकाः अतोनक्रांति
साम्यं किंतुभुजांशसंध्यंतरं ७।४८ तुल्येमध्यमक्रांतिकाले रविचंद्रयोः स्वस्वापमांतरं भवति अत्रादर्शनीयं॥
अथ पातस्यगतगम्यलक्षणमाह।पदेइति सायनार्कौतु सायनः सूर्यः समगोले समपदेचेद्भवति अ
थसायनार्कान्सायनः सूर्यः भिन्नगोले विषमपदेचेद्भवति उभयत्रापि गतः पातोज्ञेयः निगदितात् इतर
त्वेऽगतगम्य इत्यर्थः यथा सायनार्कोर्को समगोलस्थौ विषमपदेर्कस्तदेष्यः अथवापि समगोलस्थौ समपदे

त्रि

२५

प

29A

कालदाब्येसेत्यर्थः ॥ अथ रविपदान्यत्वलक्षणमाह ॥ विभिन्न इति सायनार्कसायनसूर्यौ भिन्नगोलौ चेद्भवतः
तदा वक्ष्यमाणप्रकारेण शरं साधयित्वा तस्यां घ्रियाद्यः तस्मात् सायनरवेर्भुजभागाः अल्पा भवंति तदा रवि
पदान्यत्वं कल्प्यम् समपदस्थौ यदा तदा विषमभे ज्ञेयः विषमस्थः समपदे ज्ञेयः तदन्तरं गतगम्यलक्षण
द्वयं अत्रोदाहरणं सायनार्कः समगोल इति गम्यो वेधति पातः ॥ अथ रवेन्दुक्रान्तिशरसाधनमाह ॥
पंचघेति सायनार्कः २।२२।५४।४० अस्य भुजांशाः ८६।५।५४ एषां भागाः ८ तुल्यागतरवेर्द्वैक्य ८५ शेषं १।५।५२
भोग्यापहृति ०।० अस्य पंचमांशाः ०।०।०।० अनेन रवेर्द्वैक्य ८५ युक्तं जातः शरः उत्तरः ८५।०।० भिन्नगोलत्वप्रकल्प
पदान्यत्वोदाहरणं शरसंघ्रि १।१५० अस्मात् सायनसूर्यभुजभागाः अल्पा न संति अतः पदान्यत्वात् भावः
अथ शरस्य क्रान्तिसंस्कारयोग्यत्वार्थं हरानयनं शरस्य माह रवेर्बाहुके इति रविभुजांशानां दशमांशो रवे
बाहुके अन्येक घाद्दिके संति अर्कादिहारः स्यात् रविभुजांशाद्दशांशाः ... तदा द्वादशहारः स्या
त् एकस्मिन्दा विश्वे हारः ... इत्यादि ज्ञेयं शेषांशमितेन हारान्तरेण गुण्याः दिग्भिर्भाज्याः
फलेन हारः युक्तः स्फुटः स्यात् ... पूर्वं कृतात् शरात् ...
शरो हीनः कार्यः अथ यमसंस्कृते ये स्पष्टशरो भवति सायनार्कः ११।२।२२।२२ भुजांशाः ५।०।२२।२२ एषां
दशांशाः ५ अत्र रवेर्बाहुके इत्यादि प्राप्तो हारः २६ शेषांशाः ०।२२।२२ गतैः २६ ... १० तरेण २६ गुणिताः १८।
२५।२२।४ दशभिर्भक्ताः फलेन १।५० हारो युक्तो जातः स्फुटः २७।५० शरः ४५।० हारेण भक्तः फलं १।१८ अनेन
हीनः शरः जातः स्फुटः शर उत्तरः ४३।४८ अथ क्रान्त्यंशकानाह ॥ चतुर्घ्नेति चतुर्घ्न स्याद्यादयः क्रान्त्यं
शाः स्युः सायनसूर्यस्य भुजांशाः ५०।२२।२२ एषां पंचांशाः १० एततुल्यो गतांकोजातः शेषं ०।२२।२२ ...
पियित्वेत्यर्थः अस्याग्रे व योन मल्लिः अथ शरक्रान्त्यंशकानां स्पष्टीकरणं तत्संस्कारं चाह क्रमोत्क्रमादिति अ
न्यादि तिहि गणक ... शरा पमांकान् क्रमेणोत्क्रमेण च ... व्याहि गणयः ... तायां भोग्या

क्रमतः षड्भकाः गतगम्यपातेगते ष्वास्याप्यः एतद्युक्तं भवति क्रांत्युभौ ग्यांकाल गते पातलब्धलेगताः खंडकाः
३० स्थाप्य एवं लब्धलेपाते भोग्यांकादेष्याः खंडकाः स्थाप्याः एवं शरभोग्यांकान्वह गतांकाः स्थाप्याः एवं सम
पदेस्थे सति क्रांत्यंकाः साग्रवर्के समपदे सति शरांकाद्युतिज्ञेयं ओजे विषमपदे ऽन्यथा गते पाते एष्याः एष्या
गताः इत्यर्थः एवौ विषमपदे तदा क्रांत्यंकाः साग्रवर्के विषमपदे तदा शरांकाद्युत्यागेष्विति ज्ञेयं इमेंकाः
30 अथ वेलाशाखेया एवौ उत्तरायणे तदा क्रांत्यंकाः उत्तरा दक्षिणायने तदा दक्षिणाः साग्रवर्के उत्तरायणे शरांकाः
उत्तरा दक्षिणे दक्षिणाः इत्यवगंतव्यं क्रांत्यंकात् क्रमस्थापितांकान्नामध्येभिमांकात् येऽब्रकाविलोमा
विपरीतांक मध्ये गच्छति तेन्यदिक्काः यस्या उत्तरास्तदा याम्याः यम्यास्तदा उत्तरा इत्यर्थः अथानंतरं अथ
मांकाः क्रांत्यंकाः परस्थापिताः शरांकैः संस्कृताः कार्याः समदिशि योगमिन्नदिशि अंतरमिति एवं सं
स्कृतांकैर्जीर्णत्वापमेष्वांकेन त्रयोदशभक्ता क्रांतिभोग्यांके नाधिसंस्कृताः एवं तेंकाः स्पष्टतरा भ
वेयुः अथ क्रमात्क्रांत्यंकाः स्थापिताः २०।२०।२०।२०।१९।१८।१८।१६।१६।१४।१३।११।१०।८।७।५।३।२
अथोत्क्रमात्स्थापिता १।३।५।७।८।१०।१२।१३।१४।१६।१६।१८।१८।१९।२०।२०।२०।२० अथ शरांकाः क्र
मोत्क्रमस्थाः स्थापिताः ४।४।४।४।४।३।३।३।३।३।२।२।२।२।१।१।०।०।०।०।१।१।१।२।२।२।२।३।३।३।३।३
४।४।४।४।४।स्त इयं विषमपदस्थितत्वादेष्यपाते क्रांते भोग्यांकोंकाः धनंकाः स्थापिताः १३।१४।१६
क्र १६।१८।१८ इमे सौम्यरवेरुत्तरायणत्वात् साग्रवर्के समपदस्थत्वादेष्यपाते एष्या भोग्याः खंडकाः
स्थाः ०।०।०।१।१।२ इमे दक्षिणाः साग्रवर्के स्पष्टदक्षिणायनगा गतत्वात् अंस्या विलोमाद्युतेन स्थापितशरांका
नामध्ये प्रथमं ० विहायान्ये पंच ०।०।१।१।२ उत्क्रमस्थापितांकमध्ये उत्तराजाताः प्रथमांके स्वयाम्या एवं संस्कृताः
शरांकैः क्रांत्यंका जाता उत्तराः १३।१४।१६।१७।१९।२० इमे जीर्णत्वापमेष्वांकेन १।१।१।१।१।१ संस्कृता यात्र्यादेष्टे १२
नतुल्यदिक्का युक्ता जाताः स्पष्टतराः १४।१५।१७।१८।२०।२१ अथ पातमध्यकालानयनमाह ॥ प्राक्स्थापिताः स्फुटाः
नेकका इति प्राक्स्थापिता ऽशेषवशाः शरा नागमिलयकासपतितो गते साधिते अथ पर्वार्धः प्राक्स्थापित शेषांका

30A

न्तंयः पंचांशलितुल्योऽथ पाते लघुसंज्ञः स्यात् गतैनुपाते शेषांशकानां पंचमांशो ग्राह्यः स रूपाद्विघ्नः कार्यः
लघुसंज्ञः स्यादित्यत्र चितपाठः सतुवासनाहितः ऽत्याद्युवेदितः अस्य शेषमित्यादिना प्राक्साधिताः शेषा
लवाः ०।२२।२१ पंचमक्रांतिः फलं लघु ०।६।२०। अनेनाद्यः स्फुटांशकाः २६ गुणिताः ।२१।०। अनेन पूर्वानीतः स्पष्ट
तरः ४२।४९ युक्तः ४५।२०।० अस्मात् स्पष्टक्रांत्यंशकाः शेषाः लत्र प्रथमांकेन २६ शोधिते शेषं २।२०।० एतस्य
ध्ये द्वितीयांके २५ शोधिते शेषं १।२०।० एतस्मात् तृतीयांकोऽ७ नशुध्यति अतः शेषं १।२०।० प्रथमखंडेन भक्तः ७
फलं ०।५।२८ त्रिघ्नखंडसंख्या ३ सहितं ३।५।२८ लघु ०।६।२ ...।३।११।८ त्रिघ्नं ९।३३।२४ मनाहीह २।५५ घ्नं।
५२।८।२।२१ मासांकैर्भुक्त ६।१७ मध्यक्रांतिसाम्यकालात् ४।५।५० देतावती गम्यकाले ६।१७ वैशाखकृष्णस्य प्रथमाया
अग्रिमघटी पलेषु ५२।८ पातमध्यं अथ यद् स्वावि प्रकेषु ... अपि मतं स्कारं स्थिति घटिका नयने बाह प्र
शाः स्थित्यादिति पाताप्तात् स्थिति खंडकाः ... लदातदयतः अयो का पूर्ववत् संस्कार्या लेभ्यः पूर्ववत् पात
मध्यं साध्यं यमार्कः ।२२। नाड्यः अवि... ६ ह ताः फलं पातमध्यात् प्राक्पश्चात् स्थिति घटिकाः ।१२।०।
पातमध्यात् ५२।१७ पूर्वं प्राप्तिर्घटीभिः ४५।१७ पातप्रवेशः रवौ घटी ०।५ पलेषु ६ निर्गमः अथ क्रांतिसा
म्यकाले स्पष्टार्कं चंद्रज्ञानमाह। स्पष्टार्केति। अस्मिन्पातमध्ये गतीपात पाते सायन रविवद् राशिभ्यः शुद्धः स
च सायनचंद्रो भवति स्पष्टे चैव तिमध्यक्रांति साम्यकाले सायनार्कः ११।२०।२२।२१ वैधृति पातत्वात् द्विघाद
शाभ्य शुद्धो जातः सायनचंद्रः ०।९।३७।२९ अमात् घटी सकलाभिः ६।१७ चालितोऽर्कः ११।२।२९।५८ मघ
टिका द्वराप्यसरवं सायनचंद्रमक्रांशाः ।२।४।२।५५ तैश्चालित चंद्रः ११२३।४२।० स्वगत्या चालितो राहुः ०।
१८।३।५५ चंद्रक्रांतिः २५।२।२२ रविः क्रांतिः १२।५०।१० विराहुः चंद्रः ८।१०।२४।५ पूर्वधेत्यादिना शरो दक्षिणः ४।४।५५।० रवेः कादि
— कृत्यादिहारः ४।३९।२९ स्पष्टशरः ४२।५०।३९ अत्र यदंशाभक्तो जातोंऽशकादि ४।२२।१।२ अनेन चंद्रक्रांतिरेका
दिकाशुक्रो जातो स्पष्टः १८।२२।१८ अत्र केला सूक्ष्मिहं इयरं इयते स्वल्पांतरत्वाद् दोषः इति पाताधिकारो
दाहरणं अथ पंचांगचंद्रस्य हरणाधिकारान यनो दाहरणं ॥ नक्षत्रतिथ्यादिनादिसाधन माह मासाद्य इति शाके १५२६

कार्त्तिक शुदि १५ गुरौ मासगणः ७ उदाहरणं मासाः ७ सार्द्ध २८।३० भुक्ता जातं तिथिदिनाद्यं ८।५।३० एतत्तुल्य घ
३१ टिकाः ०ध्रुवः स्थापिता वारादौ ०प्रथमस्था घटिका मध्ये भुक्ता ८।५।११।५।३० एता घटिका मासगणघ्नः ७ अंशाः १९ नाडा
३ ८।५।१२।७ अथ योजनम् ध्रुवः स्थाने द्यमत्र यान्यां सहितं ८।७।१७।३२ इदं चक्रं ८ गुणितं नवांगवर्गं ४।११।६।४८ भु
क्ता।१२।८।१५४।११८ इदं घटिका स्थाने षष्टिभक्तं वारस्थाने सप्तभक्तं जातं ४।३४।१८ इदं देशान्तरपलैः ४८ सहितं
31 जातं कार्त्तिक शुदि १५ वाराद्यं ४।३५।६ ०अथ नक्षत्र ध्रुवमाह स्वमिति सप्तघ्नो यमाः।१२८ चक्रनिघ्नाः ०।५९
४६ नगांभोधि घटी ४८ भुक्ता।१०।५४ घटिका स्थाने षष्टिभक्ता।१६।४६ भुक्ता।५।१२।६ मासाः ७ हृतांशाः ५
ऽर्द्धाभियाः।विनिघ्ना।२४।७ एतैर्भुक्ता।४९।२९।६ इदं सप्तविंशतितष्ट जातो नक्षत्रध्रुवको मध्यमकः
२४।२९।६ ०अथ पिंडसाधनमाह स्वर्गाद्रिति स्वर्गशरा नव २१।५।१९ चक्रहता।६८।४।१२ द्विनिघ्नमासाः।१४ वि
ता।२८।२४।१२ मासाः ७ द्विभक्ताः २८।३० अनेन घटिका भुक्ताः।२८।१२ अंशस्थाने चतुर्दशाभिः।१४ घटिका।
स्थाने नवभिः ९ समेता २९।१८।१२ अंशकोणजाभिर्मिश्र लब्धं जातः पिंडः ७।१८।४२ ०अत्र पिंडे ०अष्टाविंशति
मिते भचक्रं ०अथ सूर्य नक्षत्र घटिका फलमाह॥शिवदशेति ०अश्विनी नक्षत्रादेताः सूर्य घटिकाः क्रमाद्द्विशि
वादयः धनं स्युः १।१।८।८।६।४।६।२।२ तथा ०आर्द्रादि येयानि ००नर्वं समताः स्वमुरवाः मरणं ०।३।५।७।९।०।११।१।०।१९
८।०।६।३।१० तथैव स्वतः ३ नूनताः द्विगुणाद् योधनं राद्।८।१९।०।११ ०अथ रविनक्षत्र साधनमाह वेदेभेति इष्टातिथि
थि १५ वेदघ्ना ६० स्वहादशांशे नयुता ६५ मध्य ध्रुव १।४।२९।६ नाडिकाद्यै योजिता जातं गतं साव यवं सूर्य नं १५।
४४।१६ ०अत्र रवि र्विशाखा नक्षत्रे वर्तते तत्रार्कजघट्यः ४ करणं ०अथार्कजा घटी नां स्वकीय करणं विशाखा
घटी ९ ०अथ राधा घटी ८ नामेतरे ०अनेन सूर्यनक्षत्र घस्यादि गुणितं ४४।१६ षष्टिभक्ते फलं ०।४४।१६ ०अ
ग्निमस्स्वरायत्वाहृतं ०अनेन संस्कृता जाताः स्फुटार्कजा घट्यः सकल संस्कार ८।१६ ०आभिः सूर्य नक्षत्रं १५।४४।
१६ हीनं जातं स्पष्टं सूर्य नक्षत्रं १५।३६।० ०अथ पिंडफलमाह पिंडेति इष्टतिथि युक्ते पिंडे ऽर्काकेकृते सति ए ३१
ता घटिकाः स्युः विश्वांशा १३।११।१३ तान्य योदशा तुल्ये ११ कतुल्ये वा सतिथि पिंडे ऽर्काके पंच घटिका ग्राह्याः

31A

तथैव॰ अर्कपतयो १२।११ दशा १० भौमयोः २।११ पूर्वे दवः १५ दशावेदयोः १०।१४ गोचंद्राः २९ पंचांकयोः ५।२९ यमयमाः।
२२ बहुवसोः ६।८ जिना २४ नगे ७ तत्वाः २५ शाके १४ खे ० एताः पिंडघटिकाः ॰ आद्यमनुभु १४ लं शोषपिंडे ऋणमेणाक्ष
णमिति तद्यथा एकमारभ्य चतुर्दशपर्यंतं तिथिभुक्ते पिंडे शेषांके सति एता घटिका धनसंज्ञकाः ततोधिके ॰ अ
ष्टाविंशतिपर्यंते ऋणसंज्ञका तद्यथा तिथिभुक्तपिंडे शेषांकश्चतुर्दशाधिकः ॰ अष्टाविंशतिमध्ये सावयवः
शेषाध्वः शोषस्यांशे के या घटिकाः प्राप्ताः ता ऋणसंज्ञका ज्ञेयाः शोषपिंडे ऋणमिति उक्तत्वात् ॰ अष्टाविंशति
मिते शेषः कार्यः शोषस्यांके घटिका प्राप्ताः ता धनसंज्ञका ज्ञेयाः प्रथमचतुर्दशाभ्यो रुक्तत्वात् पिंडः ७।१८।४२ द
ष्टतिथि १५ भुक्तं २१।१८।४२ चतुर्दशाधिकत्वात् अष्टाविंशतिमिते शेषः ६।१८।४२ अत्र दशावेदयोर्गो चंद्राः २९ अंके
प्रथमचतुर्दशमध्ये स्थितत्वात् धनं ॰ अथ पिंडघटी स्पष्टीकरणं ॰ अग्रिमपिंडघटी २२।३१ सामंतरं २० अनेन पिंडाध
स्याः घटिकादि १८।४२ गुणितं ५६।३६ षष्टिभक्ते फलं ०।५६।३६ अग्रिमस्याधिकत्वात् धनं ॰ अनेन पिंडघटिकाः स्फु
टा धनाः १९।५६ ॰ अथ तिथेः स्फुटीकरणमाह वारेष्विति वारादिकं ६।२५।५६ वारे भुक्तितिथिभुक्ताना ढ्यः २५ तिथिही
नाः २० जातं १९।२०।१६ वारे सप्ततष्टे जातं मध्यातिथिः ५।२०।१६ रविजन्मा ६ हीनाः ५।११।५० पिंडघटी १९।५६ भुक्तास्फु
टा तिथिः ५।३१।४६ ॰ अथ नक्षत्रसाधनं स्पष्टादिति केवलोऽत्रैव यच्च रहितो मध्य कः १४ युक्तः तिथि १५ ॰ अनयो
योगः २९ सप्तविंशतितष्टे जातं २ मरहलीनत्वे तिथिघटी २१।४६ तिथि १५ घ्रि २० स्वांगलवपहीने २५ ॰ अनेन
तिथिघटिका २१।४६ भुक्ताः ५६।४६ ॰ अर्कजाघटी ऋणं ०।१६ व्यस्ता रुद्युक्तत्वाद्धनं कृताः ६।५।२ नक्षत्रध्रुवा
नाडी २९।१६ विध्युता जाता नक्षत्र घटिकाः २५।४६ चेतन नक्षत्रध्रुवनाड्योनष्टाश्च षडिति तदा ध्रुवनाड्यः ष
ष्टिमध्ये शोध्याः पठ्यं तेन युक्ताः कार्याः एवं कृते सति येनक्षत्रमेकं कार्यं चेत् घटिकाः षष्ट्याधिकाः स्युस्तदाताः
षष्ट्यूनिताः कार्याः ध्येकं भमेव हीनं नक्षत्रं कार्यमित्यर्थः ॰ अथ योगसाधनमाह सूर्यभं १५ इंदुभं २० अनयोर्यो
ष
गः ३७ आत्मा वरीयान् योगः ॰ अथ घटिकानयनं सूर्यनक्षत्रघटिका २६।१० इंदुनक्षत्रघटिका २५।४६ अनयोरंतरे जा
ता योगघटिका ०।१४ ॰ अत्र दिनेनक्षत्रघटिकाः सूर्यघटिकातोल्पाः १४ हीति युतिकारणात् सूर्यायः सकुएकधु

क्तौ जातः परिघयोगस्य लीनीतो घटिका ०।१६ अब्द ६७० शुक्ले जाताः परिघयोगगम्य घटिकाः ४९।४६ अथ पूर्णांत
कालेराहुसाधनमाह वेदेति स्वब्दधीरवबालाः ०।२।५० चक्रे तेताः ५६।२२।४ स्वंतितिराख्येरामा ०।१।२६ मासो ५ गुह
३२ ताः ०।५।१९।२८ अथ च्छिमकें त्रिगुणान्ने जातं ३।२९।१८।० अनयो राश्यादौ कं भुक्तिः ।।२।५८।० पूर्वकं ग्रहणो
०।८।२० एताविंशतिमासे शुक्ला जाताः शुक्ले गमे येर्पूर्णिमायां तेतमः राहुः १।५।२।० अथ सूर्यसाधनमाह वेदघ्नेति २।
32 विधुक्तिधियसं १।५।५।२६ वेदघ्ने ६।२।२५।० नवमक्रं फलेराश्यः ६।२८।०।० तिथ्यंतकालेराश्यादि सूर्यः ६।२८।०।००
अथ ग्रहणलंबमाह ॥ राक्षिति स्पष्टः ६।२८।०।०।० अथ राहु लग्न १।५।२।० कृमितः ५।२२।५८।०० अस्य भोगाः
०।२।० चतुर्दशाभ्यो स्माः संति अतो ग्रहणसंभवः अथ ग्रासस्य साधनं पिंडेति पिंडघटीस्पष्टीकरणेन निष्पादि
तोन्यमघटिकानां यदंतरं तन्मध्ये अथ स्थित्यर्धं पिंडेन ज्ञात्वा द्वादशगुणा उक्ता कार्याः स्वर्गापिंडाद्विपिंडादिति
एकविंशतिपिंडमारभ्य षष्टिपिंडपर्यंतं ऊनाः ततोग्रे सप्तचत्वारिंशत्पिंडमारभ्य विंशतिपिंडपर्यंतं उक्ताः कार्याः पिंडनाड्यं
तरं ०।१४।० अनेन शुद्धिपिंडात्पिंडाति मार्ध्यसाधितपिंडविद्यमाने नात्र युक्ता ०।२।४५ विराहु कर्क भुजभागाः
०।२।० वर्जिताः ५।४३ स्वार्धं ६।२।५० शुक्ला जातं स्फुटं ग्रासः ०।२४ सूर्यग्रासादि पूर्वव्यस्तसाध्यं अथ चंद्रबिंबम
नसाधनमाह विश्वेशेशा इति पिंडनाड्यंतरं ३ अस्य बड्गृहः ०।२० अनेन विश्वेशेशाः १०।१४ स्वमाद्विपि
ड विद्यमानत्वात् युक्तं चंद्रबिंबं ११।१० अथ मानाविंडनाड्यंतरं त्रिघ्नं ९ अस्य पंचमांशेन ०।१४।० शुद्धिपिंडत्वात् मा
निरु युक्ता निजाताम ०।१२।१४।८ अथ मासवारादिचालनेवारादिकेति कार्त्तिकशुक्ले ५ वाराद्य ४।३।५१
६।वारादि षष्ठ्यधिकमस्य ः १ शुक्ले नाः ३ रवबालाः ५ योजिता जातं मार्गशीर्ष शुक्ले ५ वाराद्यं ६।६।५६ मा
सादौपिंडः ५।१८।४२ उपरिष्ठं योजितं जातो अधिमेमासादौ पिंडः १९।१८।४२ नक्षत्र ध्रुवः १४।२९।६ उपरिष्ठं
घटिकाद्यं एकादशयोजिता जाताः अधिमेमासादौ भ ध्रुवकः १६।५०।६ राहौ १।५।२।० युगांककलाः ९४ वियो
जिता जातो अधिममासे राहुः १।३।२८।० ॥ इति पंचांगान यनग्रहणाधिकारोदाहरणं अथ घण्टीग्रैश
केग्रहस्तानार्थग्रहणलाघनमाह ॥ घण्टीदृक्ति १४८२ शाके १६६१ रहितः १७९ अस्मादेकादशमक्रं लब्धं च
क्रं ० शेषचक्रं १ रविहतं १२ खेचरैतो मासा ३ तैर्हीनः ९१ ५७ चक्रे ह्म्पचमे युक्तं ९ अमरं ३६ फलाधिमास १६ कं ९९ ३२

३३

33

१ पक्षसंज्ञं जातो मासगणः १ रवित्रिघ्नं २०० तिथिरहितं ४८६ शिवग्रचक्रांशगं शाकं ४८६ १ पक्षसंज्ञं अस्मादाब्धिरबहु
लब्धे हृत्वा हे विधुतं जातो हर्गणः २८२ शार हतं चक्रं ० गुरु २८२ हृत लब्धे जातो बुधवारः अथ ग्रहसाधनमाह भूवः
०।१।१४।१९।१ चक्रानिघ्नः ०।०।०।०।० अनेन रविहीनो युक्तः १।१।१९।४।१० अहर्गणोत्पन्न सूर्यः ०।०।५।६।१६ रहि
तो जातः सूर्यः २।१।१।४।४।२८ अथ पूर्वाचार्याणां मतं उदाहरणं प्रश्नः कार्याविनयपातेवाह ॥ पूर्वेति पूर्वे भास्करादयः
प्रौढतराः कुत्रचित्स्थले त्रिप्रश्नादौ किं न पिग्रहकर्म छायादि धनुर्यंत्रं विनाचक्रैः तेनैव प्रकारेणाहात् अतिग
र्व लघु लाघवः कुम्भतयः पर्वतः तस्योन्नतं गोशिखरे अपि रोहति यतस्तेरुक्तं इति कृतेन लघुकाद्युक्तिजतो ग्रहण
कर्मविनायुक्तिसाधनमित्यादि सूक्ष्म अस्मिन् ग्रंथे मया अवक्तितं मि ज्ञातोक्त कर्म धनुर्यंत्रविधिं हित्वा लघु गम
कृतं तस्माद्गर्वः मयि किं नास्ति अपितु न यस्मात्कारणात् अहं तच्छायायास्तु ततः तेषां भास्करादीनां शास्त्रम
वलोक्य हृद्धीः अस्मिन्शास्त्रं विलोकयमम बुधिविस्तृता अतस्तदूर्ध्वमपि नास्ति अथात्मनः स्वकार स्थानकमाह ॥
नंदग्राममिति अपरान्तविषये अपरापश्चिमदिक् तस्यांतः अंतःप्रान्तः समिवविषयः स्थानं यस्य सः तस्मिन्नं
दग्रामे केशवः आसीत् किंभूतः शिष्यादिभिः गीतः स्तुतः कौशिकगोत्रजः कौशिकवंशोत्पन्नः सकला
गमविद् सर्वसमीचीनशास्त्रार्थवेत्ता एवंविधः केशवः तस्य सूनुः गणेशः तदंघ्रिपद्मभजनात् तच्चरण
कमलसेवनात् किंचिदवबोधं शाकं ज्ञानवलेन लब्धा प्राप्ता इदं करणं स्पष्टार्थं नैर्भिना कृत्वा दोभिः विवि
त्रं अर्थैर्नवहलेचमनतत् अकरोत् कृतवानित्यर्थः ॥ इति श्री दैवज्ञवर्य दिवाकरात्मजविश्वनाथ
विरचिता सिद्धान्तरहस्योदाहरणं समाप्तम् ॥ श्री ॥ गोलग्रामनिवासिनो गुरुपदद्वंद्वाब्जभक्तैरतः तस्मा
त्सीतव्रदिवाकरस्य तनयः श्रीविश्वनाथाह्वयः तेनेदं ग्रहलाघवस्य गणितं स्पष्टीकृतं तद्बुधैः शो
ध्यं शुद्धमिदं तदानुगमकैः स्रोतैः सदा धार्यतां १॥ संवत् १८०७ चैत्रकृष्ण ८ गुरौ लिखितं श्रीरचं
द्रसिंहेन पठनार्थं शुभमस्तु ॥ राम ॥ ॥ मार्गचतुर्गुणान्तरहुलाभाग मिलितो र्द्वेश्वरनैना एकगूढस्य योग्य
अविनाशः दोउ वरे तो ख्याति याविनाशो १ ॥ श्री ॥

३३